

DOKTORI (PHD) ÉRTEKEZÉS

ÁGOSTON ANITA

**KAPOSVÁRI EGYETEM
GAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR**

2017

10.17166/KE.2017.005

KAPOSVÁRI EGYETEM
GAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR
PÉNZÜGY ÉS SZÁMVITEL INTÉZET
Számvitel és Jog Tanszék

A doktori iskola vezetője:
PROF. DR. KERÉKES SÁNDOR
MTA doktora, egyetemi tanár

Témavezető:
DR. MOLNÁR TAMÁS
egyetemi docens

Társ - témavezető:
DR. WICKERT IRÉN
egyetemi docens

A HAZAI FELSŐOKTATÁS PÉNZÜGYI
MENEDZSMENTJE, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A „3E”
KRITÉRIUM ÉRVÉNYESÜLÉSÉRE

Készítette:
ÁGOSTON ANITA

KAPOSVÁRI EGYETEM
GAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR

2017

TARTALOMJEGYZÉK

1. BEVEZETÉS.....	1
2. IRODALMI ÁTTEKINTÉS	5
2.1. A jóléti állam és annak válsága	5
2.1.1. A jóléti állam.....	5
2.1.2. Az állami szerepvállalás problémái.....	11
2.2. New Public Management reformok	23
2.2.1. Reformfolyamatok a közszférában.....	27
2.2.2. Vállalat-gazdaságtani eszközök a közszektorban	31
2.2.3. Menedzsmentreformok.....	34
2.3. A felsőoktatás és a versenyképesség kapcsolata	41
2.3.1. Az állami költségvetés és a versenyképesség összefüggései ..	41
2.3.2. A felsőoktatás szerepe a gazdasági versenyképességben.....	46
2.4. Finanszírozás	52
2.5. Gazdálkodás	56
2.6. Felsőoktatási reformok.....	62
2.6.1. Egyesült Királyság	68
2.6.2. Írország.....	75
2.6.3. Svédország	78
3. A DISSZERTÁCIÓ CÉLKITŰZÉSEI.....	82
4. ANYAG ÉS MÓDSZER.....	85
5. EREDMÉNYEK ÉS ÉRTÉKELÉSÜK.....	90
5.1. A felsőoktatási rendszerek jellemzői Európában	90
5.1.1. A felsőoktatási rendszerek képzési inputjainak közös jellemzői Európában.....	90
5.1.2. A felsőoktatási rendszerek képzési outputjainak közös jellemzői Európában.....	104
5.2. A felsőoktatás gazdasági jelentősége hazánkban	116
5.3. Jövedelmi hatás értékelése	122
5.3.1. A felsőoktatás jövedelmi hatása.....	122
5.3.2. Jövedelmi hatás számszerűsítése.....	126
5.4. A „3E” kritérium értékelése	138
5.4.1. A 3 „E” kritérium értelmezése a hazai felsőoktatási intézmények gazdálkodásában	138
5.4.2. A 3 „E” kritérium a hazai felsőoktatási intézmények beszámolóiban.....	142
5.4.3. A felsőoktatásban használt mutatószámok csoportosítása a felhasználói célcsoport alapján.....	147
5.4.4. A felsőoktatási intézmények közötti választást segítő mutatószámrendszer	151

6. KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK.....	156
7. ÚJ ÉS ÚJSZERŰ TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK.....	162
8. ÖSSZEFOGLALÁS.....	164
9. KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS.....	166
10. IRODALOMJEGYZÉK.....	167
11. ÁBRAJEGYZÉK.....	180
12. TÁBLÁZATJEGYZÉK.....	181
13. TÉRKÉPJEGYZÉK.....	182
15. A DISSZERTÁCIÓ TÉMAKÖRÉN KÍVÜL MEGJELENT PUBLIKÁCIÓK.....	187
16. SZAKMAI ÉLETRAJZ.....	189
MELLÉKLETEK.....	190

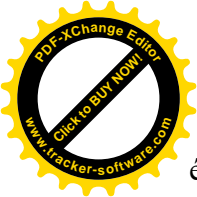

1. BEVEZETÉS

Az állami szerepvállalás mértéke és az állami feladatok finanszírozása napjaink egyik központi témája, mert a beavatkozás súlya és az állami feladatok köre a 20. századtól erőteljes növekedésnek indult. Az első és a második világháborút követő állami szerepvállalás kiszélesedése megteremtette a jóléti típusú államokat, melyek finanszírozása egyre nagyobb terhet ró a nemzetgazdaságokra.

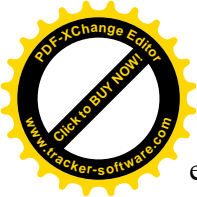
A jóléti típusú államok elsőként a fejlett nyugat-európai, főként angolszász országokban alakultak ki, ahol a kormányok a korábbi hagyományoktól és gyakorlattól eltérően a gazdaság több területén avatkoztak be. Az állam által ellátandó feladatok köre fokozatosan bővült az évtizedek során, mely ahhoz vezetett, hogy a költségvetés kiadási és bevételi oldala közötti egyensúlytalanság tovább fokozódott, ami számos ország esetében jelentős költségvetési hiányt és növekvő államadósságot generált. A kormányzat által biztosított közjavak és közszolgáltatások mennyisége és költsége számos folyamat eredményeként (pl.: demográfiai változások, technológiai fejlődés) ugrásszerűen megnőtt. Az egyik legjelentősebb oka a kiadások növekedésének az elöregedő társadalmak jelensége, melynek következtében a növekvő mértékű társadalombiztosítási ellátások, köztük például a nyugdíj, egyre fokozottabb mértékben terhelik az országok költségvetését. A növekvő kiadásokhoz növekvő bevételek szükségesek, ezek biztosítása azonban több akadályba ütközik. Az állam legfőbb bevételi forrását az adók jelentik, de ezek emelésénél számos tényezőt figyelembe kell venni, pl.: a makrogazdasági adatokat, a gazdasági társaságokra gyakorolt hatását, vagy a társadalom teherviselő képességét.

Egy másik probléma, mely szintén a társadalmi, demográfiai folyamatok következtében merül fel, a kiadások növekedését érinti. Az

évtizedek során folyamatosan emelkedett a minőségi közszolgáltatások iránti igény, melyek a jóléti típusú államok többségében ingyenesek, vagy a piaci ár alatt nyújtják őket, így elősegítve a könnyebb hozzáférhetőséget. A minőséggel kapcsolatos elvárásokat torzítja, hogy az állami és a magánszektor közti határvonal számos esetben elmosódott, megjelentek a térítési díj ellenében igénybe vehető köz- vagy magánszolgáltatások, melyek magasabb szolgáltatási színvonalat tesznek elérhetővé. Szintén a társadalmat érintő probléma, hogy a folyamatos költségvetési kiigazítások következtében a közvéleményben megrendült a bizalom az állam iránt. Felmérések igazolják, hogy az állampolgárok a közszférában található folyamatokat és eljárásokat átláthatatlannak és bonyolultnak találják, valamint számos nehézséget okoz például a mindennapi működésben az ellátandó feladatok tisztázatlansága. A Worldwide Governance mutatókat több mint 200 országra vonatkozóan számszerűsítik, melyek hat szempontból elemzik az állam működését. Az egyik ilyen indikátor a kormányzati hatékonyság, mely az eredmények tükrében azt mutatja, hogy számos országban okozott és okoz gondot napjainkban is a hosszadalmas adminisztráció, a bonyolult működési folyamat és az átláthatatlan gazdálkodás.

Összességében az államoknak az utóbbi évtizedekben egyre több kihívással kell szembesülniük, amikor a csökkenő forrásokkal való gazdálkodás problémáját szeretnék kezelni. A jóléti típusú államok egyik lépése a menedzsmentreformok megjelenése volt, melynek segítségével a magánvállalkozások gyakorlatának megfelelően megjelent a gazdaságosság, hatékonyság, eredményesség követelménye. A '70-es években elindult reformok során először csak a gazdaságosság és a hatékonyság fogalma jelent meg, melyek a közintézmények esetében a rendelkezésre álló információk alapján az egyszerűbben értelmezhető

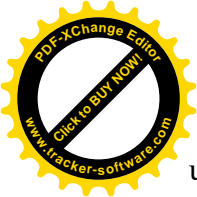

elvárások közé tartoznak. Ezzel szemben az eredményesség követelményének meghatározása és értelmezése több problémát okoz, mivel a költségvetési szervezetek nem profitorientáltak. Az eredményesség mérése során a társadalmi hatás is előtérbe kerül, ezáltal az output helyett az outcome mérése válik a fő feladattá. Az egyes döntések meghozatala előtt társadalmi költség-haszon elemzést kell készíteni, mely figyelembe veszi az adott döntés, vagy projekt lakosságra kifejtett hatásait is.

A források felhasználásának eredményessége sokszor nehezen határozható meg, mert különböző érdekek állnak egymással szemben. A fenti problémák ellenére az elmúlt évtizedekben Európa számos országában reformokat hajtottak végre, melyek legfőbb közös jellemzője, hogy a csökkenő források hatékony felhasználásának biztosításával tudják kielégíteni a társadalmi elvárásokat a korábbi, vagy akár növekvő minőségi színvonal megtartása mellett.

Disszertációmban elsőként az állami szerepvállalás átalakulását mutatom be adatokkal illusztrálva, a költségvetési egyensúlytalanságokra fókuszálva. A problémák megoldása érdekében az utóbbi évtizedekben számos reformot hajtottak végre. A reformokat ágazati szinten vizsgálva beszélhetünk egészségügyi, közigazgatási, felsőoktatási, stb. reformokról. Értekezésemben részletesen csak a felsőoktatás gazdálkodását érintő átalakulásokat emelem ki, mivel a képzett humán erőforrás a gazdaság egyik fő erőssége lehet, mely elősegítheti egy ország versenyképességének növekedését, így hozzájárulhat hosszú távon a költségvetési egyensúlytalanságok megszüntetéséhez.

Az átfogó kép kialakítása érdekében három olyan ország (Egyesült Királyság, Írország, Svédország) felsőoktatását mutattam be röviden, melyeket a szakirodalom a jóléti típusú államok körébe sorol, illetve az

utóbbi évtizedekben jelentős felsőoktatási változtatásokat, reformokat hajtottak végre.

Részletesen a Magyarországon található felsőoktatási intézményekkel foglalkoztam, mivel vizsgálataimban hazai felsőoktatási intézmények beszámolóit elemeztem, valamint a felsőoktatásban részt vevő hallgatók által kitöltött kérdőívek eredményeit felhasználva értékeltem a felsőoktatási intézmények által kiváltott jövedelemi hatást.

A vizsgálatok eredményeképpen a nemzetközi és hazai statisztikai adatok közötti összefüggésekre alapozva megállapításokat tettem a felsőoktatás vonatkozásában. A felsőoktatás jelentőségét a hazai statisztikák és a kérdőív eredményeit felhasználva egy fiktív intézmény jövedelmi hatásának elemzésével mutattam be. A hazai felsőoktatási intézmények beszámolóinak tartalmát vizsgálva elemeztem a menedzsmentreformok alapját képező „3E” követelmény (gazdaságosság, hatékonyság, eredményesség) megjelenését, és javaslatokat fogalmaztam meg egy átfogó mutatószámrendszer kialakítására, mely segítené az egyes intézmények összehasonlíthatóságát.

2. IRODALMI ÁTTEKINTÉS

2.1. A jóléti állam és annak válsága

2.1.1. A jóléti állam

A jóléti államra számos fogalom létezik, mely a történelmi átalakulásokat is tükrözi. A 2. világháborút követő időszakról beszélhetünk a napjainkban is fennálló jóléti típusú államokról. A szociális ellátások köre folyamatosan bővült, a társadalom egyre szélesebb köre vált jogosulttá például az egészségügyi szolgáltatások igénybe vételére, melyet az állam ingyenesen biztosított.

A szakirodalomban nem létezik egységes definíció a „jóléti államra”, mivel maga a jólét fogalma is számos bizonytalanságot hordoz magában. Három problémakör vetődik fel, amikor az egyes országok „jóléti” besorolásáról van szó (Glennester-Hill, 1998):

- 1) A jólét nemcsak az állami beavatkozás révén alakul ki, hanem több tényező együttes függvénye.
 - a) Szerepet játszik benne a munkaerőpiac működése, mely a bérek fizetésével növeli az egyének jólétét. Ezen kívül a foglalkoztatás visszahat az állam működésére is, alacsonyabb munkanélküliségi ráta esetén több adó és járulékbérvétel folyik be, mely segíti az állam szociális ellátásainak finanszírozását.
 - b) Az egyéni jólét növeléséhez hozzátartozik az öngondoskodás intézménye is. Például a jelenlegi jövedelmek átcsoportosítása egy későbbi életszakaszra, csökkentheti az állam terheit. Ez a módszer egy megoldási alternatívát jelenthet az elöregedő társadalmak által okozott problémák megoldására, mert lehetővé teszi a társadalombiztosítás terheinek csökkentését.

- c) A jólét fogalmába tartoznak a családok keretén belül végzett, vagy a közvetlen ellenszolgáltatás nélkül, szívességi alapon nyújtott tevékenységek is. Ide kell besorolni az ingyenes szolgáltatásokat, a barter ügyleteket és az adományokat is. Statisztikai számszerűsítésük igen nehéz, azonban fejletlenebb országok esetében fontos szerepet tölthetnek be a gazdaságban.
- d) Az állam az egyéni jólét növelésében a különböző pénzbeli és természetbeni juttatásokkal vesz részt, ehhez azonban elégséges állami forrásokkal kell rendelkezni. A juttatási rendszer kialakításánál figyelembe kell venni a piac működését, hogy az állami beavatkozás ne torzítsa és módosítsa a gazdasági szereplők érdekeit.
- 2) A második probléma a közjavak és közszolgáltatások előállításából és nyújtásából fakad. Az állam biztosítja a finanszírozási forrásokat, de ez nem egyenlő azzal, hogy az állam termeli meg a közjavakat és közszolgáltatásokat, mivel ez nem is feladata. Erre példa az oktatás, ahol a szolgáltatás nyújtását az állam finanszírozza, de a tankönyvek „előállítása” nem feltétlenül állami feladat.
- 3) További gondot okoz, hogy nincs egyértelmű határvonal az állami és magánsektor között, így nem lehet pontosan megállapítani az állami feladatokat. Például több országban, az egészségügyben a magánrendelések és az állam által nyújtott szolgáltatások közötti határvonal elmosódott. A szolgáltatás nyújtása történhet állami fenntartású intézményben azonban nem ingyenesen, hanem térítési díj megfizetése ellenében.

A „jóléti állam” első szakirodalmi meghatározása Briggs (1961) nevéhez fűződik, mely szerint a jóléti állam olyan modell, amelyben a kormányzati hatalmat tudatosan alkalmazzák annak érdekében, hogy a

piaci erők hatásait módosítsák. A definíciót használva azonban felvetődik a kérdés, hogy milyen mértékű állami beavatkozásra van szükség, és ehhez rendelkezik-e az állam megfelelő gazdasági és jogi eszközrendszerrel (Briggs, 1961). Ezen kívül véleményem szerint hiányzik belőle a többi definíció legfőbb alkotóeleme, hogy az állam a társadalmi jólét növelése érdekében avatkozik be a gazdaság működésébe. Az alábbi fogalmak ezt a hiányosságot kiküszöbölve változatos formában értelmezik a jóléti államok működését.

Az egyik legegyszerűbb definíció Esping-Andersen (1990) által került megfogalmazásra, mely szerint az állam feladata az egyének jólétének a biztosítása. Ez azonban visszavezet Glennerster-Hill problémafelvetéséhez, miszerint a jólét több tényező függvénye és mérése nem egyszerű sem egyéni sem társadalmi szinten.

Ezzel szemben az egyik legösszetettebb fogalom Nicholas Barr (2009) nevéhez fűződik, melynek megközelítésében a jóléti állam célja a társadalom azon szereplőinek támogatása, akik

- a) gyengék és elesettek. Ezt a célt főként a szociális védőháló kiépítése jelenti.
- b) szegények. A jövedelembeli különbségek mérséklését az újraelosztás intézményrendszere szolgálja, természetbeni és pénzbeli juttatások formájában.
- c) egyik kategóriába sem tartoznak, de a fogyasztás kiegyenlítéséhez állami beavatkozásra van szükség. Ilyen például a közoktatás, melynek „ ingyenessége ” lehetővé teszi a széles körű igénybevételt (Barr, 2009).

A Barr által megalkotott definíció mutatja be leginkább napjaink jóléti típusú államainak kötelezettségeit, és a társadalom által elvárt feladatait. Ez azonban a költségvetési kiadások látványos emelkedéséhez vezetett,

melynek fenntartása napjaink egyik legnagyobb gazdálkodási kihívását jelenti az államháztartásban.

Hazánk esetében is a Barr által megfogalmazott definícióval lehet leginkább bemutatni a jóléti állam működését. Magyarországon széles körű a szociális védelem és magas mértékű az újraelosztás. A születéstől kezdve (pl.: anyasági támogatás, családi pótlék) az idős korig (pl.: nyugdíj) az állami segítség számos, változatos formában jelenik meg. Az állami szerepvállalás nemcsak pénzbeli és természetbeni juttatásokban jelenik meg, ezen kívül szociális ellátások széles köre érhető el a rászorultaknak (pl.: gyermekotthonok, idősek klubja, szociális étkeztetés, családsegítő szolgálat). A jóléti állam feladatai közé sorolhatjuk a közoktatás és az egészségügy fenntartását, mely hazánkban szintén „ingyenes”.

Nemcsak a fogalmakban, hanem a jóléti állam kialakulásának időpontjában sem egyezik meg az egyes szerzők véleménye. Az első olyan állami intézkedés, mely a társadalom szélesebb rétegének jólétét hivatott szolgálni Bismarck német kancellár nevéhez fűződik. A világon elsőként 1881-1889 között kidolgozásra került a szociális biztonság törvényrendszere, melynek értelmében minden munkás biztosítottá vált, ha baleset érte vagy betegségben szenvedett, illetve a korából fakadóan inaktívvá vált. Ezzel az intézkedéssel Bismarck gyakorlatilag lefektette a mai jóléti típusú államok alapjait, melyeknek központi eleme az egészségbiztosítási rendszer fenntartása. 1883-ban először csak a nemzeti egészségbiztosítási programot vezették be, melyet a későbbi évek során fokozatosan bővítettek a nyugdíjrendszerrel. A 20. század elején a skandináv országokban szintén megjelent az egészségbiztosítás és a nyugdíjbiztosítás intézményrendszere (Berend, 2003).

A „jóléti állam” kifejezésének megjelenése azonban a 2. világháborút követő időszakig még váratott magára, mivel a szegénység és az egészségügyi problémák súlyosbodása erre a korszakra vezethető vissza, amikor ténylegesen elengedhetlenné vált az állam beavatkozása.

Barr (2009) szerint, ha a „jóléti állam” létrejöttenek születésnapját meg szeretnénk határozni, akkor az Egyesült Királyságban 1948. július 5-én bevezetett Társadalombiztosítás (National Insurance) intézményének és a Nemzeti Egészségügyi Szolgálatról szóló törvény hatályba lépésének dátuma lenne (Barr, 2009).

Az állam a mai napig központi szerepet játszik a gazdaság működésében a beavatkozásai révén, melynek hatását a nemzetgazdaság minden szereplője közvetett vagy közvetlen módon érzékeli. A globalizáció, a társadalmi és a gazdasági folyamatok negatív irányban befolyásolják nemzeti költségvetések alakulását, melyek egyensúlyban tartása egyre nagyobb problémát okoz a „jóléti típusú államok” működtetése és fenntartása során.

Ennek ellenére szükség van az állami beavatkozásra, mert a piaci kudarcok kezeléséhez elengedhetetlen a központi hatalom jelenléte. „Az állam és a gazdaság kölcsönhatása azzal jellemezhető, hogy az állam centralizálja a gazdaságban megtermelt javak egy részét, és azt a piacitól eltérő szempontok szerint újra elosztja”. (Lentner, 2013). Az erőforrások legkedvezőbb allokációjának sérülése négy tényezőre vezethető vissza:

- 1) a közjavak biztosítására,
 - 2) a piacon lévő monopóliumok és oligopóliumok működésére,
 - 3) a külső gazdasági hatásokra (externáliák),
 - 4) a tökéletes informáltság hiányára (információs aszimmetria).
- (Stiglitz, 2000)

A tiszta közjavak két alapvető tulajdonsága, hogy a további személyek által történő igénybevétele zérus határkölségű, és nehéz, vagy szinte lehetetlen az egyéneket kizárni a fogyasztásból (Cullis-Jones, 2003).

A monopóliumok a verseny kudarcához vezetnek, mivel visszafogják a kibocsátásukat annak érdekében, hogy magasabb árszintet realizálhassanak (Stiglitz, 2000).

A tökéletes piac modelljében az externális hatások sem szerepelnek, melyek során az egyik gazdasági szereplő a tevékenysége során olyan többletkölséget szenved el, vagy olyan többlethasznot szerez, melynek a piaci ellentételezése elmarad. A többletkölség negatív externália, míg a többlethaszon pozitív externália (Vigvári, 2005).

Az információs aszimmetria befolyásolja a termelést és a fogyasztást is. Ha a piaci szereplők nem rendelkeznek információkkal például az árakról, vagy az információhoz való hozzájutás költsége magas, akkor szükség van az állami beavatkozásra (Adorján et. al., 2012).

Nem szabad megfeledkezni arról sem, hogy az állami szerepvállalás negatív következményekkel is járhat, melyet a szakirodalom kormányzati kudarcnak nevez (Stiglitz, 2000). Számos országban okoz problémát, hogy a költségvetés bevételei nem fedezik a kiadásokat, így például külső állami hitelfelvételre kerül sor, melynek a negatív következménye a növekvő államadósság. Ezen felül további problémát okoz, hogy nehéz az állami beavatkozások hatásait, időbeli elhúzódását előre megbecsülni, így akár az is előfordulhat, hogy a beavatkozás a kívánt hatás ellentettjét váltja ki.

Az állam helyzetét tovább bonyolítja, hogy a kétoldalú nyomásnak kell megfelelnie. Egyrészt, ha csak a növekvő társadalmi elvárásra gondolunk, mely az utóbbi években jelentős mértékben emelkedett,

legyen szó akár az egészségügyről, vagy az oktatásról, akkor egyértelmű, hogy miért növekedett a jóléti rendszerek finanszírozási igénye. Ezzel szemben a bevételek stagnálása vagy akár csökkenése arra ösztönzi a kormányokat, hogy lépéseket tegyenek az állami kiadások csökkentése érdekében. Mindezt azonban úgy szeretnék végrehajtani, hogy a választóikat ne veszítsék el (Vigvári, 2005).

2.1.2. Az állami szerepvállalás problémái

A legtöbb jóléti állam esetében az erőforrások a 70-es és 80-as évekre szűkössé váltak, mert egyre nagyobb terhet jelentett a társadalom elvárásainak megfelelő színvonalú szolgáltatások biztosítása. Francis Fukuyama politikai közgazdász és író egyik művében az alábbi mondattal jellemzi a változások mértékét: „Amíg a XX. század elején a legtöbb nyugat-európai országban és az Egyesült Államokban az állami szektorok a bruttó hazai termék tíz százalékát emésztették fel, addig ez az arány az 1980-as évekre már majdnem ötven százalékra emelkedett (a szociáldemokrata Svédországban hetven százalékra)” (Fukuyama, 2005).

Az elmúlt évtizedek tapasztalatai azt mutatják, hogy szerkezeti változásra, átalakításra van szükség, de a gyakorlati megvalósítás nehezen kivitelezhető. Egyrészt a korábbi gazdasági folyamatok átalakítására lenne szükség, másrészt a társadalmat is meg kellene győzni a reformok szükségességéről. Ehhez több esetben fel kellene adni a történelmi hagyományokat, így például az „ingyenesen” nyújtott közszolgáltatások körét újra át kellene gondolni.

A kiadások visszafogása érdekében, előtérbe kell helyezni az öngondoskodást is, mivel az aktuális járulékfizetések mellett a társadalombiztosítási rendszer fenntartása egyre nagyobb nehézségeket okoz, mind az egészségügyet, mind a nyugdíjrendszert vizsgálva.

Nemcsak a finanszírozás újrastrukturálásával csökkenthető a források és a felhasználásuk közötti egyensúlytalanság, hanem a gazdálkodásban bevezethető új eszközök alkalmazásával is, mely teljesen új alapokra helyezi az intézmények működését, annak ellenére, hogy a profitmotívum nem jelenik meg. A kiadások visszafogásán kívül átfogó intézményi reformokra is szükség lenne, hogy az egyensúlytalanság mérsékelhető, akár kiküszöbölhető legyen (Nyikos, 2002).

A működésben Európa nyugati államaiban, az elsőként kialakult jóléti államokban, ahol a finanszírozási problémák először jelentkeztek, már több évtizede alkalmazott három alapvető követelményt kell előtérbe helyezni, melyek a gazdaságosság, hatékonyság, eredményesség.

A reformok megvalósítása egy hosszú távú folyamat és hatásuk is elhúzódóan érvényesül. Ezen kívül a szervezeti átalakulás, a gazdálkodás módosítása, az új módszerek bevezetése a közszektorban, lassabban zajlik, mint a versenyszférában, mert a jogszabályi előírásoknak megfelelően kell azokat végrehajtani, vagy akár a törvényi szabályozásban is változtatásokat kell kezdeményezni a reformok végrehajtása érdekében.

Az állami szerepvállalás és az ebből fakadó kiadásnövekedés több tényezőre vezethető vissza, melyet a Sivák-Vigvári szerzőpáros az alábbi kategóriákba sorol.

- 1) Súlyos problémát okoznak a kedvezőtlen demográfiai változások. Az elöregedő társadalmak növelik az állam kiadásait. Egyrészt emelkednek az egészségügyi kiadások, mivel statisztikák alapján az ember az életének az utolsó két évében költi el az egészségügyi kiadásainak a kétharmadát. A társadalombiztosítási kiadásokon belül a nyugdíjakra kifizetett összegek is emelkednek, mivel a társadalom egyre nagyobb hányadát teszi ki a nyugdíjasok csoportja. Mindkét

kiadás az állam kiadási szerkezetén belül jelentős részt képvisel, így ezen probléma megoldása nagyon fontos lenne a költségvetés egyensúlyának kialakítása érdekében.

- 2) Elterjedt a nők foglalkoztatása, mely szintén több kiadást jelent az állam számára, mivel például szükséges a megfelelő számú bölcsőde fenntartása. A probléma bevételi és kiadási oldalon egyaránt érintheti a költségvetést, mivel az állam járulékkedvezmények formájában ösztönzi a családok anyák munkaerőpiacra való visszatérését, így serkentve a gazdaság működését.
- 3) A munkanélküliség növekedése, a családon belüli szerepek átalakulása a családtámogatás erősödéséhez vezetett. Egyre több egyszülős család létezik, melyek szociális támogatása szintén az államra hárul.
- 4) A társadalom alapvető elvárásai közé tartozik, melynek megváltoztatása több országban problémát okozott már, az ingyenes egészségügy és közoktatás, mely a szűkülő állami források mellett egyre nehezebben fenntartható. A térítési díjak bevezetése azonban igen nehéz, ha a hagyományok alapján a lakosság a díjmentes szolgáltatások igénybevételét szokta meg.
- 5) A településméretök növekedése, valamint az elaprózott településszerkezet is az önkormányzat kiadásainak növekedéséhez vezetett. A nagyobb településeken emelkedett a nyújtott szolgáltatások mennyisége, mely a méretbeli növekedéssel magyarázható. Ezzel szemben az apró településeken működtetett önkormányzatok kiadási szerkezete azért okoz problémát, mert egy főre vetítve igen magas a kiadások aránya a fix költségek miatt. Vannak olyan közszolgáltatások, pl.: közvilágítás, melyek esetében

ez nem vehető figyelembe, mivel a jogszabály által kötelezően ellátandó feladatok közé tartozik.

- 6) Az Európai Unió egyik célja a területi egyenlőtlenségek kiegyenlítése, mely szintén hozzájárul az állami kiadások emelkedéséhez.
- 7) További problémát jelent a politikai ciklikusság. A választások előtt megfigyelhető a túlköltekezés, mely átmeneti jelleggel, de szintén megnöveli a költségvetés kiadásait, így növelve az egyensúlytalanságot a bevételi és kiadási oldal között (Sivák-Vigvári, 2012).

Az állami szerepvállalás mértéke igen eltérő az Európai Unió egyes országaiban, de közös jellemzőként feltűnik a „jóléti típusú államok” fenntartásához szükséges bevételek biztosításának a problémája.

Egy ország hosszú távú működőképességének alapvető követelménye, hogy rendelkezzen egy betartható központi költségvetéssel. Ennek elengedhetetlen feltétele a szükséges mértékű bevételek tervezése és beszedése (Brede, 2005).

Az állami bevételeket az alábbi főbb csoportokra bonthatjuk:

- a) adójellegű,
- b) nem adójellegű,
- c) adományok, segélyek
- d) egyéb bevételek.

Az államháztartási bevételek legnagyobb hányadát az adójellegű bevételek jelentik (Bánfi - Sulyok - Pap, 1999).

Az adójellegű bevételek között is meg kell különböztetni a következő típusokat:

- a) adók,

- b) vámok,
- c) társadalombiztosítási járulékok
- d) állami monopóliumokhoz kapcsolódó bevételek.

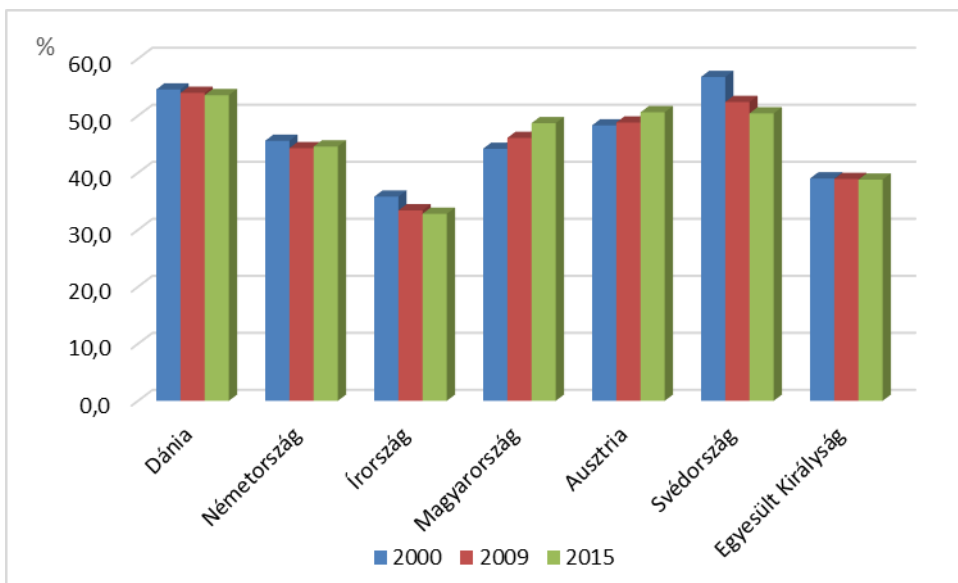
A költségvetési egyensúly fenntartásához szükséges, hogy a társadalom és az államháztartás közötti kétirányú kapcsolat hatékonyan működjön.

Az adó nem más, mint az állam által egyoldalúan megállapított kényszer útján behajtható közvetlen ellenszolgáltatás nélküli állami bevétel (Horváth, 1999). Az adójellegű bevételek esetében a befizetésre kötelezett adóalany közvetlen ellenszolgáltatásra nem tarthat igényt a befizetése ellenében, azonban a társadalombiztosítási járulék esetében ez speciálisan valósul meg. A közterhekhez való hozzájárulás módját és mértékét az állam szabályozza az adókról, az illetékekről, a vámokról szóló törvények kialakításával, mely fontos szerepet játszik a költségvetés egyensúlyának biztosításában.

A gazdasági teljesítőképességhez képest a túlzott mértékű közjavak és közszolgáltatások költségeinek finanszírozása egyre nagyobb terhet ró az államra, mely magyarázatul szolgál a magas adó és járulékterhekre. További problémát jelent a bevételek teljesítésében, hogy jelentős nagyságrendet tesz ki az adófizetést elkerülők köre, így ez a további teher a „rendes” adófizetőkre hárul. Ennek hatására egyre többen próbálnak mentesülni az adófizetés alól, mely a szürke-, illetve feketegazdaság növekedéséhez vezet (Papp, 2008).

Az állami szerepvállalás mértéke és az ebből fakadó problémák súlyossága még a „jóléti típusú államok” körében is igen eltérő. A skandináv országokban az újraelosztás hagyományosan nagyobb méreteket ölt, mint például az angolszász országokban, így nem véletlen, hogy ezen országokban súlyos problémákat okozhatnak a csökkenő források (1. ábra). A bevételek GDP-hez viszonyított aránya is tükrözi,

hogy az adott országban milyen méreteket ölt a redisztribúció. A tipikus jóléti államnak nyilvánított Svédországban az államnak jelentős forrásokra van szüksége a tevékenysége finanszírozására.

1. ábra: Az állami bevételek alakulása a GDP százalékában

Forrás: Eurostat [40] adatai alapján saját szerkesztés

Az elemzésben három évet hasonlítottam össze az eltérő gazdasági állapotok miatt. 2000-ben, egy stabil gazdasági környezetben még volt lehetőség a bevételek szolid növelésére, ezt követően azonban, még ha eltérő mértékben is, a hét vizsgált országból öt esetében a források csökkenő tendenciát mutatnak. 2009-ben a válság hatására figyelhető meg visszaesés, mert a gazdaság teljesítménye nem érte el a korábbi szintet, így csökkenés figyelhető meg az állam legfőbb bevételi forrásában, vagyis az adóbevételekben. A 2008-ban kezdődött válság jelentős mértékben befolyásolta a bevételek alakulását. A növekvő munkanélküliség csökkentette a forrásokat, és ezzel szemben növelte az állam kiadásait. A kereslet visszaesése következtében számos vállalkozás

került nehéz helyzetbe, melynek hatására csökkentek a járulékbévételek, a társasági nyereségadóból származó bevétel.

Az adóbevételek csökkenésének másik oka azonban egy hosszú távú problémára vezethető vissza az Európai Unióban. Az előregedő társadalmak hatására egyre kevesebb a munkához köthető adó és járulékbévételek, ezzel szemben azonban a kiadási oldalon növekedés figyelhető meg.

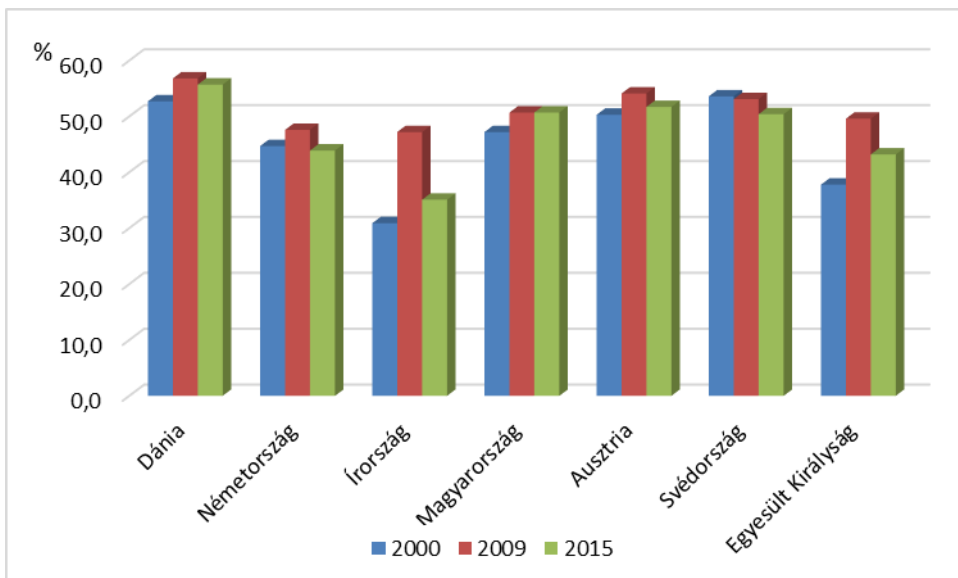
A kereslet visszaesése miatt a fogyasztáshoz kapcsolódó adóbevételek is alacsonyabbak voltak, mely, mint Magyarországon is, az állami bevételek jelentős hányadát teszi ki. Hazánkban például az államháztartás konszolidált bevételeinek nagysága a GDP 40 és 55 százaléka között ingadozott 1991 és 2006 között. Ez az arány a kilencvenes évek elején volt a legmagasabb, ekkor meghaladta az ötven százalékot is (Tóth, 2008).

2015-re javult a gazdaság teljesítménye, azonban az államháztartás bevételei még mindig nem érték el az ezredfordulós szintet. Ez a visszaesés több esetben az adórendszer változásának hatására következett be. A közterhek csökkentése ösztönzi a gazdaságot, így hosszú távon egy kedvező folyamatot indít el.

Az állami bevételeket nemcsak az adók teszik ki, hanem ide tartoznak a különböző nem adójellegű bevételek, bírságok és díjak. Ezen felül Magyarországon a rendszerváltás után tovább bővítették az állam bevételeit. Egyrészt az állami vagyon értékesítéséből származó privatizációs bevételek, másrészt a külföldről érkező (Európai Unió) támogatások egészítették és egészítik ki hazánk állami bevételeit (Tóth, 2008).

A másik probléma a csökkenő bevételek mellett jelentkező növekvő kiadási arány. A 2. ábra szemlélteti, hogy szinte minden vizsgált ország

esetében a kiadások 2009-re növekedtek, míg 2015-re a korábbi évek magas arányaihoz viszonyítva csökkenés tapasztalható.

2. ábra: Állami kiadások alakulása a GDP százalékában

Forrás: Eurostat [40] adatai alapján saját szerkesztés

Hazánkban az ezredfordulót követően 2001-ben volt a legalacsonyabb az államháztartás kiadási oldala. 2009-ben Magyarországon magas volt a költségvetési kiadások GDP-hez viszonyított aránya (51,4%), mely meghaladta az Uniós átlagot (51%). Az európai országok között ez a 10. legmagasabb költségvetési kiadási arányt jelenti. A jóléti államok feladataiból jelentkező forrásigény ebben az esetben is megmutatkozik. Dánia a GDP 58,1%-át költi el, míg Svédország 54,9%-ot. A lista másik végén Svájc jelenik meg, mely csupán 34,1%-ot fordít az állami kötelezettségek finanszírozására.

A kiadások arányának növekedésében jelentős szerepet játszott a gazdasági visszaesés, például a válság hatására hozott intézkedések jelentős állami többletkiadással jártak. Írország esetében az állami kiadások tíz év alatt 21%-ról 2009-re 48,2%-ra, 2010-re közel 67%-ra

emelkedtek a bruttó hazai termék arányában, miközben a GDP-ben nem tapasztalható jelenős változás. Az 1 főre jutó GDP 2001-ben 26 400 € volt, és ez még növekedett is 2010-re, ekkor 31 100 € volt (Eurostat [42]).

Ahogy az adóbevételek között is a legnagyobb bevételi forrást a társadalombiztosítási járulékok jelentik, úgy a kiadási oldalon is a jóléti kiadások jelennek meg az egyik legnagyobb tételként, melyekben komoly változás történt.

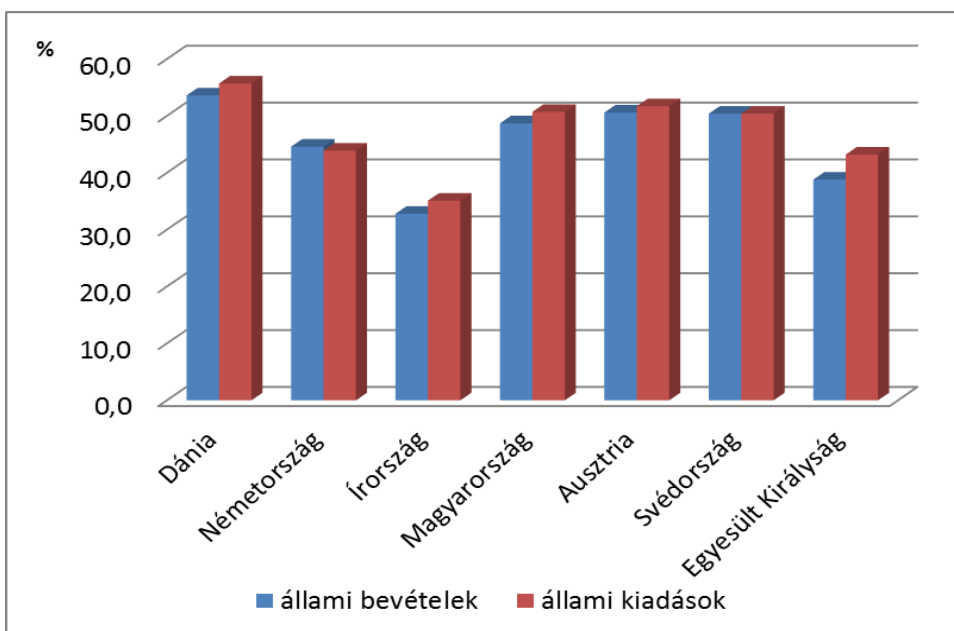
A kilencvenes években jócskán lecsökkentett kiadások 2000 és 2006 között a GDP arányában mintegy hat százalékponttal növekedtek. Magyarországon az állami kiadások 61 százalékát tették ki a jóléti kiadások 2010-ben. Ezt követte a gazdaság, közlekedés, agrárium, környezetvédelem, valamint az állami működés 13-13 százalékkal. Az államadósság kamatterheire a kiadások 9 százalékát fordították.

Az összes jóléti kiadás 73 százalékát az oktatásra, az egészségügyre, a nyugdíjra, és a családtámogatásra fordították 2010-ben. Az egészségügyre és az oktatásra szánt összeg az évtized elejétől folyamatosan nőtt, így ez kedvezőtlenül hatott az államháztartás kiadási oldalára. Részletesebben vizsgálva azonban strukturális változások figyelhetők meg. Az oktatási kiadásokban például a képzési szintek alapján jelentős eltérések tapasztalhatóak a források elosztásában.

A legtöbb Európai Unió országban, főként az „újjonnan” csatlakozott országokban a szociális gondoskodás szintjének csökkentésével kívánják az állami kiadásokat visszafogni. Ez azonban a hagyományok miatt nehezen megvalósítható. A tartós államháztartási egyensúlyhoz a bevételek növelése mellett a kiadások visszafogására is szükség van. Ezen kívül nem szabad elfelejteni a fő problémát. A bevételek növelése nagyon nehéz, és sok országban a csökkenő források ellenére a korábbi,

skandináv országok szintjét elérő szociális szolgáltatást szeretnék nyújtani.

A következő ábra jól szemlélteti a napjainkban is fennálló csökkenő források és növekvő kiadások problémáját (3. ábra). A korábbi diagramok önmagukban nem mutatták a költségvetés egyik legnagyobb problémáját, az egyensúlytalanságot. A kiadások csökkenése nem kompenzálja a bevételek csökkenését, így nem sikerült megszüntetni a deficitet.

3. ábra: Állami bevételek és kiadások a GDP %-ában (2015)

Forrás: Eurostat [40] adatai alapján saját szerkesztés

Míg 2000-ben több olyan országot találtunk, mint például Dánia, Németország, Svédország, Egyesült Királyság, ahol az állami bevételek meghaladták a kiadásokat, addig 2009-re a vizsgált országok közül egyetlen sem. A legkedvezőbb helyzetben az ezredfordulón a skandináv országok voltak, ahol a bevételek közel 3 százalékponttal haladták meg a kiadásokat. Ezzel szemben 2009-ben mind a hat ország esetében a kiadások a GDP százalékában nagyobb mértékűek, mint a bevételek, az

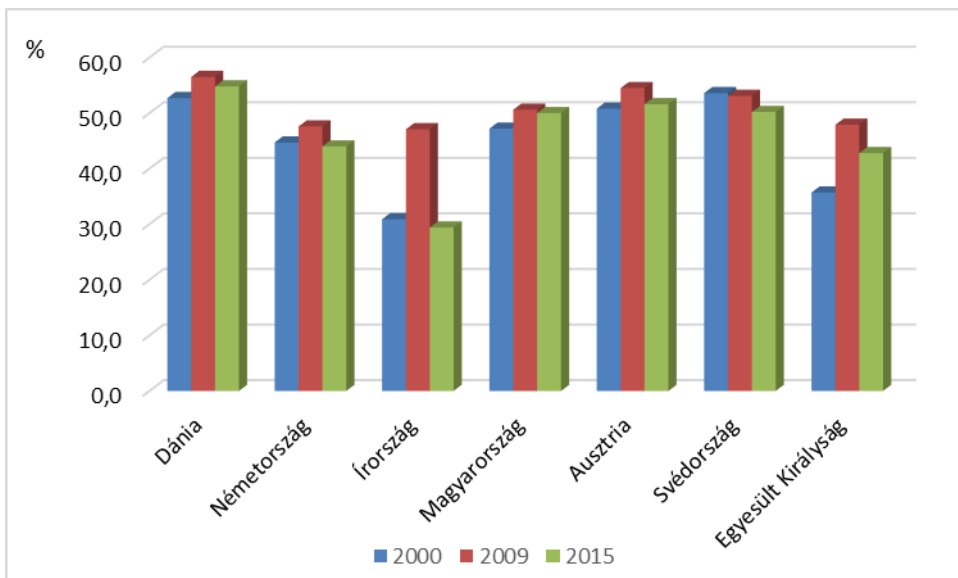

átlagos eltérés 5,9 százalékpont. Az elemzett országok között a legnagyobb eltérést Írország esetében tapasztalhatjuk, ahol a bevételek a GDP 33,4 százalékát teszik ki, míg a kiadások a 47,2 százalékát (Eurostat [40]). A deficit nem meglepő, mert az ország hatalmas összegeket fordított a gazdaság megmentésére és élénkítésére így csökkentve a válság hatásait. Írország költségvetési egyenlege 2008-ig pozitív volt és a bruttó államadósság a GDP 25 százalékát tette ki. Az ország a gazdaság (köztük a bankrendszer) megmentésére a GDP közel 50%-át fordította 2008-2012 között, az államadósság pedig a korábbi 25%-os szintről (2007) a GDP 120 százalékára emelkedett (Donovan - Murphy, 2014).

2015-re az elemzett országok közül kettő esetében nem mutatkozott deficit. Az Eurostat statisztikái alapján Svédország nullszaldós, Németország szufficites költségvetéssel rendelkezett. A vizsgált országok esetében az átlagos költségvetési hiány 2% volt, azonban az Egyesült Királyság esetében a hiány 4,4 százalékot tett ki. A kiadási és bevételi oldal összevetéséből jól látszódik, hogy hiába történtek kiadáscsökkentésre irányuló intézkedések, az egyensúlytalanság továbbra is fennáll.

Az állami kiadások jelentős hányadát a növekvő szociális kiadások jelentik (4. ábra), mely a különböző demográfiai és gazdasági változásokkal magyarázható. Egyrészt igen kedvezőtlen folyamatok figyelhetők meg az Európai Unió tagállamaiban a népesség korszerkezetében. Egyre jellemzőbbé válnak az előregedő társadalmat mutató korfák, melyek a nyugdíj kiadások emelkedéséhez vezetnek. A munkanélküliségi ráta emelkedése szintén az állami kiadások növekedéséhez vezetett, mely nagy problémákat okozott a 2008-ban kirobbant gazdasági válság által érintett országokban. A szociális kiadások mérséklése minden ország számára fontos kérdés, azonban az

ellátások csökkentése társadalmi feszültségekhez vezethet, melyet a kormányok szeretnének elkerülni.

4. ábra: Szociális juttatások a GDP százalékában a természetbeni társadalmi juttatások kivételével

Forrás: Eurostat [46] adatai alapján saját szerkesztés

Magyarországot a régiós összehasonlításban a magas arányú állami bevételek és kiadások jellemzik, mely a jóléti típusú államok jellegzetessége (1. táblázat). A széles körű redisztribúció fenntartása érdekében hazánkban jelentős bevételekre van szüksége. A kiadásokon belül a szociális kiadások jelentős tételként jelennek meg. 2000-ben, 2015-ben az állam az összes elköltött pénz 30%-át fordította a szociális kiadásokra. 2009-ben ez az arány még magasabb volt a válság következtében, a teljes költségvetési kiadás 35%-a jelent meg a szociális tételek között. A táblázatban Ausztria is szerepel, mivel szomszédos ország, azonban a regionális elemzésben kiugró adatokat eredményez a történelmi különbségek miatt.

1. táblázat: Magyarország regionális összehasonlításban

	Költségvetési bevételek/GDP (%)			Költségvetési kiadások/GDP (%)			Szociális kiadások/GDP (%)		
	2000	2009	2015	2000	2009	2015	2000	2009	2015
Csehország	36,9	38,1	41,3	40,4	43,6	42,0	12,4	13,1	12,7
Horvátország	n.a.	41,6	43,6	n.a.	47,6	46,9	n.a.	14,6	15,1
Magyarország	44,1	46,0	48,5	47,2	50,6	50,0	14,6	18,2	15,0
Ausztria	48,7	49,1	50,6	50,8	54,5	51,6	20,8	21,4	21,7
Lengyelország	39,0	37,7	38,9	42,0	44,9	41,5	n.a.	16,3	15,9
Románia	33,8	31,5	34,9	38,3	40,9	35,7	10,4	13,6	11,5
Szlovénia	42,5	42,3	45,1	46,1	48,2	47,8	16,9	17,5	17,4
Szlovákia	40,0	36,3	42,9	52,0	44,1	45,6	14,1	15,0	15,0

Forrás: Eurostat [40, 41] adatai alapján saját szerkesztés

A közép-kelet európai régió országaiban is ugyanazzal a problémával szembesülünk, mint a korábban vizsgált államok esetében. Mindhárom évben a költségvetés kiadási oldala meghaladja a bevételek szintjét deficitese költségvetést eredményezve. Ezek finanszírozása csak külső forrásból lehetséges, így növeli a bruttó államadósság állományát.

„Összefoglalva a magyar államháztartás kiadási oldalának legfőbb sajátosságai:

- A magyar állam többet költ, mint bármely más régiós versenytársa.
- A többletkiadás egyik fele az általános működési költségekre, másik fele a nyugdíjkiadásokra vezethető vissza” (Tóth, 2008).

2.2. New Public Management reformok

Az állami szerepvállalás megítélésében nagy változás történt az elmúlt 50 évben, mivel a költségvetési egyensúly elérése egyre nagyobb problémát okozott. Elfogadottá vált, hogy alapvető változásokra van szükség a társadalom elvárásainak kielégítése érdekében. Nemcsak elméleti háttérrel,

hanem a stratégiai, politikai, gazdaságpolitikai, szociális eszközöket is újra kell gondolni, melyhez szemléletváltásra volt szükség (Jenei, 2005).

A reformok nem csupán egyetlen okra, hanem rendszerbeli hiányosságok sorára vezethetőek vissza, melyek mind a strukturális átalakítások szükségességét igazolták. A korábbi finanszírozási és gazdálkodási folyamatok módosításra szorultak, mivel nem tették lehetővé az állami források hatékony allokációját és felhasználását (Schedler-Proeller, 2009).

A strukturális pénzügyi válság még inkább felerősítette a források hatékonyabb felhasználásának és elosztásának követelményét. A közszférában újszerű fogalmak és folyamatok jelentek meg, melyek korábban csak a piaci vállalatoknál kerültek kifejezésre.

A vevőorientáltság bekerült az állami szolgáltatások nyújtásához kapcsolódó követelmények közé. A korábbi időszakokban a közjavak és közszolgáltatások esetében kettős érdekhordozói akarat érvényesült. A teljesítéseknél a társadalmi igények figyelembe vételén kívül a bürokrácia saját céljai is megjelentek, így sokszor ellentétes elvárásoknak kellett megfelelni. Például ha az ügyintézés gyorsaságának növelése a pontosság és az ügyfélközpontúság rovására történik. Napjainkban az eredményesség elvét szem előtt tartva a közszolgáltatásokkal kapcsolatban is végeznek igényfelméréseket és közvélemény kutatásokat, mely alapján „ellenőrizhető” az állami források felhasználása. További problémát okoz a közszektorban, hogy a „termékek” és szolgáltatások vagy ingyenesek, vagy nem a piaci árakat alkalmazzák. Ez nem meglepő, mivel a közintézmények nem profitorientált tevékenységet folytatnak, azonban megnehezíti a hatékonyság és az eredményesség mérését (Hieber, 2010).

A humánerőforrás gazdálkodás jellemzői is eltérnek Európában az egyes országok között az állami szektor tekintetében. A kulturális hagyományok befolyásolják a foglalkoztatás jogi alapját, valamint a munkavégzés szabályait is. Míg Németországban és Ausztriában a kötött hagyományok érvényesülnek, addig a közalkalmazottak rendszere Svájcban sokkal rugalmasabb. Bármelyik országot is vizsgáljuk, a reformok egyik központi eleme, hogy jól átgondolt és mérhető teljesítményösztönzésre van szükség, mivel annak hiánya a források pazarlásához vezethet. Ennek hiányában úgynevezett személyügyi válság alakulhat ki, melynek hatására például több reform megvalósítása során szakítottak a korábbi életpálya modellel (Schedler-Proeller, 2009).

Kiemelkedően fontos lenne egy hatékony ellenőrzési rendszer is, melynek kiépítésével megvalósítható a szűkös források elosztásának és felhasználásának nyomon követése. A magánvállalatok működése során alkalmazott beszámolók és jelentések jól kezelik a megfelelő információáramlás és a kommunikáció problémáját. A különböző jelentésekből információt szerezhetnek az érdekhordozók, hogy az egyes intézmények, hogyan gazdálkodnak és szükséges-e a gazdálkodás felülvizsgálata. Ezáltal a hatékonyság követelménye kerül előtérbe (Hieber, 2010).

A reformok végrehajtását tovább nehezíti, hogy a közvélemény nagyon fontos szempont a megvalósítás során. A növekvő társadalmi elvárások mögött a hatékony és eredményes gazdálkodás követelménye is megtalálható. Ha választani kell, hogy mely kritériumot helyezzük előtérbe, akkor a lakosság többsége az eredményességet választaná. Ez az a feltétel, amely a minőségi szolgáltatások alapja, és amely a társadalom alapvető elvárásának tekinthető. Ezen ok miatt a reformfolyamatok sem

tekinthetőek egységesnek, mert az egyes országokban eltérőek a minőségi elvárások a fejlettségbeli különbségek miatt (Jenei, 2006).

A 90-es évektől a hatékonyság és az eredményorientáltság követelménye együttesen jelent meg a közintézmények gazdálkodásában is. Az egyik nagy problémát azonban a mai napig nem sikerült teljes mértékben megoldani. A kérdés továbbra is fennáll, hogy egy közintézmény hatékonysága hogyan értelmezhető és miképpen mérhető egzakt módon, szemben a magánszektoral. A hatékonyság értelmezéseként a ráfordítás/hozam arány jelent meg. A gyakorlatban azonban a ráfordítások nehezen csökkenthetőek a szolgáltatások színvonalának romlása nélkül, mely végül társadalmi feszültségekhez vezethet (Jenei, 2010).

Véleményem szerint nem szabad elfelejteni, hogy minden állampolgár elvárásának és igényének nem lehet teljes mértékben eleget tenni és vissza kell térni a jóléti állam definíciójához. Ez alapján az állam feladata a társadalom jólétének növelése, még ha nehezen mérhető is, így azt kell szem előtt tartani, hogy az adott döntés milyen mértékben felel meg az össztársadalmi érdekeknek. Ha például az egészségügyre gondolunk, máris számos ellentmondással szembesülünk. El kell dönteni, hogy melyik a fontosabb követelmény, a rendelkezésre álló erőforrások segítségével minél több beteg gyors ellátása, vagy kevesebb beteg alaposabb kivizsgálása. Lehet, hogy az emberek először azt mondanák, hogy kevesebb ráfordítással több beteg ellátása hatékonyabb, de ezzel szemben a minőség színvonalának csökkenését sem néznék jó szemmel.

A hatékonyság követelménye tehát fontos cél, de a ráfordítások csökkentése nem jelenti feltétlenül a közszolgáltatások színvonalának és minőségének javulását, és az eredményesség kritériuma is háttérbe szorulhat.

A reformok során a finanszírozást a gazdálkodás eredményességéhez kapcsolták. Az új közszolgáltatási rendszerek az eredményorientáltságot állítják a központba és nem az alapján finanszíroznak, hogy a szabályokat mereven betartják-e. Az eredményesség érdekében rugalmasan kell alkalmazkodni a változó igényekhez és a társadalmi elvárásokhoz, így érhető el tartós változás (Ágoston et. al, 2011).

A verseny egyre nagyobb teret nyert a közszolgálati szférában is. Számos ingyenes közszolgáltatás helyébe új, magasabb színvonalú „fizetős” szolgáltatás lépett, melynek hatására társadalmi feszültség alakult ki. A '90-es években megjelent a „value for money” elv, mely azt helyezte előtérbe, hogy a lakosság az államnak „átadott” pénzéért értéket, és minőségi szolgáltatást kapjon (Osborne-Gaebler, 1994).

Az előbbieket alapján tehát nem lehet egybemosni a hatékonyság és az eredményesség követelményét, mivel eltérő következtetéseket lehet levonni, ha kettéválasztjuk a két kritériumot. A hatékonysággal a felhasznált erőforrások hozamát mérhetjük, míg az eredményesség a szolgáltatások, „termékek” minőségét állítja a középpontba, és fontos társadalmi elvárássá vált. Önmagában kevés mindkét mutató, de együtt használva a reformok fontos eszközeivé váltak a teljesítmény értékelésében (Jenei, 2010).

2.2.1. Reformfolyamatok a közszférában

A közszféra reformja széleskörű folyamatokat jelent. Vigvári András alapján „A közszektorreform lényegében a kollektív jószágok biztosításának mindhárom vonatkozását - finanszírozás, előállítás, fogyasztás lehetősége - érinti. A változások önmagukban nem jelentenek reformot” (Vigvári 2005).

A reformok egy komplex folyamatot ölelnek fel. A gazdasági és az ideológiai változásnak egyszerre kell megtörténnie, mert a módosításokat a rendszer szereplőinek kell végrehajtania. Ha az állampolgárokat és az állami szférában dolgozókat nem sikerül meggyőzni a reformok hasznosságáról, akkor azok hosszú távon nem fenntarthatóak és nem hoznak átfogó megoldást.

László Csaba a reform alatt az alábbi átalakulást fogalmazza meg. „Reformon az olyan strukturális változásokat értem, amelyek után megváltozik a költségvetési rendszer működése, az egyes szereplők viselkedése, amely során az állami feladatok ellátásának intézményrendszere tartósan hatékonyabbá, gazdaságosabbá válik” (László, 2001).

A reformok igen eltérőek, ha a gyakorlati megvalósításukat vizsgáljuk, azonban van egy közös jellemzőjük. Nem csupán egyetlen tényező, hanem különböző hiányosságok kényszerítették ki őket, melyek a hatékony erőforrás allokációt akadályozták meg (Báger-Vigvári, 2007).

A reformok számos jellemző alapján csoportosíthatóak. Elemezhetjük, hogy a változások milyen mértéket öltenek. Érintik-e az egész gazdaságot, vagy annak csak egy részére terjednek ki, főként a közszektorra. Vigvári András az alábbi reformokat különíti el a gyakorlati megvalósítás során, ha a változások hatókörét vizsgáljuk:

- A legszélesebb körű átalakítást a közigazgatási rendszer reformjának nevezik, mivel minden területet bevonnak, ahol a közpénzekkel gazdálkodnak.
- Az államháztartás másik nagy rendszere, mely az adatok alapján átalakításra szorul, a jóléti rendszerek intézménye. A „jóléti típusú államok” elterjedésével az állami kiadások fokozatosan emelkedtek, melyek finanszírozása számos nehézséget okoz. Ez a

tendencia érvényesül Magyarországon is, így a jóléti kiadások magas aránya hazánkban is problémát jelent.

- Vannak olyan reformok, melyek csak a gazdaság, vagy a közszeaktor egy területére koncentrálnak. Így az átfogó változások helyett, csupán területi módosítások történnek. Ez nem jelenti azt, hogy ezeket a reformokat könnyebb lenne végrehajtani, mivel általában a gazdaság „kényes” területére fókuszálnak, ahol a megszorítások társadalmi elégedetlenséget válthatnak ki. Ha csak egy területen vezetnek be módosításokat, akkor összefoglalóan ágazati reformokról beszélünk. Napjainkban sokszor hallunk ilyen átalakításokról, amikor az oktatásról, az egészségügyről, a társadalombiztosítási rendszerről, vagy a helyi önkormányzatok működéséről van szó (Vigvári, 2005).

Írányultsága alapján is különböző reformokat lehet elkülöníteni. Megkülönböztethetünk feladat-ellátási, finanszírozási és menedzsment reformokat (Vigvári, 2005).

A feladat-ellátási reformok esetében az állam és az intézményei által kötelezően vállalt feladatokat vizsgálják felül. A társadalom minimális elvárásainak kielégítése mellett a legtöbb reform során csökkentik az állami pénzből finanszírozott tevékenységek körét. Az állami szervezetek mellett, illetve akár helyettük is megjelenhetnek a magánszeaktor vállalatai is termelőként, illetve a szolgáltatások nyújtójaként. Tehát a közszeaktor és a versenyszféra vagy megosztja a feladatokat, vagy az állami szférából átkerülnek a tevékenységek a magánszeaktorba (Thom - Ritz, 2008).

Egy másik lehetőség, hogy feladatmegosztás rendjét átalakítják. Felülvizsgálják a központi kormányzat és a helyi kormányzatok által nyújtott közjavakat és közszolgáltatásokat és a hatékony erőforrás allokációt figyelembe véve módosítják a feladatköröket (Common, 1993).

Egy további megoldást jelent, ha a korábbi „ingyenes” közszolgáltatásokért piac közeli árat kérnek, vagyis a szolgáltatásokat piacósítják. Ehhez azonban mindenképpen minőségi szolgáltatást kell nyújtani egy olyan környezetben, ahol bizonyos szolgáltatások esetében a magán- és közszektor közötti határvonal nincs élesen kijelölve (Vigvári 2005).

A finanszírozási reformok esetében az állami bevételekre és kiadásokra fókuszálnak, azok mértékét és szerkezetét módosítják, figyelembe véve a társadalom teherviselő képességét és az ellátandó feladatok körét. Ez a típusú reformfolyamat az egyik leghatásosabb, mivel a probléma gyökerét kívánja kezelni. Az egyensúlytalanságok megszüntetése érdekében a csökkenő források növelésére és a kiadások visszafogására van szükség. A kiadások mérséklése történhet egy feladat-ellátási reform keretében is. A bevételek emelése azonban szinte minden országban problémát jelent, mivel az állam legfőbb bevételi forrását az adók jelentik. Az adórendszer átalakítása nehéz terület, mert a terhek túlzott növelése a társadalmi jólétet csökkentheti. (Vigvári, 2005).

A 90-es években végrehajtott reformok során egy harmadik típus jelent meg, melyet menedzsmentreformnak hívnak. A magánszektorban működő vállalkozásoknál már korábban is hatékonyan használt eszközöket és módszereket igyekeztek az állami szektorban is átvinni és alkalmazni. A „3E” követelménye (gazdaságosság - Economy, hatékonyság - Effectiveness, eredményesség - Efficiency) került a gazdálkodás középpontjába (Vigvári 2005).

A gazdaságosság (Economy) azt jelenti, hogy a vállalatok a szükséges erőforrásokat a lehető legkisebb ráfordítással szerezzék meg. A hatékonyság (Effectiveness) egy relatív fogalomnak tekinthető, mely a ráfordítások és hozamok arányát mutatja meg. Így az egységnyi

erőforrásra (inputra) jutó kibocsátás (output) szintjét méri. Az eredményesség (Efficiency) a társadalmi hasznosságot vizsgálja. Azt fejezi ki, hogy az adott erőforrások felhasználásával milyen hatása (outcome) van a kibocsátásnak, azaz, hogy az adott közszolgáltatás milyen jóléti többletet eredményez a társadalom számára (Jenei, 2010).

2.2.2. Vállalat-gazdaságtani eszközök a közszektorban

Egy vállalat eredményessége a megtermelt javak és szolgáltatások értékesítésén múlik főként. Ezt az összefüggést kell alkalmazni és átalakítani, hogy az állami pénzek felhasználása során is megjelenhessen az eredményesség követelménye. Az eredményesség azonban mást jelen a közszférában. A közszolgáltatások nyújtásának eredményessége attól is függ, hogy a megtermelt javak és szolgáltatások „értékesítése” során milyen mértékben tudja kielégíteni a társadalmi igényeket.

Az előbbi felvezetésből következik, hogy a magánvállalatoknál alkalmazott módszerek átvételéhez meg kell ismerni először a szektorok közötti főbb különbségeket.

Minden szervezetnél 3 fő kérdést tesznek fel a működés során, legyen szó akár a magán, akár az állami szektorról.

- Mit?
- Hogyan?
- Kinek termeljen? (Stiglitz, 2000)

Az eltérő célrendszert Hieber az alábbi táblázatba foglalta össze.

2. táblázat: A gazdasági szereplők céljai és döntései

Döntéshozó	Célok	Döntések
Háztartások	magas életszínvonal	jövedelmi célok elérése fogyasztási kiadások vagyonképzés
Magánvállalatok	nyereség társadalmi környezet	beszerzés termelés értékesítés
Állam	allokáció újraelosztás stabilizáció	törvények, politikai, gazdaságpolitikai és vállalatgazdasági döntések

Forrás: Hieber, 2010

Az állam eltérő célokkal rendelkezik, mint a gazdaság többi szereplője. Elsődleges kötelessége a közfeladatok ellátása és az állampolgárok igényeinek a kielégítése. A céljait más néven az államháztartás funkciójának is nevezik. Az allokáció célja az erőforrások hatékony elosztásának és felhasználásának biztosítása. A redisztribúció az állam jövedelemelosztási tevékenységét jelenti, melynek során a különböző elvárásoknak megfelelő jövedelemszerkezet kialakítása a cél. Figyelembe kell venni az újraelosztásnál a társadalom érdekeit, a politikai stabilitást és a hatékony piaci allokációt is. A harmadik cél a stabilizáció, mely négy területre fókuszál, ezt nevezik „mágikus négyszögnek” is. A négy követelmény az árstabilitás, a teljes foglalkoztatottság, a stabil gazdasági növekedés és a külső gazdasági egyensúly (Adorján et. al., 2012).

Az állam legalapvetőbb feladatai közé tartozik például a honvédelem, a közoktatás, az egészségügy, az árvízvédelem, a jogbiztonság, melyet a csökkenő források mellett is biztosítani kell. Egy további fontos követelmény, mely a Maastrichti-kritériumokban is megjelenik, a

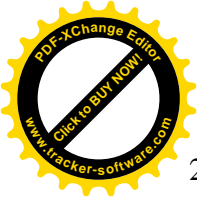

deficitkorlátozás, mely a bevételek növelése és a kiadások (pl.: támogatások, juttatások) csökkentése által valósítható meg. A költségek fedezetének meghatározása hosszú távon szükséges a túlköltekezés elkerülése érdekében.

A magánszektorban működő vállalkozások esetében a menedzsment vállal felelősséget a döntésekért, valamint a cég nyereséges, vagy veszteséges működéséért. A gazdálkodásban a piaci feltételek érvényesülnek, ezen felül azonban be kell tartani az állami előírásokat is. A közszférában egy másik erőhatás jelentkezik, mégpedig a politikai döntéshozatal. Az állam vezetőinek nem a minél nagyobb profit elérése a célja, hanem más követelmények jelennek meg a folyamatban. Például figyelembe kell venni a politikai, kulturális, szociális elvárásokat is, melyek a társadalom szereplőinek reformokhoz való hozzáállását is jelentős mértékben befolyásolja. A politikai döntési folyamatnak ki kell egészítenie a piaci mechanizmusokat (Hieber, 2010).

A magánvállalkozások esetén a menedzsmentnek a tulajdonosok érdekeit kell képviselniük. Alapvető követelményként fogalmazzák meg, hogy a rendelkezésre álló erőforrások felhasználásánál a hatékonyságot kell szem előtt tartani és a legfőbb cél a nyereség realizálása. A magánszektor további sajátossága, hogy a gazdálkodás során az erőforrások viszonylagos szűkösségével szembesülnek, ezért a döntéshozóknak racionálisan kell viselkedniük.

A közszektorban nem létezik ilyen erős erőforrás korlát, így más célok és döntések jelennek meg. Az elsődleges cél nem a profit realizálása, hanem a rendelkezésre álló erőforrások felhasználásával a közfeladatok megvalósítása (Hieber, 2010).

2.2.3. Menedzsmentreformok

A menedzsment reformoknak három megközelítése létezik a gyakorlatban és a szakirodalomban, annak alapján, hogy mit helyeztek az átalakítás középpontjába (Jenei, 2010).

Az első elmélet azt emeli ki, hogy a közigazgatásban és a magánszektorban az egyes munkafolyamatok között nincs lényegi eltérés, ezt nevezik technikai megközelítésnek. A magánszektor és ez által a profitorientált vállalatok gazdálkodási és értékelési módszerei, eljárásai, elvei és eszközei bizonyos módosításokkal, de alkalmazhatóak a közszektorban is. Ezek az eszközök elősegítenek a gazdálkodás hatékonyságának javítását.

Ez a megközelítés az Egyesült Államokból indult el és főként ott honosodott meg és terjedt el. A technikai megközelítés alapján, a gazdaságosság, hatékonyság, eredményesség követelményének érvényesüléséhez a közigazgatásban, az egyes tevékenységeket munkafolyamatokra kell elkülöníteni. Ennek eredményeképpen a folyamatok áttekinthetőbbek lesznek, és felismerhetővé válnak azok a hiányosságok, melyek a hatékony gazdálkodást, és az erőforrások optimális allokációját akadályozzák. Az átalakításokkal javítható a szervezet, az intézmény gazdálkodása és működése.

A közintézmény működésének hatékonyságának növeléséhez olyan eljárásokat és módszereket kell bevezetni a közigazgatásban, melyeket már több évtizede alkalmaznak a versenyszektorban a profitorientált vállalkozások. A módszerek az alkalmazási területüktől függően több ponton vehetők át, egy dologban azonban azonosak. A hosszú távú alkalmazhatóságuk és fenntartásuk érdekében el kell felejtetni a korábbi gazdálkodási „elveket”. Az új eszközök bevezetése mellett szervezeti átalakításokra is szükség van, hogy hatékonyabbá váljon a működés. Ez a

megközelítés jelenti a „New Public Management” (NPM) elméleti alapját (Torma, 2010).

Figyelni kell azonban, hogy a magánszektorban és az állami szektorban eltér a szervezeti felépítés, a kitűzött célok rendszere és a döntéshozatal folyamata. Ezen kívül eltérő a két szektor szabályozottsága is, így a magánvállalatoknál ismert módszereket nem lehet teljes mértékben átvenni és alkalmazni a közintézményeknél.

A második elmélet alapját az állampolgári jogok alkotják. Az érték- és részvétel alapú megközelítés szerint a döntéshozatal nem tekinthető a bürokrácia „magánügyének”, mivel a társadalom tagjai választják a képviselőket, így nekik az állampolgárok érdekeit kell szem előtt tartaniuk és képviselniük.

Ez azért jelent gondot, mert a választott képviselőknek kétoldalú elvárásnak kell megfelelniük. Egyrészt figyelembe kell venniük a költségvetési egyensúlyra vonatkozó szigorú előírásokat, másrészt a választóik megtartása miatt előfordulhat, hogy mégis megszavazzák a túlzott kiadásokat. Az érték- és részvétel alapú megközelítés alapján, a döntéshozatal során azok véleményét is fel kell mérni, akiket az adott döntés érint, illetve akiknek az életét valamilyen módon befolyásolja. Ennek elősegítésére az állampolgárokat, a civil szervezeteket be kell vonni a közösségi döntéshozatalba, mely által nyitottá és átláthatóvá válik a közigazgatás (Torma, 2010).

A társadalom döntéshozatalba való bevonása nemcsak pozitív hatásokat eredményezhet, hanem negatív következmények is megjelenhetnek. Például a civil szervezetek bevonása, elnyújthatja a döntéshozatal hosszát, ezen kívül a költségek növekedéséhez is vezethet.

A harmadik megközelítés alapján a problémák megoldásának lehetősége a jogszabályok átalakításában rejlik, így a szabályozási

rendszer átalakítására kell fókuszálni. A szabályozási elmélet szerint az államnak új szabályokat kell hozni, ha egy új probléma merül fel, így kezelve a negatív irányú változásokat. Ügyelni kell azonban arra, hogy a törvényalkotás folyamata megfeleljen a jogszabályoknak, és az új előírások végrehajtása és betartása ne okozzon a társadalom számára irracionális terheket. Az állam feladata nem merül ki az új jogszabályi környezet létrehozásában, hanem biztosítani kell annak fenntartását, alkalmazását és betartását is (Torma, 2010).

Az átfogó menedzsmentreform hatékony végrehajtásához elengedhetetlen, hogy a magánszektorban működő profitorientált vállalkozásoknál alkalmazott vezetési és gazdálkodási eszközöket és módszereket adoptálják és alkalmazzák az állami szektorban is. Egy hatékonyan működő kontrolling rendszert kell kialakítani, hogy folyamatosan naprakész, friss információkkal rendelkezünk a közpénzekkel való gazdálkodásról.

Jól működő ellenőrzési rendszert is ki kell építeni és üzemeltetni, mely időben feltárja a hibákat és eltérések okait, így lehetővé teszi a problémák kezelését (Brede, 2005).

Ezen kívül nagyon fontos, hogy ne csak az operatív működéshez készüljenek rövid távú tervek, hanem jelenjen meg a stratégiai gondolkodás is. Tervezni és elemezni kell a hosszú távú folyamatokat, ezzel segítve a stratégiai gondolkodást, tervezést a közpénzekkel való gazdálkodásban is (Horváth, 2010).

A menedzsmentreformok befolyásolják az állam kiadási oldalának felépítését (Blöndal, 2003). A költségvetés struktúrájának elemzéséhez az ún. COFOG (Classification of Functions of Government) szabványt alkalmaztam, melynek segítségével összehasonlíthatóvá válik az állami szerepvállalás mértéke és megoszlása az egyes feladatok között. A

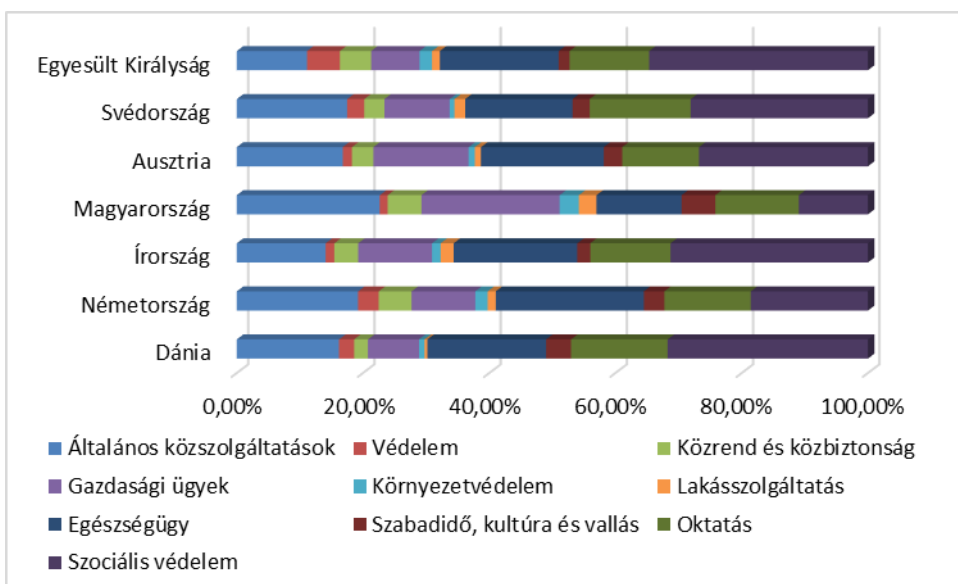

szabvány tíz kategóriába sorolja az állam kiadásait, mely alapján az állami funkciók négy nagy csoportra bonthatóak: állami működés, jóléti funkció, gazdasági funkció, államadósság kezelése (Eurostat, 2007).

A vizsgált országok költségvetési szerkezetében eltérések tapasztalhatóak az államháztartási funkciók szerinti osztályozás (COFOG) alapján (5. ábra). Ez egyrészt az állami feladatok sokrétűségéből és az állami szerepvállalás mértékének különbözőségeiből fakad. Másrészt azonban a korábbi években végrehajtott menedzsment reformok hatásai is megmutatkoznak az eltérő kiadási struktúrában.

A legnagyobb kiadási tételek között szerepelnek az általános közszolgáltatások, az egészségügy, az oktatás és a szociális védelem. Ez alapján nem véletlen, hogy az ágazati reformok ezeket a kiadási tételeket érintették elsősorban.

Az Egyesült Királyság például teljesen más költségvetési kiadási szerkezettel jellemezhető, mint Magyarország. Rögtön az első államháztartási funkciót, az általános közszolgáltatásokat vizsgálva jelentős különbségekkel találkozunk. Az Egyesült Királyságban már a '80-as évek elején reformok indultak meg, melyekben az egyik fő cél ezen kiadások visszaszorítása volt.

5. ábra: Az állami kiadások szerkezete (2015)

Forrás: Eurostat [41] adatai alapján saját szerkesztés

A költségvetési kiadások szerkezetét szemléltetve jól látszódik a finanszírozási problémák másik fő forrása, a magas arányú társadalombiztosítási kiadások. Az egészségügyi és szociális kiadások csökkentésére irányuló törekvések nem ritkák napjaink gazdaságpolitikai döntéseiben.

Az oktatási kiadások minden ország esetében a teljes kiadás 13-15%-át teszik ki, ennek elemzéséhez azonban az adatokat tovább kell bontani. Az oktatási rendszerek eltéréseiből fakadóan, például, hogy díjköteles-e a felsőoktatás, a különböző képzési szintekhez differenciált források tartoznak.

Magyarország kiadási szerkezete a jóléti kiadások esetében is más képet mutat, mint a többi vizsgált ország esetében. A magas arányú általános közszolgáltatásokra fordított kiadások következtében a jóléti kiadások alacsonyabbak, mint az EU átlag. Magyarországon 2015-ben a költségvetési kiadások 57%-át fordították jóléti kiadásokra, ezzel

szemben a többi elemzett ország esetében az EU 28 átlaga körüli értéket találunk (3. táblázat).

3. táblázat: Jóléti kiadások aránya (%) az államháztartás teljes kiadásában

	2000	2009	2015
EU28	68,0 (EU15)	67,9 (EU27)	39,7
Dánia	71,3	75,2	75,2
Németország	72,7	70,4	72,3
Írország	64,1	68,9	68,7
Magyarország	58,3	61,9	57,4
Ausztria	69,0	66,4	70,3
Svédország	68,3	71,4	71,9
Egyesült Királyság	69,6	69,0	70,8

Forrás: Eurostat [41] adatai alapján saját szerkesztés

A jóléti funkciók körébe a kormányzat által szervezett vagy támogatott oktatási, egészségügyi, társadalombiztosítási, szociális és jóléti szolgáltatások, a lakásügyek és egyéb szolgáltatások tartoznak (Donat - Milos, 2008). A COFOG kategóriák alapján az állami jóléti kiadásai közé soroltam az alábbi funkciókat:

- Lakásszolgáltatás és kommunális létesítmények,
- Egészségügy,
- Szabadidő, kultúra és vallás,
- Oktatás
- Szociális védelem.

2009-ben az adatok azt mutatják, hogy nincs nagy különbség az elemzett országok esetében a jóléti kiadásokat vizsgálva. 2010-ben viszont fenti államok közül Írország 51%-ra csökkentette a jóléti kiadások arányát. Ez azzal magyarázható, hogy a 2008-ban begyűrűzött válság érzékenyen érintette a gazdaságát, és a kormány a kiadások átstrukturálásával a gazdaság megmentésére összpontosított. Kiemelt figyelmet fordítottak a bankrendszer megmentésére, így a költségvetési

kiadások 38 százalékát a gazdaság megsegítésére és működtetésére fordították. Ez az arány jóval magasabb az EU 27 átlagánál, mely 2010-ben 9 százalék volt.

Ha a reformok gyakorlati megvalósítását vizsgáljuk, akkor eltérő stratégiákkal találkozhatunk. Egyes országokban a költségvetési kiadások visszaszorítása élvezett prioritást, de ezt hosszú távon fenntartani igen nehéz. Több tényező is a kiadások csökkentése ellen hat, a technika fejlődése, vagy a munkabérek emelése lehetetlenné teszi a finanszírozás visszafogását. Egy további ok lehet még, politikai ciklikusság is, melyet igen nehéz kiküszöbölni. A kiadások szinte mindig visszatérnek az eredeti szintre, mivel a képviselők a választóik megőrzésének érdekében vállalják a magasabb kiadásokat (Horváth, 2010).

Hazánk költségvetésére is jellemző, hogy a rendszerváltás óta hatalomra került kormányok a választások előtti időszakban kevesebb figyelmet fordítottak az egyensúlyra. Az államháztartás deficitese egyenlege tovább növelte Magyarország államadósságát, nehezítve a nyugati országokhoz hasonló gazdasági fejlettségi szint elérését (Szakolczai, 2009).

Egy alternatív stratégia lehet még a közszolgáltatások egy részének kiszervezése (outsourcing). A szolgáltatások nyújtását piaci alapokra helyezik, így az „ingyenességet” felváltja a díjfizetés (Hajós, 2003).

Ha az állam az előbbi megoldásokat elutasítja, akkor egy további lehetőség, a hatékony ellenőrzési rendszer kiépítése. A folyamatos monitoring elősegíti, hogy a közpénzek felhasználását a kitűzött céloknak megfelelően hajtsák végre. Ezen kívül egy további megoldási lehetőség, mely akár az előbbiekkal együttesen is alkalmazható, hogy a profitorientált vállalatoknál alkalmazott vezetési ismereteket és eszközöket alkalmazzák a közszektorban is (Hieber, 2010).

Össességében az elemzett országok esetében egyértelműen kiderült, hogy a költségvetés bevételi és kiadási oldalának egyensúlytalansága továbbra is fennáll. A nyugati országokban a '80-as években megkezdődött reformok nem tudták sikeresen megoldani a költségvetési deficit problémáját, azonban a kiadások struktúrájában egyértelműen éreztetik hatásukat. A vizsgált időszak eredményeit torzítja a 2008-ban kezdődött gazdasági válság hatása, mivel a gazdaság működését hosszú távon érintette. A kiadási oldalt növelik a gazdaság megmentő, illetve élénkítő intézkedések, míg a bevételi oldalon a gazdaság teljesítményének csökkenése fogta vissza a korábbi mértékű finanszírozási források beszédését.

Egyértelmű, hogy átalakításokra és reformokra van továbbra is szükség, hogy az államháztartás egyensúly közeli állapotba kerüljön. A reformok kiterjedtségét, keretfeltételeit és az alkalmazott módszereket azonban az országok sajátosságaihoz kell alakítani, figyelembe véve, hogy nem létezik egységes megoldás a problémák megoldására. A menedzsmentreformok alapvető elveinek alkalmazása esetében sem lehet egy mindenhol hatékonyan alkalmazható „komplex” átalakítást végrehajtani, de lehetőséget nyújt a ráfordítások felhasználásának újszerű értékelésére a gazdaságosság, hatékonyság, eredményesség fogalmának a közszektorba való bevezetése által.

2.3. A felsőoktatás és a versenyképesség kapcsolata

2.3.1. Az állami költségvetés és a versenyképesség összefüggései

A költségvetési egyensúly megteremtéséhez elengedhetetlen a versenyképesség növelése. A kiegyensúlyozott, fejlődésre, növekedésre képes gazdaság kisebb mértékben igényli az állami beavatkozást, így segítve elő a kiadások visszafogását. Emellett a bevételi oldalra is

kedvező hatással bír, mert például a gazdaság teljesítménye lehetővé teszi, hogy változatlan adókulcsok mellett a közhatalmi bevételek növekedjenek.

A versenyképességre nem létezik egységes definíció a szakirodalomban, mely egyrészt a különböző mérési módszertanok miatt alakult ki, valamint a versenyképesség meghatározásának egyes szintjeihez kapcsolódik.

A versenyképességet számos kategóriához hozzárendelhetjük. Így beszélhetünk nemzetgazdasági, területi, regionális, települési, ágazati, vállalati, illetve termék versenyképességről is. A különböző definíciók következtében nem lehet egy egységes mutatószámot sem meghatározni a versenyképesség kifejezésére.

Ha egy ország versenyképességét és a gazdaság teljesítőképességét vizsgáljuk, akkor számos tényező együttes hatását kell számszerűsíteni. A versenyképesség egyik értelmezése az alábbi tényezőket emeli: „a nemzetgazdaság versenyképessége a nemzetgazdaságnak az a képessége, hogy úgy tud létrehozni, felhasználni, a globális verseny keretei között értékesíteni termékeket és szolgáltatásokat, hogy közben saját termelési tényezőinek hozadéka, és ezzel párhuzamosan állampolgárainak jóléte fenntartható módon növekszik” (Czakó- Chikán, 2007).

A versenyképességnek egy másik értelmezése, mely a társadalomtudományokban terjedt el főként, nem a termelési tényezőket és a növekedést helyezi a középpontba, hanem a foglalkoztatottságot említi legfőbb tényezőként. Ez határozza meg ugyanis hosszú távon egy ország lakosságának jólétét és lehetővé teszi az életszínvonal növekedését (Farkas-Lengyel, 2001).

A fenti definíciókon kívül számos nemzetközi szervezet fogalmazta már meg a versenyképesség fogalmát, melyek kifejezik, hogy milyen tényezők esetén számít versenyképesnek egy ország.

Az OECD hivatalos definíciója szerint a versenyképesség „a vállalatok, iparágak, régiók, nemzetek és nemzetek feletti régiók képessége relatíve magas tényezőjövedelem és relatíve magas foglalkoztatottsági szint létrehozására egy fenntartható bázison, miközben a nemzetközi versenynek tartósan ki vannak téve” (OECD, 1997).

Az EU 6. regionális jelentése (The Sixth Periodic Report on the Regions) kisebb módosításokkal vette át az OECD fogalmát, mely szerint a versenyképesség „képesség olyan javak és szolgáltatások előállítására, amelyek a nemzetközi piacokon értékesíthetők, miközben a jövedelmek magas és fenntartható szinten maradnak.” Tehát egy régió versenyképességének növeléséhez mind a megfelelő mennyiségű, mind a szükséges mennyiségű munkaerő biztosítására szükség van (CEC, 1999).

Az egyik leghíresebb versenyképességi rangsort a svájci székhelyű IMD (International Institute for Management Development) állította össze és teszi közzé 1989 óta, mely több mint 300 indikátort alkalmaz a vizsgálatok során 58 ország elemzésére. A felhasznált adatok között szerepelnek makro- és mikrogazdasági információk is. Az Intézet saját definíciót fogalmazott meg a versenyképességre vonatkozóan. „A nemzetek versenyképessége a közgazdaságtannak azon tényezők és politikák vizsgálatával foglalkozó része, amely meghatározza egy nemzet képességét a vállalkozások nagyobb értékteremtését és az állampolgárok nagyobb jólétét létrehozó és megőrző környezet fenntartására” (Lengyel, 2003).

A Világgazdasági Fórum (World Economic Forum) először 1979-ben jelentette meg versenyképességi rangsorát (The Global Competitiveness

Report - GCR), melyet 2003 óta rendszeresen közzétesz. A mutató (Global Competitiveness Index) több mint 100 indikátorból alakul ki, és a világon a legtöbb országot ez a rangsor veszi figyelembe, mert 2013-ban 148 ország szerepelt a felsorolásában. A Fórum definíciója szerint „Nemzetek versenyképessége alatt azon tényezők, politikák és intézmények összességét értjük, amelyek egy ország termelékenységének a szintjét meghatározzák (WEF, 2007).

Az alábbi felsorolás azon főbb tényezőket mutatja be, melyek az állami szerepvállalás mértékéhez szorosan kapcsolódva befolyásolják a gazdasági versenyképességet.

- Az állami erőforrás allokáció mértéke és megvalósulásának módja befolyásolja az állam által ellátandó feladatok körét. Az allokáció segítségével „meghúzható” a határvonal a magánszektor és a közszektor között. Ez az elhatárolás a gyakorlatban sokszor elmosódik, amikor állami forrásból a magánszektor valamely szereplőjéhez kerül egy-egy állami feladat ellátása. Az allokáció ennek ellenére meghatározza az állami beavatkozás kereteit.
- A közkiadások szintje, mértéke és összetétele a költségvetés kiadási oldalát befolyásolja, mely szintén kihathat a versenyképességre. Minden ország - a törvény adta keretek között - saját maga határozza meg az ellátandó feladatok körét. Ez vezetett a jóléti típusú államokban odáig, hogy a feladatok korábbi színvonalon való ellátása a kiadási oldal drasztikus emelkedését eredményezte, mely egyre nagyobb problémát jelentett és jelent mind a mai napig. A kiadások szerkezete is átalakult, mely szintén befolyásolhatja a versenyképességet. A társadalmi és demográfiai változásoknak köszönhetően jelentős mértékben emelkedett a jóléti kiadások aránya. A kormányzati szektor finanszírozási

igénye szintén hozzájárult az utóbbi évtizedekben heves viták kialakulásához. Az adminisztrációs reformok célja a túlzott bürokrácia visszaszorítása volt, mely a kiadások csökkenését eredményezte volna.

- A bevételek mértéke és összetétele is hatással van a versenyképességre. A gazdaság növekedésének lassulásához, illetve stagnálásához vezethet a bevételek felelőtlen növelése. Ezen kívül a társadalom tehervállaló képességét is figyelembe kell venni a közterhek meghatározásánál. Az állam legnagyobb bevételi forrását a közhatalmi bevételek jelentik, így az adórendszer kialakítása igen fontos a versenyképesség szempontjából. A költségvetés 3% alatti hiánya szigorú mozgásteret ad a gazdálkodásban, melyet sajnos sok országban a bevételi oldal korrekciójával próbálnak megvalósítani. Azt azonban nem szabad elfelejteni, hogy az új adónemek bevezetése, vagy a korábbi adókulcsok emelése akár negatívan is hathat a gazdaságra, ha hátráltatja a gazdasági növekedést.

Általánosságban elmondható, ha egy ország versenyképessége csökken, akkor a gazdasági növekedés is lelassul. Ennek viszont hatása van az állam bevételi és kiadási oldalán is. Egy példa erre a foglalkoztatás csökkenése, mivel a gazdasági visszaesés befolyásolja a vállalkozások működését. A kiadások emelkedéséhez vezethet például a munkanélküliség növekedése, mely a szociális kiadásokban jelenik meg. A bevételi oldalon is jelentkezik ennek a hatása, mivel a termelés csökken, a foglalkoztatás visszaesik, így az állami adóbevételek csökkenése várható.

A versenyképesség elemzése ennél sokkal összetettebb folyamat, de disszertációmban csak az állam bevételi és kiadási oldalára helyezem a

hangsúlyt, mivel ezen problémák orvoslásában játszanak szerepet a közpénzügyi reformok.

2.3.2. A felsőoktatás szerepe a gazdasági versenyképességben

A gazdasági tevékenységek - és így a felsőoktatási intézmények működése is - hatása legjelentősebb mértékben egy adott földrajzi körben koncentrálódik. Ezáltal kiemelt szerepet játszanak az egyes vállalatok és intézmények egy adott térség fejlődésében és versenyképességének javításában (Török, 1999).

Szinte minden definíció, mely a versenyképességre vonatkozik a jövedelmet és a termelékenységet emeli ki, melynek alakításában fontos szerepet játszik a felsőoktatás. A 21. században csak azok az államok lehetnek sikeresek, amelyek esetében a tudás döntő szerepet játszik a modern gazdaság működtetésében. A tudásalapú társadalom előtérbe kerülése megerősíti a felsőoktatási intézmények jelentőségét a gazdaság működésében. A „vidéki” felsőoktatási intézmények pedig igen fontos szerepet töltenek be abban, hogy egy-egy terület, régió gazdasága fejlődjön, és a versenyképessége növekedjen.

Mind az alap- és középfokú, mind a felsőfokú oktatás fontos szerepet tölt be a gazdaság működésében, mivel befolyásolja a munkaerőpiacot, még ha ez a hatás késleltetve jelentkezik is. Az oktatási rendszerből kikerülő humán erőforrás az egyik alapeleme a gazdaság működésének, így befolyásolja az adott ország foglalkoztatáspolitikáját és szociálpolitikáját is. A felsőfokú végzettséggel rendelkezők aktív szerepet töltenek be a társadalmi és gazdasági fejlődésben, ha az oktatási rendszerben a munkaerőpiacon is használható tudást sajátítanak el.

Az Eurostat a végzettségeket az ISCED (International Standard Classification of Education) 2011-es szintjei alapján veszi figyelembe. Az

Oktatás Nemzetközi Osztályozási Rendszerét (ISCED) az UNESCO alakította ki, melynek célja, hogy az egyes országok közötti statisztikák összeállítása során az összehasonlíthatóságot biztosítsa.

Az ISCED 2011 alapján az alábbi képzési kategóriák különülnek el:

- 0: Iskola előtti (óvodai) oktatás,
- 1: Alapfokú oktatás első szintje,
- 2: Középiskola alsó tagozata, vagy az alapfokú oktatás második szintje,
- 3: Középfokú oktatás (felső szintje),
- 4: Nem felsőoktatás jellegű poszt-szekundér oktatás,
- 5: Felsőoktatási szakképzés, felsőfokú szakképzés,
- 6: Főiskolai szintű képzés, alapképzés (BSc/BA) és ezekre épülő szakirányú továbbképzés,
- 7: Egyetemi szintű képzés, mesterképzés (MSc/MA), osztatlan képzés és ezekre épülő szakirányú továbbképzés,
- 8: Doktori képzés (Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet, 2011)

Statisztikákkal igazolható, hogy felsőfokú végzettséggel rendelkezők esetében alacsonyabb a munkanélküliségi ráta, valamint magasabb átlagjövedelemmel rendelkeznek már pályakezdőként is. Míg a vizsgált országok esetében 2015-ben a főiskolai, egyetemi, illetve doktori képzést elvégzők között átlag alatti munkanélküliségi rátával találkozhatunk, addig ezzel szemben a csupán alapfokú tanulmányokkal rendelkezők esetében kiugró a munkanélküliség. Ahogy haladunk az iskolai végzettségekben előre, úgy csökken a munkanélküliség ráta és növekszik az elérhető jövedelem.

Hazánkban van a legnagyobb különbség az alapfokú és felsőfokú végzettséggel rendelkezők foglalkoztatásában. 2015-ben az átlagos munkanélküliségi ráta 6,8% volt, azonban az alapfokú végzettséggel

rendelkezők körében ez az arány 17,4%, míg a felsőfokú végzettségűek esetében 2,4%. Ez a hazai munkaerőpiaci sajátosságokból fakad, hiány van a jól képzett, a munkaerőpiac által elvárt ismeretekkel rendelkező szakemberekből, így esetükben alacsony a munkanélküliségi ráta. Ezzel szemben a magas a végzettséggel nem rendelkezők aránya a munkaképes korú népességben belül, melyet a munkaerőpiac már nem tud foglalkoztatni.

Az ellenpélda Dánia, ahol az átlagos munkanélküliségi rátától alacsonyabb mértékben tér el az alapfokú és felsőfokú végzettségűek foglalkoztatottsága. Ez szintén a munkaerőpiaci jellemzőknek köszönhető, mert Dániában nagyon rugalmasak a foglalkoztatás keretfeltételei, valamint magasan képzett, és kiváló nyelvi készségekkel rendelkezik a lakosság, így igen sok külföldi vállalat van jelen a gazdaságban. A dán munkaerő Európában a legtermékenyebbek közé tartozik, és a túlórákra vonatkozóan nincsenek korlátozások, így a munkaerőpiacon, az alacsonyabb arányban megjelenő, alapfokú végzettséggel rendelkezők is munkát találnak (Kvist et. al., 2008).

Az oktatási rendszerben eltöltött idő befolyásolja az átlagkereseteket is, mely az iskolai végzettség arányában nő (4. táblázat). A statisztikai adatok sajnos nagyon hiányosak, az átváltásnál a 2016. december 30-án érvényes MNB középárfolyamokkal számoltam, valamint Németország esetében 2014-es adatok álltak csak a rendelkezésemre.

Az alábbi táblázatból kitűnik, hogy az alacsony és magas szaktudáshoz kötött tevékenységek átlagkeresetei között nagy különbségek vannak. A főiskolai vagy egyetemi diplomával rendelkezők esetében magasabb átlagkeresettel találkozunk, mely magasabb életszínvonal elérését teszi lehetővé. Az átlagjövedelmek alakulását nemcsak az egyes végzettségek közötti különbség alakítja, hanem a

szakmai tapasztalat is diverzifikálja. A rendelkezésre álló adatok és statisztikák csak a munkavállalók két csoportját (alacsonyan és magasan képzett) különböztetik meg, így az átlagkeresetekben nem jelenik meg a munkában eltöltött idő tényezője.

Az alacsonyan képzett munkaerő körébe soroljuk azon munkavállalókat, akik nem rendelkeznek szakképzettséggel, azonban a készségeik lehetővé teszik számukra, hogy a végzettséghez nem kötött munkák esetében alkalmazták őket (Maxwell, 2006).

A magasan képzett munkaerő ezzel szemben tanulmányai során széles körű ismereteket sajátított el, mely által alkalmassá válik a tudásigényes ágazatok pozícióit betölteni. Felsőfokú végzettséggel rendelkeznek, és a globalizáció kihívásaira válaszul folyamatosan bővítik tudásukat, fejlesztik képességeiket (Dobbs et. al., 2012).

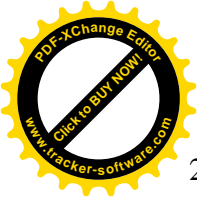
4. táblázat: Havi bruttó átlagkeresetek a munkaerő képzettsége szerint (2016)

	Alacsonyan képzett munkaerő havi bruttó átlagkeresete (Ft)	Magasan képzett munkaerő havi bruttó átlagkeresete (Ft)
Dánia	n.a.	n.a.
Németország	606.450	1.209.790
Írország	498.533	n.a.
Magyarország	116.300	271.000
Ausztria	525.590	1.091.610
Svédország	669.500	1.101.750
Egyesült Királyság	430.780	774.680

Forrás: www.tradingeconomics.com [119, 120] és www.welt.de [33]

adatai alapján saját szerkesztés

A munkaerő képzettsége közötti eltérés hatalmas különbségeket eredményez az aktív évek alatt megszerezhető jövedelmekben. Schmillen-Stüber számításai során azzal a feltételezéssel éltek, hogy az érettségivel nem rendelkezők 19-65 éves koruk között, az érettségizettek

21-65 éves koruk között, míg a felsőfokú végzettségűek 26-65 éves koruk között jelennek meg a munkaerőpiacon. Németországban például az érettségivel rendelkezők pótlólagosan elérhető „bónusz” jövedelme 500 000 euró, főiskolai diplomával 900 000 euróval, egyetemi végzettséggel 1,25 millió euróval több jövedelem érhető el a munkaerőpiacon a végzettséggel nem rendelkezőkhöz viszonyítva (Schmillen-Stüber, 2014).

A munkanélküliségi ráta alakulása és a bruttó átlagkeresetek is azt mutatják, hogy az oktatásnak, azon belül a felsőoktatásnak fontos szerepe van egy ország versenyképességének növelésében. Egy felsőoktatási intézmény regionális versenyképességre gyakorolt hatásának elemzéséhez azonban számos egyéb információt is figyelembe kell venni. A kiindulópontot a térség, régió helyzete és lehetőségei jelentik és ehhez kapcsolódóan kell elemezni, hogy miként járul hozzá az intézmény a térség fejlődéséhez. Meg kell ismerni a régió fejlesztési stratégiáját és ennek figyelembevételével kell meghatározni, hogy a felsőoktatási intézmény milyen szerepet tölthet be annak megvalósításában. Ismerni kell a térségi és az országos munkaerőpiaci folyamatokat, a helyi vállalkozásokat, és a felsőoktatás lehetőségeit.

A gazdaság versenyképes működéséhez fontos, hogy a felsőoktatási intézmények együttműködjenek a vállalati szektorral. Ez csak akkor valósulhat meg hosszú távon, ha a kutatók által létrehozott eredmények a gyakorlatban is hasznosulnak, így javítva az előállított output eredményességét. Ehhez szükség van annak ismeretére, hogy a vállalkozások milyen kutatásokat folytatnak, és abba hogyan tudnak bekapcsolódni az oktatók és kutatók (Mohácsi, 2008).

A regionális fejlesztési stratégiában való részvételhez a felsőoktatási intézményeknek együttesen több követelménynek kell megfelelniük.

- Az oktatást és a kutatást egyensúlyba kell hozni, és az arra fordított kiadásoknak összhangban kell állniuk. Ez azt jelenti, hogy a felsőoktatási intézmények nem tekinthetnek csupán az oktatást a fő feladatnak.
- A versenyképesség növeléséhez szükség van a felsőoktatási intézmények és a gazdasági szereplők együttműködésére. A kedvező kapcsolatok kialakításában a különböző regionális szervezeteknek is szerepe lehet.
- Az innovációra való képesség elengedhetetlen a versenyképesség növeléséhez. Így a felsőoktatásnak alkalmasnak kell lennie, hogy különböző innovációkat valósítson meg és vigyen a gazdaság szereplőihöz.
- A méretgazdaságosság elve alapján akkora felsőoktatási intézményt kell létrehozni és fenntartani, mely hatékonyan vehet részt a versenyképesség fokozásában, az innovációk megvalósításában és a munkaerőpiaci elvárásoknak megfelelő képzés biztosításában (Mezei, 2005).

A felsőoktatási intézmények működésének hatását nemcsak a munkanélküliségi ráta, vagy a bruttó jövedelmek alakulása fejezi ki. A magasan képzett munkaerő regionális hatásai ennél szélesebb körben jelennek meg. Az intézmények a gazdasági és társadalmi folyamatokra, jellemzőkre is hatást gyakorolnak, melynek értékelését három fő csoportba lehet sorolni.

- Jövedelmi hatás: Két összetevőből jön létre a jövedelmi hatás. Egyrészt az intézmény alkalmazottai jövedelemre tesznek szert munkájuk révén, így vizsgálhatjuk a rendelkezésre álló jövedelmüket, melyet az adott térségben költenek el. Másrészt a hallgatók

„jövedelmét” is figyelembe kell venni, mivel ők is keresletet generálnak az adott településen.

- Tudás hatás: A K+F tevékenység a versenyképesség fontos eleme, így a különböző rangsorok összeállításakor ezt a tényezőt is figyelembe veszik. A régió versenyképessége - és, ezáltal a nemzetgazdasági versenyképesség is - javulhat, ha a felsőoktatásban folyó kutatások révén új tudáshoz jutnak a vállalatok, mely által növekszik a jövedelemtermelő képességük.
- Kulturális hatás: A társadalom szabadidejének hasznos eltöltése érdekében a településen különböző programokat szerveznek, kulturált környezet alakítanak ki. Az oktatók, kutatók és a hallgatók megnövelik a keresletet a város kulturális eseményeire és szolgáltatásaira, így felpezsdülhet társadalmi élet (Mezei, 2005).

2.4. Finanszírozás

A finanszírozási nehézségek és a csökkenő forrásokkal való gazdálkodás állandó problémája miatt Európa számos országában központi vitatémát jelent a felsőoktatás finanszírozásának reformja. A jóléti típusú államok korábbi szinten történő felsőoktatás finanszírozása nehézkessé vált a csökkenő állami források miatt, melynek következtében több országban reformokat hajtott végre, köztük az Egyesült Királyságban, Svédországban és Írországban is. A különböző reformok a kiadási szerkezet átalakításában és a kiadások visszafogásában látják a megoldást hosszú távon, ehhez azonban vizsgálni kell az egyes szektorokra gyakorolt hatást is. A probléma a felsőoktatási intézmények gazdálkodásába is begyűrűzött, mellyel nagy kihívás elé állítják a főiskolákat és egyetemeket, hogy pótlólagos forrást szerezzenek. A másik nehézség a hallgatói létszámok korábbi nagymértékű emelkedése, mely

eltérő ütemben zajlott le a nyugati és a volt szocialista országokban. A drasztikus emelkedést nem követte az állami bevételek növelése, így ez a növekvő tendencia finanszírozási problémákhoz vezetett. Ez érzékenyen érintette Magyarországot is, mert a '90-es években 10 év alatt 222,6 százalékos hallgatói létszámemelkedés történt, a nyugati országokban a '70-es évektől kezdődően folyamatos volt a növekedés. Bár a változások intenzitása és időpontja eltérő az egyes országokban, a hatás azonban ugyanaz volt. A legnagyobb problémát az ellentmondás jelenti, hogy a felsőoktatásban részt vevő hallgatók számának növekedése és a finanszírozási források hiánya közötti eltérést a mai napig nem sikerült orvosolni, még azokban az országokban sem, ahol a korábbi években reformokat hajtottak végre (Ladányi, 2003).

A hallgatói létszám emelkedése és az állami szerepvállalás csökkenése újabb források felkutatását és igénybevételét követelte, melynek egyik lehetséges megoldása a magánszektor bevonása a felsőoktatásba. A korábbi centralizációval ellentétesen a külső források megjelenése elindította a decentralizáció folyamatát és a felsőoktatási rendszerek jelentős átalakulásához vezetett. Az állam fontos szerepet játszik a működésben, illetve az ellenőrzésben, de a pótlólagos források miatt az intézmények egyre nagyobb autonómiával rendelkeznek. A központi kormányzat továbbra is a hatékony és minőségi oktatás kialakítását tartja alapvető célnak, de közben nagyobb mozgásteret enged belső folyamatok irányításában. Ez a nagyobb intézményi függetlenség nem jelenti azt, hogy a főiskolák és egyetemek kedvezőbb helyzetbe kerültek volna. A verseny tovább fokozódik, hogy melyik intézmény tudja a „piacról” a leghatékonyabban a pótlólagos forrásokat megszerezni (Kováts, 2006).

A felsőoktatási finanszírozási reformokat három fő csoportba lehet sorolni a szakirodalom és a gyakorlati végrehajtás alapján:

1. Az intézmények a magánszektorból érkező forrásokat vonnak be a működés finanszírozásába, hogy az állami elvonást kompenzálják.

2. A következő reformfolyamat a strukturális változtatásokra helyezi a hangsúlyt. Átalakítják a finanszírozási folyamatot, a források elosztásában újabb elveket és mechanizmusokat alakítanak ki, melyek legfőbb célja, hogy az állami támogatás a lehető „legjobb” helyre kerüljön, és a közpénzeket hatékonyan használják fel az egyes intézmények. Ennek megvalósulásához ki kell építeni a teljesítménymérés rendszerét és nagyobb autonómiát kell biztosítani az egyes intézményeknek a hatékonyság növelése érdekében. A folyamat eredményeképpen azonban a finanszírozási források felhasználásának központi ellenőrzése gyengül.

3. A legjelentősebb átalakítást a teljes felsőoktatási rendszer reformja jelenti. Ebben az esetben a finanszírozás, a gazdálkodás, és a működés minden területén módosításokat hajtanak végre, ehhez azonban fontosak az előzetes hatástanulmányok, nehogy véletlenül a teljes felsőoktatás összeomlásához vezessen (Johnstone, 1998).

Európában, több országban szükség volt már a felsőoktatás átalakítására, mely változtatások négy nagy csoportba oszthatóak.

- Az intézményi autonómia növelése érdekében a korábbi kötött felhasználású céltámogatások helyét kötetlen felhasználású, egyösszegű támogatások vették át, melyek enyhítették a gazdálkodásban felmerülő nehézségeket. Ez az intézkedés azonban nem oldotta meg a csökkenő források problémáját.
- A második csoportba tartozó országok az elosztási módszerüket próbálták racionalizálni, oly módon, ami a források leghatékonyabb

elosztásához vezet. A legalapvetőbb megoldás a hallgatói létszám alapján történő finanszírozás. Ezzel szemben számos országban a magánszektorban alkalmazott eszközökhöz nyúltak. Különböző technikákat vezettek be a teljesítmény és a hatékonyság mérésére, főként olyan mutatószámok alapján finanszíroztak, melyek az outputot tükrözték. Ilyen például a végzett hallgatók száma. Ezzel a módszerrel az a probléma, hogy csak az outputra koncentrálnak és sérülhet az eredményesség követelménye.

- A harmadik esetben bevezették a szerződéseken alapuló finanszírozást, mely tulajdonképpen az állam terheit kívánta csökkenteni. A kormányzaton kívül a magánszektor szereplőit is bevonták a felsőoktatás működésébe. Ennek életképességéhez hosszú távú együttműködéseket kell kiépíteni a felsőoktatási intézmények és a piaci szereplők között.
- A reformok negyedik csoportjában a tandíj bevezetésének, illetve növelésének a módszeréhez fordultak. A hallgatói létszám csökkenésének elkerülése érdekében ebben az esetben azonban szükség van egy jól összeállított diákhitel rendszerre, mely lehetővé teszi a szűkös anyagi forrásokkal rendelkezők számára a felsőoktatásba való bekerülést. A hallgatói kölcsönök segítségével finanszírozhatóvá válik a továbbtanulás, és így a tanulmányaik során felmerülő költségeket a jövőbeli jövedelmek terhére fizetik ki (Kováts, 2006).

Mint az állami szerepvállalás egyéb területeit érintő többi reformfolyamat esetében sem, így a felsőoktatás átalakítása esetében sem lehet egy általános, bármely országban egységesen átvehető megoldást találni. A reformok során számolni kell a hosszú távú hatással, mert az oktatási rendszer átalakítása a későbbi évtizedekben is befolyásolja a gazdaságot,

például a munkaerőpiacon keresztül. Ez történt az ír oktatási rendszer reformja során is, ahol a diplomás túlképzés szakemberhiányhoz vezetett. Nincs optimális állapot az állami szerepvállalás mértékére és a magánszektor előtérbe helyezésére vonatkozóan. Egy tipikusan jóléti államban sokkal nagyobb az újraelosztás mértéke, így ebben az esetben a finanszírozás fő forrása a központi költségvetésből származik. Míg alacsony állami szerepvállalás mellett a pótlólagos forrás megszerzése érdekében elkerülhetetlen a piaci szereplőkkel való együttműködés. Az eltérő társadalmi és kulturális berendezkedés és hagyományok miatt minden országban az adott államra jellemző, specifikus megoldást kell találni. Egy közös pont azonban felfedezhető a reformokban, mely a teljes gazdaságra vonatkozó, vagy az ágazati reformokra, például a felsőoktatási változtatásokra is érvényes. A hosszú távú eredményességhez és működőképességhez széles körű szakmai és társadalmi elfogadás szükséges, mert csak ebben az esetben lehet hatékonyan végrehajtani a reformokat (Temesi, 2004).

2.5. Gazdálkodás

A közmenedzsment reformok elméleti alapját három követelmény alkotja. A gazdaságosság, a hatékonyság és az eredményesség követelménye, melyet sokszor csak a 3 „E” kritériumként emlegetnek. Az előbbi alapelvek a felsőoktatásban is fontos szerepet játszanak, ugyanúgy ahogy az állami pénzből való gazdálkodás egyéb területein is megjelenik. A források csökkenése és a kiadások növekedése közötti probléma csak komplex módon kezelhető és szüntethető meg. Nemcsak a finanszírozásban van szükség új eljárások kialakítására, hanem a korábbi gazdálkodást is felül kell vizsgálni (Thom - Ritz, 2008).

A felsőoktatásban a forráshiányon kívül további nehézséget jelent a kettős allokáció problémája. Nemcsak a kínálatot, hanem a keresletet is a közszektor és a magánszektor együttes hatása alakítja ki. Az állam mellett magántőkét is be lehet vonni a felsőoktatásba, mely csökkenti a finanszírozási problémákat. Így a kínálati oldalnak egyrészt igazodnia kell az állami elvárásokhoz, másrészt figyelembe kell venni a piac igényeit. A keresletet szintén befolyásolják az állam és a nemzetgazdaság egyéb szereplői is. A hallgatók választását számos tényező alakítja. Több más szempont között egyrészt figyelembe veszik az államilag finanszírozott helyek számának kialakítását, másrészt olyan képzéseket keresnek, melyek megfelelnek a munkaerőpiaci elvárásoknak, és ez által magasabb jövedelemre tesznek szert a végzettség nélküliekhez viszonyítva. A fent felsorolt allokációs döntéseket nagyban segíti, ha az egyes intézményekről és gazdálkodásukról átfogó képet alakítunk ki, melyhez egyaránt szükség van kvantitatív és kvalitatív adatok számszerűsítésére és értékelésére is (Hrubos, 2004).

A közmenedzsment reformok feladatalapú megközelítése alapján a folyamatokat részekre kell bontani és egyenként értékelni a teljesítményt, hogy megtaláljuk a hiányosságokat. Ez a koncepció érvényes a felsőoktatásra is, mivel az oktatást és a képzést különböző szakaszokra lehet bontani, és így a gazdaságosság, hatékonyság, eredményesség érvényesülését több lépcsőben lehet elvégezni különböző mutatószámok számszerűsítésével és elemzésével.

- A legelső információ, amit fel lehet használni az úgynevezett, bemeneti (input) adatok. Ilyenek például a beiratkozott hallgatók számára, az alkalmazott oktatók számára és az infrastruktúrára vonatkozó adatok. Az input adatok alapjaiban határozzák meg az oktatás színvonalát és a felsőoktatási intézmények működését. Az

elemzést tovább lehet bővíteni összetettebb mutatószámok kialakításával, mely például nemcsak azt mutatja meg, hogy abszolút értékben hogyan alakul az oktatók száma, hanem kifejezi az egy oktatóra jutó hallgatói létszámot, vagy a fokozattal rendelkezők arányát, az óraadók arányát.

- A mutatószámok második csoportjában az oktatási tevékenység alakulását lehet követni. Így például adatokat nyerhetünk a kapacitás - kihasználtságról, a hallgatói elégedettségről, vagy a lemorzsolódási arányról és annak okairól. Ezekkel a mutatószámokkal azonban vigyázni kell, mert önmagukban nem szabad értékelni őket. A gazdálkodás alapelveinek kialakításában is fontos szerepet játszanak, de a fontossági sorrendben a mutatószámok értékeinek javítása nem előzheti meg az oktatás színvonalának szinten tartását, illetve növelését.
- A harmadik csoportba olyan mutatószámok sorolhatóak, melyek a kimeneti (output) adatok számszerűsítésére szolgálnak. Ilyenek például a záróvizsgát letevő hallgatók száma, a kiadott diplomák száma és minősítése, az odaítélt doktori fokozatok száma, vagy a nemzetközi csereprogramokban részt vett hallgatók aránya (Lévai, 2009).
- A negyedik csoport az eredményesség mérésére szolgál. Ebben találhatóak a stratégiai, hosszú távú célok értékeléséhez kapcsolódó mutatószámok. A diplomás pályakövetési rendszerek lehetővé teszik a hallgatók későbbi tevékenységének nyomon követését. Például bemutatják a végzett hallgatók elhelyezkedési arányát, a pályakezdők átlagos jövedelmét, illetve kitérhetnek a munkaerőpiaci visszajelzésekre is. Ezek a mutatószámok jelentős mértékben befolyásolják az intézmények hosszú távú működését, mivel a külső

megítélésben nagy szerepet játszanak, és ez által hatással vannak az input adatokra is (Dinya et. al., 2011).

Az oktatási rendszer egyes folyamatait nem lehet önállóan értékelni a számszerűsített mutatószámok alapján. A fenti négy csoportba sorolt adatokat egy komplex rendszerben kell értékelni, csak így lehetséges gazdálkodás hatékonyságát javítani a színvonal csökkenése nélkül. Például a minőség romlásának hatása számos másik mutatószámban is megmutatkozik, még ha nem is azonnal. A színvonal csökkenésének az eredményeképpen, csökkenhet az adott felsőoktatási intézménybe jelentkezők száma, és így a felvett hallgatók száma is. Ez a folyamat kapacitás-kihasználatlansághoz vezet, mely tovább rontja a gazdálkodás hatékonyságát. Végül visszaesik a kiadott diplomák száma, és a folyamat következménye, hogy oktatókat kell elbocsátani. Ez egy jellemző példa arra, hogy módosulnak az output adatok, melynek hatására az input adatokban is változás történik, mert csökken a hallgatói és az oktatói létszám.

Összefoglalva a mutatók számszerűsítése és értékelése szükséges a hatékony gazdálkodás kialakításához, de önmagukban nem szabad következtetéseket levonni belőlük, csak ha komplex rendszerben értékelik. Szükség van egy olyan átfogó elemzési és értékelési rendszerre, mely lehetővé teszi a gyengeségek kellő időben történő felismerését, és ezáltal biztosítja, hogy az intézmények reagáljanak és lépéseket teheszenek a stratégiai céljaik elérése érdekében.

A hatékony gazdálkodást támogatja a vezetői információs rendszer (VIR) is, mely sajnos nem működik minden hazai felsőoktatási intézménynél, és az eddig kialakított rendszerek között is sok különbség van. A fogalom sokszor nem egyértelmű, hogy mit takar, és általában valamilyen informatikai rendszer, fejlesztés jut az emberek eszébe róla.

Ennél azonban sokkal összetettebb folyamatról van szó, mely kitér a mérésre, számszerűsítésre, értékelésre és ellenőrzésre is, valamint fontos szerepet tölt be az információ áramlásában (Körmendi - Tóth, 2006).

A felsőoktatási intézmények esetében nem olyan könnyű egy jól működő rendszert kiépíteni, mert nem egy profitorientált gazdálkodó szervezetről van szó, amelynél szinte minden adat rendelkezésre áll. Az egyik legnagyobb problémát az okozza, hogy hiányoznak, vagy hiányosak az értékeléshez szükséges adatok, melyek például a vagyongazdálkodásra, vagy a humán erőforrás gazdálkodásra vonatkoznak. További gondot jelenthet, ha az adatok nem megfelelően strukturáltak, csak egy ömlesztett adathalmot alkotnak. Ez szintén megnehezíti a gazdálkodás optimalizálását. Be kell látni azonban, hogy nagyon nagy szükség lenne egy egységes és jól működő vezetői információs rendszer kialakítására, mert így átláthatóbbá és összehasonlíthatóvá válna az egyes intézmények működése. A hatékony működés és a források megfelelő elosztása érdekében fontos annak vizsgálata, hogy a felsőoktatási intézmények mire és milyen eredményességgel használják fel a közpénzt. Ennek kimutatásához és az elszámoltathatóság biztosításához azonban a legalapvetőbb követelmény a megbízható és időszerű adatok biztosítása (Bálint et. al., 2006).

A gazdaságosság, hatékonyság, eredményesség követelményének értékelése, annak ellenére, hogy a közmenedzsment reformok alapját képezi, számos intézményben csak elméleti szinten valósul meg a gyakorlatban, mert a teljesítményt középpontba állító vezetési kultúra csak néhány országban jelent meg az Európai Unióban. Egy jól működő vezetői információs rendszernek az alábbi követelményeknek kellene megfelelnie.

- Legyen egyszerű, átlátható és megbízható. Fontos, hogy a bevezetése ne jelentsen többletterhet, a folyamatok váljanak egyszerűbbé és az alkalmazottak gyorsan el tudják sajátítani a működését.
- Ha jól működik a vezetői információs rendszer, akkor alkalmas a vezetői döntéstámogatásra, segít a döntések meghozatalában, megvalósításában, és aztán az értékelésében is. Ennek teljesüléséhez több feltételnek kell érvényesülnie. Meg kell határozni azokat az adatokat, melyek a vezetői döntéshozatalhoz szükségesek, ezen felül azonban nem célszerű új adatokat, adatsorokat és mutatókat létrehozni és számszerűsíteni, mert fontos a rendszer egyszerűsége. Fontos megemlíteni a költség-haszon összevetésének elvét, hogy olyan adatok előállítására ne fordítsanak nagy erőket, melyek később nem kerülnek felhasználásra. Ezen felül a stratégiai gondolkodásmód előtérbe kerülése miatt, nemcsak az input, hanem az output adatok előállítására is kellő figyelmet kell fordítani, hogy elősegítse a jövő-, és teljesítményorientált működést.
- A működési környezet állandó változása miatt, a vezetői információs rendszernek is rugalmasnak kell lennie. Gyorsan és könnyen lehessen információkat szerezni belőle az intézmények működésére vonatkozóan. Ehhez azonban az szükséges, hogy az alapjaiban egységes rendszer bevezetésekor vegyék figyelembe az intézményi sajátosságokat. Minden intézmény más szervezeti struktúrával rendelkezik, így ehhez kell igazodnia az információs szolgáltatásnak és áramlásnak (Báangi - Magyar et. al., 2009).

Egy felsőoktatási intézmény átfogó értékeléséhez számos információforrást igénybe kell venni, melyek naprakész pontos adatokat tartalmaznak több témakörben. Vonakozhatnak információk a gazdálkodásra, melyek a hatékony döntéshozatal egyik alapvető elemét

képzik. Ezen kívül további adatokat gyűjthetünk a foglalkoztatásra vonatkozóan, a vagyongazdálkodással, illetve az oktatással összefüggő adminisztrációs feladatokkal kapcsolatban is. A hatékonyság és eredményesség mérése érdekében információk és adatok szükségesek az oktatás minőségére és teljesítményére, a K+F tevékenységre vonatkozóan is (Báangi - Magyar et. al. 2009).

Összefoglalva az utóbbi évtizedekben jelentkező probléma - mely a korábbi szolgáltatások megfelelő színvonalon való fenntartásának nehézségét jelenti a csökkenő állami finanszírozás mellett - továbbra sem oldódott meg. Több országban reformokat hajtottak végre - az Egyesült Királyságban tapasztalható az egyik legnagyobb változás - de egységes megoldás nem létezik. Közös vonás azonban, hogy a felsőoktatás elterjedésének kezdeti szakaszában - ez eltérő időpontban valósult meg az egyes országokban - a szélesebb körben való hozzáférést célozták meg, majd következtek azok a reformok, melyek mind a költségvetési pozíció javítására irányultak.

2.6. Felsőoktatási reformok

A költségvetési egyensúlytalanságok megszüntetésének érdekében számos európai országban reformfolyamatok indultak meg. Az oktatásra a vizsgált országok átlagosan a GDP 5,2%-át fordították 2015-ben, azonban nagy különbségek tapasztalhatóak, ha részletesen megnézzük az adatokat. Míg Írország a csupán a GDP 3,7%-át, addig Dánia a GDP 7%-át költötte a teljes oktatási rendszerre. Ezen belül a felsőoktatási kiadások átlagosan a GDP 1%-át teszik ki, kivétel Dánia, ahol ez az arány 2015-ben például 1,7% volt.

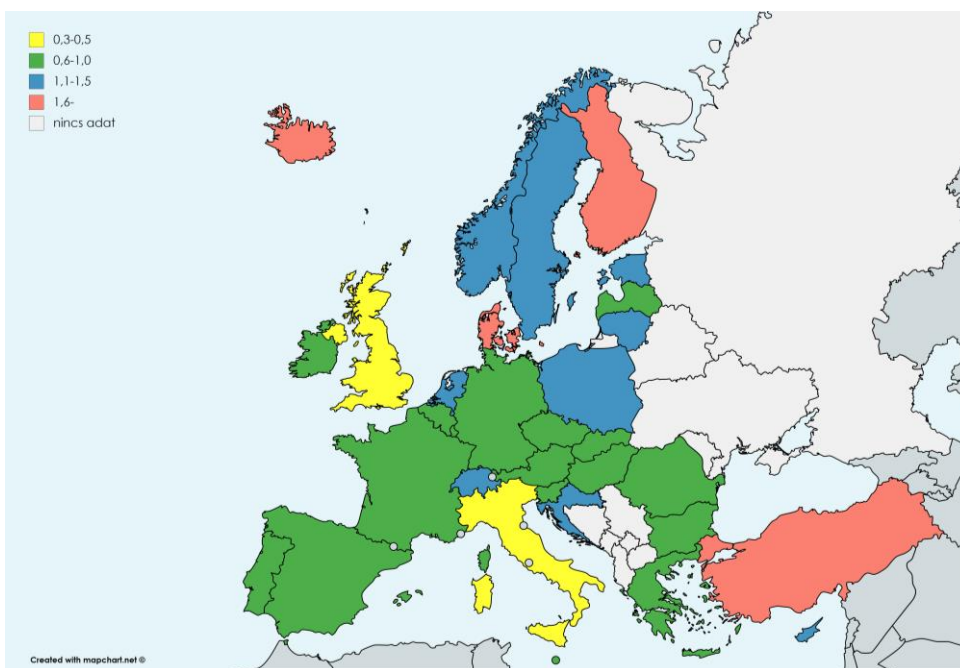
A felsőoktatásra fordított kiadások aránya nem tekinthető jelentősnek, ha egy - egy ország kiadási szerkezetét vizsgáljuk, azonban

mégis az államháztartás egy olyan ágazata, ahol az utóbbi évtizedekben jelentős reformokat valósítottak meg a New Public Management alapelveire építve. Ez több okra vezethető vissza. Egyrészt a versenyképesség növelésében kiemelt szerepet játszik a képzett humán erőforrás, másrészt a jóléti kiadásokon belül a felsőoktatás az a terület, ahol „viszonylag egyszerű” változtatásokat végrehajtani. Az oktatási rendszernek a felsőoktatás az egyetlen olyan eleme, mely nem tiszta közjóság, és így nem sorolható a kötelező állami feladatok körébe. Az állami szerepvállalás visszafogása a források csökkentéséhez vezetett, melyet az intézmények egyrészt a saját bevételeik növelésével, másrészt a gazdálkodási folyamatok átalakításával kompenzálhatnak.

Az alábbi térkép az állam felsőoktatásra fordított kiadásait tartalmazza a GDP százalékában (1. térkép). A felsőoktatás átlagosan 1 százalékot tesz ki a GDP-n belül, ennek ellenére folyamatos reformok zajlanak, melyek érinthetik a finanszírozást, a gazdálkodás, valamint az oktatási rendszer komplex működését is.

A reformok legfőbb okaként a csökkenő forrásokkal való gazdálkodás problémája jelölhető meg, mely az állam szűkülő forrásaira vezethető vissza. Ez számos országban - például az Egyesült Királyságban is - finanszírozási és gazdálkodási nehézségekhez vezetett, melynek az eredményeképpen az utóbbi évtizedekben több reformnak tekinthető változást hajtottak végre a felsőoktatásban.

1. térkép: A felsőoktatásra fordított kiadások a GDP százalékában (2015)

Forrás: Eurostat [41] alapján saját szerkesztés

A másik probléma, mely a 70-es években jelentkezett Európa nyugati országaiban, míg a közép- európai és keleti államokban csak a 90-es években mutatkozott, a hallgatói létszám drasztikus emelkedése. (5. táblázat)

5. táblázat: A hallgatói létszám emelkedése 1990 és 2015 között

	Változás 1990-2000 (%)	Változás 2000-2015 (%)
Dánia	23,4	64,5
Egyesült Királyság	64,3	12,7
Finnország	70,7	8,2
Írország	58,4	22,4
Németország	2,6	42,9
Magyarország	222,6	-6,9
Svédország	65,5	22,8

Forrás: Ladányi (2003) és Eurostat [47] adatai alapján saját szerkesztés

A növekedési tendencia eltérő ütemben és mértékben zajlott le az egyes országokban. Ha csak a 1990 és 2000 közötti változásokat vizsgáljuk, akkor jól látható, hogy a legnagyobb növekedés Lengyelországban és Magyarországon figyelhető meg, míg a nyugati országokban ekkor már alacsonyabb volt a hallgatói létszám növekedési üteme.

Ez a folyamat napjaink demográfiai változásainak következtében már nem okoz jelentős mértékű problémát, mivel a hallgatói létszám emelkedése megállt. Ha a 2000 és 2015 közötti adatokat vizsgáljuk, akkor szembetűnő változás, hogy a drasztikus mértékű növekedés megállt, sőt hazánkban csökkenés tapasztalható.

Magyarországon az elmúlt években a demográfiai folyamatok és a felsőoktatási átalakítások következtében folyamatosan csökken a beiratkozott hallgatók száma (2013-ban: 359 040 fő, 2014-ben: 329 455 fő, 2015-ben: 307 729 fő).

A hallgatói létszám korábbi növekedése több tényezőre vezethető vissza. Egyrészt a gazdaság fejlődésével párhuzamosan megjelent az igény a magasan képzett munkaerőre, az olyan szakemberekre, akik a fejlettebb technológiát ismerik és a gyakorlatban alkalmazni is tudják. Másrészt egyre inkább előtérbe kerül az élethosszig tartó tanulás folyamata, hogy az innovációval és fejlődéssel lépést lehessen tartani, és minél több szakterülettel ismerkedjenek meg az emberek (Hinton-Smith, 2012).

A korábbi évtizedekben a fent említett két probléma - a források csökkenése és a hallgatói létszám emelkedése - együttesen jelentkezett, mely igen komoly terhet rótt a nemzetállamokra. A megoldás érdekében az elmúlt harminc évben jelentős változások figyelhetők meg a felsőoktatásban. A szakembereknek egységes a véleményük, hogy mind a

gazdálkodás, mind a finanszírozás átalakításra, modernizációra szorul. Ennek következtében minden országban eltérő változtatásokat hajtottak végre, melyeknek azonban van néhány közös jellemzője.

A reformok egyik eleme, hogy megjelent a hosszú táv, a stratégiai gondolkodásmód a 80-as években. Ennek központi része az értékelés és az önértékelés, melyben a mai napig hiányosságok fedezhetőek fel. A legfontosabb kérdést a hatékonyság és az eredményesség számszerűsítése jelentette, mely az új közmenedzsment (New Public Management) alappillére. A korai reformok ellenére a legfőbb változás az ezredforduló környékén figyelhető meg, mely az átalakuló gondolkodásmódnak köszönhető. A tudás igen fontos értékévé vált, melynek közvetítésében és átadásában a felsőoktatásnak kiemelt szerepe van.

A hosszú távon való gondolkodás alapvető követelmény a reformok tervezése és végrehajtása során, mivel az aktuális változtatások a következő évtizedek munkaerőpiaci folyamataira is kihatnak. Ezért a felsőoktatás szervezeti, finanszírozási és gazdálkodási kereteinek átalakításában is érvényesíteni kell a stratégiai tervezést.

Ezen felül a reformok során figyelembe kell venni, hogy megjelentek a külső tényezők, a munkaerőpiac és a szülők elvárásai. Ebből következik az egyik legnagyobb konfliktus a finanszírozásban: „Ki fizesse az oktatást?” Alapvetően a mai napig az állam finanszírozza a felsőoktatást, számos európai országban még mindig szinte teljesen „ingyenes” a felsőoktatás, azonban a költségvetés forrásai folyamatosan szűkülnek. Felvetődik a kérdés, hogy milyen mértékű és típusú állami beavatkozásra van szükség, valamint a gazdálkodás átalakításával, racionalizálásával orvosolható-e a forráselvonás, vagy külső finanszírozási források igénybevételére van szükség.

A reformok során azt is figyelembe kellett venni a törvényhozóknak, hogy a felsőoktatási intézmények speciálisan működnek. Az állam mozgásterét csökkenti, hogy igen szigorú szabályrendszernek kell megfelelniük az intézményeknek. A közvetlen szabályok például megszabják az államilag finanszírozott hallgatók, a fokozattal rendelkezők számát, vagy a források felhasználását. Ezen felül vannak olyan jogszabályok, melyek közvetetten befolyásolják a felsőoktatási intézményeket. Ilyenek például a szellemi termékekkel kapcsolatos előírások (Ladányi, 2003).

A közpénzekből való finanszírozás ahhoz vezetett, hogy a korábbi színvonalon és mennyiségben rendelkezésre álló felsőoktatás alapvető társadalmi elvárássá vált. A problémát tovább nehezíti, hogy egy felsőoktatási intézménynek számos igénynek kell megfelelnie. Az egyik oldalon szerepel az állam, a másik oldalon a külső piaci szereplők. A két fél között kell megtalálni az egyensúlyt. Egyrészt figyelni kell a gazdálkodási kritériumokra a csökkenő források következtében. Másrészt meg kell felelni a folyamatosan változó igényeknek, így egy rugalmas rendszerre van szükség.

A központi kérdés továbbra is a gazdaságosság, a hatékonyság és az eredményesség mérésének megvalósítása és egyensúlyba hozása. Így lehetséges minőségi és színvonalas felsőoktatást kialakítani, miközben a források felhasználását is kiemelt figyelem kíséri. Ennek a folyamatnak az eredményeképpen a reformok során előtérbe került a felsőoktatási intézmények hatékonyságát mérő menedzsment és adminisztráció.

A következő fejezetekben három ország, Egyesült Királyság, Írország, Svédország, esetében mutatom be a felsőoktatásban bekövetkezett változtatásokat, melyek a költségvetési

egyensúlytalanságokat kívánták csökkenteni a menedzsmentreformok során alkalmazott alapelvek gyakorlati bevezetésével.

2.6.1. Egyesült Királyság

Az Egyesült Királyságban figyelhető meg legkorábban a hallgatói létszám emelkedése, mely pótlólagos finanszírozási forrásokat tett szükségessé. Az első beiratkozási hullám a 60-as években kezdődött. Erre a korszakra az volt jellemző, hogy a fiatalok 4%-a iratkozott be felsőoktatási intézménybe, de a társadalmi rétegek közötti megoszlás igen éles volt. A hallgatók 40%—a magániskolákba járt, melyért tandíjat számítottak fel. Ezt csak a jobb módú családok engedhették meg maguknak, így fordulhatott elő, hogy a „munkáscsaládok” gyermekeinek csupán 1 százaléka szerzett diplomát (Gillard, 2000).

A társadalmi rétegek eltérő részvételi lehetősége a felsőoktatásban elégedetlenséget váltott ki az állampolgárokból, melynek következtében megtörtént a felsőoktatás első nagyobb átalakítása. A politikai vezetésben bekövetkezett változások hatására az oktatásban új kulcsszavak jelentek meg. Előtérbe került a társadalmi mobilitás és az esélyegyenlőség. Ennek hatására növelték a felsőoktatásra fordított állami összegeket, melynek eredményeképpen szélesebb körben elérhetővé vált a felsőoktatás, és emelkedett a hallgatói létszám. A 70-es években a gazdaság kedvezőtlen alakulása miatt fiskális megszorításokra volt szükség, mely a felsőoktatás finanszírozására is hatással volt. Csökkentették a normatív támogatást és az ösztöndíjakat, hogy az állami kiadásokat visszafogják. Az intézmények eladósodásának elkerülése érdekében befagyasztották az oktatói béreket, valamint számos helyen létszámstopot vezettek be. Ezen intézkedések hatására igen kedvezőtlen helyzetbe került a felsőoktatás. A hallgatói létszám továbbra is emelkedett, mert a szegényebb társadalmi rétegek is

részt kívántak venni a felsőoktatásban, miközben az oktatói létszám nem tudott ezzel lépést tartani. Az is előfordult, hogy a munkaerő hiánya miatt tanszékeket kellett megszüntetni az egyes intézményekben (Tight, 2009).

A brit felsőoktatási rendszert ezt követően is reformok végrehajtása jellemezte, melyek átfogóan érintették a felsőoktatást. A reformok megvalósításában nem csak a finanszírozási problémák megoldásának kényszere játszott szerepet, hanem az általános gondolkodásmód megváltozása is.

A versenyképesség mérése nem egységes, abban azonban egyeznek a vélemények, hogy a minőségi felsőoktatás elősegíti azt. A felsőoktatási reformok sok vitát kiváltó területe a magánszektor bevonása és a piaci mechanizmusok elterjesztése a felsőoktatásban. Ez gyakorlatilag a „New Public Management” néven megismert reformfolyamattal áll összhangban, melynek egyik eleme a szolgáltatások decentralizációja és költséghatékonyabbá tétele.

A reformokban központi szerepet játszik a stratégiai gondolkodás megjelenése és a teljesítménymérés előtérbe helyezése. A változások eredményeképpen egy átláthatóbb rendszer alakult ki, de a folyamat még mindig nem tekinthető lezártnak. Az utóbbi évtizedekben is jelentős változtatásokat hajtottak végre, melyek folyamatos korrekcióra szorulnak a tényleges hatások tanulmányozása után (Szalai - Szűcs, 2003).

Az 1979-es választások után a Margaret Thatcher vezette neoliberais politikai erők váltak dominánssá, melynek eredményeképpen a veszteséges iparágakat fel akarták számolni, és átfogó társadalmi és gazdasági szerkezetátalakítást terveztek végrehajtani (Jones, 2003). Ezek a reformok nem kerültek el a felsőoktatást sem, így új felsőoktatási és továbbképzési törvényeket alkottak, melyekkel a csökkenő források felhasználásának hatékonyságát kívánták növelni, valamint hangsúlyozták

a gazdaság szereplőivel való együttműködés fontosságát. A korábbi évtizedekhez képest csökkent az intézmények autonómiája, mivel regionális központokat, helyi oktatási hatóságokat (Local Education Authorities - LEAs) hoztak létre (Gillard, 2000).

A minőség és a teljesítmény mérése került a középpontba, melynek hatására a felsőoktatási intézmények korábbi belső önellenőrzési rendszerét egy átfogó külső minőségellenőrzéssel egészítették ki. A piaci mentalitás megjelent a felsőoktatásban is. A források kiegészítése érdekében az egyetemek több önköltséges képzést indítottak, hogy a hallgatói létszámot növelni tudják, és finanszírozhatóvá váljon a működésük. Ezzel szemben a Thatcher kormány egyik utolsó intézkedése csökkentette a hallgatói létszámot, mert 1990-ben bevezették a diákhitel felső határát, valamint megkezdődött a hallgatói támogatások csökkentése (Cserkelye, 2008).

A felsőoktatás piacosodása mára általános jelenséggé vált. Nemcsak a politikai erők vizsgálják a felsőoktatást pénzügyi szemmel, hanem a szülők és a hallgatók is, mivel a felsőoktatásba fektetett összegeket egy hosszú távú befektetésnek tekintik. Egyre elterjedtebbé válnak az önköltséges képzések, így valóban szükség van a „befektetés” elemzésére, mivel sok esetben a tanulmányok forrását a diákhitel jelenti. Ezért meg kell vizsgálni, hogy a versenyképes végzettséggel megszereshető magasabb jövedelem segítségével megtérül-e a felsőoktatási tanulmányok közvetett, illetve közvetlen költsége. Közvetlen költségnek tekinthető a tandíj, a kollégium, az egyetemi tankönyvek ára. A közvetett költségek közé például az elmaradt jövedelmet, azaz annak az időnek az értékét soroljuk, melyet a hallgató tanulással tölt el (Varga, 1998).

Az ezredforduló előtt további változtatásokra volt szükség, mivel a finanszírozási problémák továbbra sem szűntek meg. A Tony Blair vezette kormány újabb intézkedéseket hajtott végre. Egy független oktatási szakértőkből álló bizottság 1997-ben elkészítette a Dearing-jelentést, mely 93 ajánlást tartalmazott a finanszírozás átalakítására, a fejlesztésre és az akadémiai követelmények betartására vonatkozóan. A jelentés hatására a kormány egy átfogó rendszert alakított ki a minőség fenntartására és az előírások betartására. A belső minőségbiztosítási rendszer a képzési programok minőségére fókuszál, míg a külső minőségbiztosítási rendszer az intézményi működést helyezi a középpontba (Gillard, 2000).

A Dearing-jelentéssel egy időben hozták létre a Minőségbiztosítási Ügynökséget (Quality Assurance Agency for Higher Education - QAA), mely egy független testület. Fő feladata, hogy a brit felsőoktatás színvonalának és minőségének fenntartását ellenőrzésekkel és tanácsadással támogassa. A legfőbb célja, hogy fejlessze a felsőoktatás minőségirányítását, azáltal, hogy bárki számára hozzáférhető jelentésben közzéteszi az értékeléseit az egyes felsőoktatási intézmények működéséről. A Minőségbiztosítási Ügynökség nem zárhat be intézményeket, nem szüntethet be képzéseket és nem vonhatja meg a finanszírozást, csupán független értékelést végezhet. Azonban ha értékelésében „bizonytalan” minősítést ad, akkor az adott intézménynek egy év áll rendelkezésére, hogy a problémákat kiküszöbölje (Bloxham - Boyd, 2007).

A korábbi változtatások után sem oldódott meg a felsőoktatás finanszírozási problémája, így 2010-ben újabb reformokat vezettek be. David Cameron kormányfő többször hangsúlyozta, hogy átfogó oktatási reformra van szükség, ugyanúgy, mint Margaret Thatcher

kormányzásának idejében. A változtatások egyik célja már megjelent a '60-as és '70-es években is. Ez a társadalmi mobilitás, mely a hallgatói létszám szinten tartását, illetve növelését biztosíthatja. A másik cél az egyetemek fejlesztése, hogy megfeleljenek a változó piaci igényeknek. Fontos szempontot jelentett az egyetemek - főként pénzügyi - függőségének csökkentése, valamint a szegényebb társadalmi rétegek támogatása. A reform során a felsőoktatási intézményeknek önálló költségvetést állapítanak meg, melynek célja, hogy a rendelkezésre álló szűkös erőforrásokat a lehető leghatékonyabban használják fel. A jelentős költségvetési deficit következtében 2010 decemberében egyértelművé vált, hogy megszorításokra van szükség, mely a felsőoktatást is érintette. A kezdődő reformfolyamat első lépéseként jelentős összegek elvonását tervezték a brit felsőoktatásból. A pénzügyminisztérium által elkészített jelentés alapján a kormány összesen 57,3 milliárd fontot szeretett volna elvonni a felsőoktatástól 2014/15-ig, ezáltal 10,88%-kal csökkenteni az oktatás támogatását. Ennek hatására egy társadalmi felháborodás bontakozott ki, így a gyakorlatban is megmutatkozott a reformok egyik legnagyobb ellensége, a társadalmi ellenállás (Callender, 2012).

A reformok nemcsak a társadalomban váltottak ki vitákat, hanem a kormányzat köreiben is. Ennek ellenére 2012-ben bevezették a változtatásokat, melynek eredményeképpen megszűnt a támogatás több képzési területen, köztük a művészeti, a humán- és a társadalomtudományi képzések esetében. A tandíjrendszer is módosításra került. A legnagyobb feszültséget a tandíj korábbi 3 ezer fontról 9 ezer fontra való emelése okozta. A 2012/13-as tanévtől a tandíj felső határa 9 ezer font, de ezt a maximális mértéket csak igen szigorú feltételek teljesítése esetén vethetik ki a felsőoktatási intézmények.

A kormány a háromszoros tandíj bevezetését, csak akkor engedélyezi, ha a felsőoktatási intézmény kidolgozza a célirányos fejlesztésekre vonatkozó programját. Ezen kívül, ha 6 ezer font feletti tandíjat szeretnének megállapítani, akkor egy másik feltételnek is meg kell felelniük, mely azt mondja ki, hogy bizonyos számú hátrányos helyzetű fiatal is fel kell venniük. Ha ezeket nem teljesítik, akkor alacsonyabb tandíjat kell megállapítaniuk.

A tandíj emelésének legfőbb célja az állami források csökkenésének ellensúlyozása, mely szinte minden szektorban megfigyelhető a fiskális megszorítások miatt. Az Egyesült Királyságban az egyetemek többsége élt is ezzel a lehetőséggel, és felemelte a tandíjat a maximálisan kiszabható 9 ezer fontra, mivel csak így tudták megszerezni a működőképességükhöz szükséges pótlólagos forrást, valamint biztosítani a korábbi színvonalon történő oktatást. A tandíj emelésének mértékében azonban eltérések tapasztalhatók, ha a történetét és a területi elhelyezkedését vizsgáljuk az egyetemeknek. Ez összefügg azzal, hogy a „vidéki” egyetemeknek nehezebb a működésüket fenntartani, mind a pótlólagos forrásszerzésben, mind a hallgatók elnyerésében hátrányos helyzetben vannak. Az úgynevezett „elit” egyetemeken (Cambridge, London School of Economics, Oxford) szinte kivétel nélkül felemelték a tandíjukat 9 ezer fontra, ezzel szemben Észak-Írországból, ahol szűkösebbek a lehetőségek, nem emelték a tandíjukat (Brown - Carasso, 2013).

A tandíjak emelésének ellensúlyozására új diákhitel rendszert vezettek be, melynek központi eleme az alacsonynak tekinthető 2,2 százalékos reálkamat. A hallgatók a tanulmányi idejük alatt egységesen a 2,2 százalékos kamattal vehetik fel a hitelt, de a törlesztésnél már figyelembe veszik az aktuális életszínvonalukat, így eltérő kamatlábakat

alakítottak ki a különböző jövedelemkategóriákhoz. Az a diplomás szakember, akinek a jövedelme nem éri el az évi 21 ezer fontot, igen kedvező elbírálásban részesül, így nulla százalékos reálkamattal kell törlesztenie a felvett diákhitelét. Ezen felül még két jövedelem kategóriát állapítottak meg. Az egyik az évi 21 ezer és 42 ezer font közötti jövedelműekre vonatkozik, akiknek a kamat 2,2 és 3 százalék között alakul a keresetüktől függően. A legmagasabb jövedelemmel rendelkezők, vagyis azok, akik évente több mint 42 ezer fontot keresnek, a fix 3 százalékos kamattal törlesztik a diákhitelüket.

Ez a rendszer igen kedvező kialakítású mind az egyetemi évek, mind a munkavállalás során. A tanulmányok során a diákhitel teljes egészében fedezi a tandíjat, és kibővítették a jogosultak körét azokra is, akik részidős képzési formákban vesznek részt. Ezzel az intézkedéssel is a megemelt tandíjak miatt jelentkező hallgatói létszámcsökkenést kívánták elkerülni (HEFCE, 2013).

A reform hatása azonban egyértelműen megmutatkozott a felsőoktatásba jelentkezők számában. A 2012/2013-as tanévre az előző évi adatokkal összehasonlítva 8,7%-kal kevesebben adták be jelentkezésüket valamely felsőoktatási intézménybe. A hallgatói létszám csökkenésére az egyetemeknek új módszereket kellett alkalmazniuk, hogy rugalmasan reagáljanak a változásokra, és így a korábbi létszámukat megtartsák. A hallgatók elnyerése érdekében különböző akciókat indítottak el, melynek segítségével vonzó összképet kívántak kialakítani intézményükről. Néhány egyetem a képzés alatt ingyenesen használható laptopokat biztosít, mellyel csökkentheti a hallgatók kiadásait. Más intézmények például magas ösztöndíjakkal vagy a sportklubjaikba érvényes ingyenes bérlettel próbálják vonzóbbá tenni képzéseiket. A magas tanulmányi ösztöndíj azonban nem fedezi a megemelt tandíjat, és

kizárólag a legjobb tanulónak jár, így ez igen szűk kört érint (Dobos, 2012).

Összefoglalva a brit felsőoktatási rendszerben is a legfőbb problémát a finanszírozás okozza. Nincs egységes vélemény, hogy az államnak mennyire kell beavatkoznia a felsőoktatás működésébe. A jelenlegi változtatások alapján a kormány a finanszírozási rendszert alakította át, de nem nyúlt drasztikusan a rendszer működésébe, így például nem határozza meg az egyes szakokra felvehető hallgatók számát. Ehelyett a támogatható szakokat jelölte ki, és aki mégis más tudományterület mellett döntene, annak egy kedvező diákhitel rendszert alakítottak ki.

A '70-es években megjelent társadalmi mobilitás elve továbbra is központi elem a reform során, melynek érvényesülése mellett egy „piacszerű” rendszert kívánnak létrehozni a felsőoktatásban. A verseny segítése érdekében a kormányzat azt kérte az egyetemektől, hogy 16 különböző területre vonatkozó adatokat hozzanak nyilvánosságra, és így segítsék a felsőoktatásba jelentkezők választását akár intézmények, akár szakok között. Ezáltal egy piac alapú rendszer jöhet létre, mely elősegíti a versenyt. A változtatások révén az egyetemek működése ellenőrizhetővé válik, és a hallgatók információt kapnak arról, hogy melyik intézményben mit kínálnak, mekkora tandíj ellenében, milyen minőségben. Így központilag az állam nem avatkozik be az egyes intézmények működésébe, azonban a verseny egy szelektáló folyamatot indíthat el (Pickard, 2014).

2.6.2. Írország

Írországban az oktatás, ezen belül is a felsőoktatás kiemelt területnek számított, ahol az állam aktív szerepet vállalt. Korán felismerték, hogy a külföldi tőke beáramlásában a munkaerő megfelelő minősége és

képzettsége igen fontos szerepet tölt be. A '60-as években oktatási beruházásokat indítottak el, melyek legfőbb célja a gazdaság hosszú távú fejlesztése, és ez által az ország versenyképességének javítása. Az egyik legfőbb intézkedés, mellyel bővítették a később felsőoktatásba bekerülő hallgatók számát, a középiskolai oktatás ingyenessé tétele. Ennek hatására a későbbiekben jelentősen megnőtt a középiskolások száma, melynek eredménye a következő évtizedekben a felsőoktatásban is érzékelhető volt.

Az érettségizettek számának növekedése emelte a felsőoktatás iránti igényt, így drasztikusan emelkedett a felsőoktatásban részt vevők aránya. A '90-es évek közepére újabb változtatásokat hajtottak végre, így megszüntették a felsőoktatási tandíjat is. Ennek eredményeképpen 1997-ben már a 20-24 évesek 75%-a rendelkezett érettségivel, 50%-uk pedig egyetemen vagy főiskolán folytatta tanulmányait. Összességében az ír diákok legalább 60 százaléka folytatta tanulmányait a felsőoktatásban az évezred elején, mely a mai napig az egyik legnagyobb részvételi arány a világon (Loxley - Seery - Walsh, 2014).

További előnyt jelent a beáramló tőke szempontjából, hogy az ír munkaerő angol anyanyelvű, mely kedvező feltételnek tekinthető a külföldi tőke esetében. Az oktatási rendszer átalakításának azonban negatív hatása is volt a képzési szerkezetre, mely napjainkban is érzékelhető. A felsőoktatás előtérbe kerülése miatt hiány jelentkezett a megfelelően képzett középfokú műszaki végzettségű szakemberekből, melyet külföldi munkavállalók foglalkoztatásával tudtak csak orvosolni. Ennek hatására egy amorf képzési struktúra alakult ki, míg a szakemberképzésben hiány jelentkezett, addig a felsőoktatásban túlképzés figyelhető meg általánosságban. Írország kettős problémával szembesült a felsőoktatási intézményrendszerében. A finanszírozás mellett, a képzési

rendszer változó igényekhez való igazítása okozta a legnagyobb problémát az állam számára (Artner 2000).

A gazdasági növekedés egyik fő mozgatórugójának tekinthető az üzleti környezet változó igényeinek való megfelelés. A felsőoktatás átalakítása során az egyik fő célkitűzés a felsőoktatás és az ipari igények összekapcsolása és összehangolása volt. Ezt kiemelkedő színvonalon sikerült megvalósítani, mely megkönnyítette a felsőoktatási intézmények működését. Írországban jelenleg a huszonegy felsőoktatási intézményből tíz olyan működik, mely aktívan hozzájárul az ipari kutatások sikeréhez. Az átalakításoknak érezhetővé vált az eredménye is. A 2004-es IMD World Competitiveness Report szerint Írország rendelkezett a világ legjobb oktatási rendszerével, amely jelentős mértékben hozzájárult az ország gyors gazdasági fejlődéséhez és növekedéséhez (Loxley- Seery - Walsh, 2014).

A gazdasági válság azonban Írországot és az oktatási rendszerét sem kerülte el. A gazdaság megsegítése érdekében hozott intézkedések pótlólagos forrást igényeltek, melyet az egyéb szektoroktól vontak el. A költségvetési hiány csökkentése és a bankrendszer megmentése érdekében magasabb adókat vetettek ki, jelentős mértékben csökkentették az állam kiadási oldalát is. A legjelentősebb elvonás a szociális kiadásokat érintette, köztük a felsőoktatást, így Írországban sem maradhatott el a tandíjemelés. A hallgatói létszám növekedése továbbra sem állt meg. 2011-re öt év alatt 26%-kal emelkedett a felsőoktatásban részt vevők száma, és az előrejelzések további növekedést jósolnak. Ezzel párhuzamosan a felsőoktatásra fordított állami támogatás folyamatosan csökken. A felsőoktatási szektor bevétele ez elmúlt 5 évben 25%-kal csökkent, mert a tandíj nem tudta kompenzálni a forráselvonást, míg a kiadások 2007 óta 6,5%-kal emelkedtek. A csökkenő források problémája

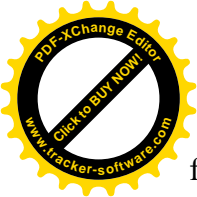
tehát továbbra is problémát okoz és megnehezíti az egyetemek működését. Eddig nem került még sor olyan átfogó reformokra, mint amit az Egyesült Királyságban valósítottak meg, azonban a finanszírozás kérdése nem oldódott meg, így a jövőben várhatóan Írország esetében is változásokra lesz szükség (Thornton, 2014).

2.6.3. Svédország

Svédország felsőoktatását sem kerülték el a nehézségek a 20. század második felében, így az európai országok többségéhez hasonlóan, itt is jelentős változtatásokra volt szükség. A hallgatói létszám emelkedése, mint az Egyesült Királyságban, korábban indult meg, mint a közép-kelet európai országokban. A legintenzívebb növekedés a '60-as években volt tapasztalható, de ez az emelkedő tendencia a későbbi évtizedekben sem szakadt meg. Kiemelkedő időszaknak tekinthető az 1990 és 1997 közötti szakasz, mert ekkor a felsőfokú alapképzésben részt vevő hallgatók száma 55%-kal emelkedett (Makkay, 1999).

A képzés Svédországban, a jóléti állam nagyfokú újraelosztása miatt is, magas szintű osztársadalmi feladat. A leghatékonyabb oktatási rendszer kiépítése érdekében a kormány kiemelt figyelmet fordít a felsőoktatási intézményekre, melynek következtében a svéd felsőoktatásban számos reformot hajtottak végre az elmúlt évtizedek során. Az egyik legjelentősebb átalakítás az 1977-es reform keretében történt, mely alapjaiban strukturálta át a svéd felsőoktatás szerkezetét. Ez a változtatás a hallgatói létszámok drasztikus emelkedése miatt szinte elkerülhetetlen volt, mivel a szektor finanszírozási igénye jelentős mértékben megemelkedett.

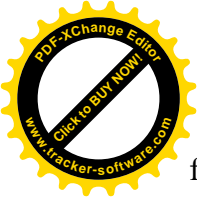
Az átalakítás alapját a centralizáció és az egységesítés jelentette. Központilag egy egységes tervbe illesztették az ország összes

felsőoktatási intézményét, valamint a kormányzat egységes előírásokat fogalmazott meg az intézmények eloszlására és szervezeti rendjére vonatkozóan. Az állam határozta meg az egyes szakokra felvehető hallgatói helyek számát, és ez nem csak az államilag támogatott helyekre vonatkozott; valamint az egyetemi autonómia érvényesítése mellett központilag határozták meg, hogy az egyes intézmények milyen képzéseket indíthatnak (Reuterberg - Svenson, 1994).

A következő jelentősebb változás 1993-ban történt az új felsőoktatási törvény hatályba lépésével. Ennek legfőbb eleme a centralizáció csökkentése. A jogszabály korlátozta az állami beavatkozás mértékét, ezzel is nagyobb függetlenséget biztosítva az egyes intézményeknek. Például a '70-es évek változtatásaival szemben a felsőoktatás intézmények hatáskörébe utalta a tanulmányi programok részleteinek kidolgozását, az egységes meghatározás helyett. Az általános irányelvek kialakítását, mely főként a pénzügyi döntések meghozatalára vonatkozott, továbbra is centralizált módon a központi kormányzat hatáskörében hagyták. A finanszírozás problémáját is újra kellett gondolni a tovább növekvő hallgató létszám és a magas fokú állami szerepvállalás miatt, ezért a svéd kormány szakított a korábbi felsőoktatási modellel, mely szerint mindenki egységesen részesedik a forrásokból a hallgatói létszám alapján. Az új alapelv szerint az elosztást a teljesítményhez kell kapcsolni. „Egy felsőoktatási intézmény teljes költségvetésének 40%-át a beiratkozott hallgatók számához viszonyítva bocsátják rendelkezésre, a 60% a hallgatók tanulmányi eredményeitől függ (az eredményt a vizsgákon és a más oktatási formákban elért pontszámok alapján mérik)” (Makkay, 1999).

A kormánynak igen fontos szerepe van a svéd felsőoktatásban, mivel felügyeleti joggal rendelkezik az intézmények felett. 1995-ben tovább

folytatódott az ellenőrzés centralizáló folyamata. Három szakigazgatási szervet alakítottak ki, melyek célja a felsőoktatás szakmai felügyeletének, jogvédelmének és a tervezés megvalósításának biztosítása. Svédországban a felsőoktatási intézményeket három kategóriába lehet sorolni a működtetésük alapján. Vannak olyanok, melyek a központi kormányzat hatáskörébe tartoznak, de ezen felül léteznek önkormányzati és magán felsőoktatási intézmények is. A magas fokú állami szerepvállalás miatt az állami és önkormányzati működtetésű felsőoktatási intézményekben nincs tandíj, ezen felül pedig a hallgatók jogosultak meghatározott mértékű havi támogatásra és tanulmányi kölcsönre (Hartman, 2007).

1997-ben további változtatásokat hajtottak végre. A centralizáció folyamatán belül az államot újabb jogokkal ruházták fel. A központi kormányzat ettől az időtől aktív szerepet játszott az egyes intézmények működésében. Például az intézményi autonómiát csökkentve beleszólási jogot kaptak a tantervek elkészítésébe, ezen kívül részt vettek az egyes intézményekbe felvehető tanulói létszám kialakításában. A következő reformlépés az állami szerepvállalás csökkenését és a felsőoktatási intézmények autonómiájának bővülését hozta, mely a korábbi évekhez képest viszonylag magas szintű függetlenséget biztosított a főiskoláknak és egyetemeknek. Az oktatási minisztérium központi szerepét egy annak alárendelt, de más intézményi keretekkel felépített szervezet vette át, a Felsőoktatási Központi Hivatal (Högskoleverket), melynek legfőbb célja az állami felügyelet hatékony biztosítása. A Hivatalt egy független szervezatként hozták létre, mely beszámolási kötelezettséggel tartozik az állam felé, és hatásköre a külső minőségbiztosítás ellenőrzésére terjed ki. 2001 óta hatévenként értékelést készítenek valamennyi felsőoktatási intézményről, külön figyelmet fordítva a tanulmányi és a kutatási

programok kialakítására és megvalósulására. A verseny kialakításának érdekében az ellenőrzés eredményeit közzéteszik, így elősegítve a leendő hallgatók intézmények közötti választását. Ez a rendszer ily módon nagyban hasonlít az Egyesült Királyságban található teljesítményértékeléshez (Engwall, 2007).

3. A DISSZERTÁCIÓ CÉLKITŰZÉSEI

Disszertációm célkitűzése, hogy megvizsgáljam a New Public Management néven ismertté vált reformok hatásait és alkalmazását a felsőoktatásban.

Elsődleges célkitűzésem annak vizsgálata, hogy a menedzsmentreformok feladatalapú megközelítését felhasználva, értékeljem az európai országok felsőoktatásának jellemzőit. A felsőoktatási reformok eltérő helyen és időpontban történő megvalósulása alapján azt feltételezem, hogy a felsőoktatási rendszereket jellemző mutatószámok alapján jelentős eltérések tapasztalhatók.

Elemzéseim során a menedzsmentreformok feladatalapú megközelítéséből indultam ki, mely alapján a folyamatokat részekre kell bontani és egyenként értékelni a teljesítményt, hogy megtaláljuk a hiányosságokat. Az oktatást és a képzést különböző szakaszokra lehet bontani, mely által a gazdaságosság, hatékonyság, eredményesség érvényesülését több lépcsőben lehet elvégezni különböző mutatószámok számszerűsítésével és elemzésével.

Ennek alapján a felsőoktatást két szemszögből vizsgálom meg. Klaszteranalízis segítségével elemzem a felsőoktatási input adatait Európára vonatkozóan az Eurostat adatbázisa alapján, hogy a felsőoktatásban található hasonlóságokat és különbségeket bemutassam.

H1: A felsőoktatás képzési input adatait elemezve homogén csoportok képezhetők Európa országaiból.

A klaszteranalízis módszerét alkalmazom az output adatok értékelésére is, az európai felsőoktatási rendszerekben tapasztalható különbségek kimutatására.

H2: A felsőoktatás képzési output adatait vizsgálva az európai országok csoportosíthatók a közös jellemzők alapján.

Másodlagos célkitűzésként a felsőoktatás gazdasági jelentőségét mutatom be. A statisztikák is alátámasztják, hogy a felsőoktatás fontos szerepet játszik a gazdaság működésében, a versenyképesség növelésében, ezt azonban helyi szinten nagyon nehéz kimutatni. Ennek keretében számszerűsítem a felsőoktatás szerepét a helyi gazdaság működésében, elsősorban egy intézmény által kiváltott jövedelmi hatást elemezve az összeállított kérdőívem eredményeit felhasználva.

Az elemzés során egy „átlagos, vidéki” felsőoktatási intézmény által generált jövedelmi hatást mutatom be, mely befolyásolja a térség gazdaságának működését. A vizsgálatban külön megjelenik az alkalmazottak és a hallgatók jövedelme is, mely a helyi gazdaságot élénkíti. Az adatok segítségével jól illusztrálható, hogy egy vidéki „kis” egyetem milyen fontos szerepet tölthet be a gazdaság működésében.

H3: A felsőoktatási intézmények által generált jövedelmi hatás az adott gazdasági térségben jelentősnek tekinthető.

Végül a három kritérium - gazdaságosság, hatékonyság, eredményesség - gyakorlatban való alkalmazását, megjelenését elemzem a felsőoktatási intézmények beszámolóí alapján, és a kapott eredmények tükrében meghatározom azon mutatószámokat, melyek segítségével egy egységes értékelési rendszert lehetne kialakítani.

A dolgozat részletesen a menedzsment reformok elemei közül csak a gazdálkodásra fókuszál, a finanszírozáshoz kapcsolódó elemzések nem képezik a vizsgálat tárgyát.

A hazai felsőoktatási intézmények számszaki és szöveges beszámolóit felhasználva megvizsgálom, hogy a gazdaságosság,

hatékonyság, eredményesség értékelése egységesen jelenik-e meg a gyakorlatban, mivel ez lenne az egyetemek összehasonlíthatóságának alapja.

H4: A hazai felsőoktatási beszámolókból egységesen jelenik meg a „3E” kritériumok értékelése.

A szöveges és számszaki beszámolók alapján értékelem, hogy a gazdaságosság, hatékonyság, eredményesség érvényesítése megvalósul-e a gyakorlatban, vagy érdekhordozói ellentétek állnak fenn. Csoportosítom a mutatószámokat a felhasználói célcsoport szerint, mert jelenleg a beszámolókból nem különülnek el.

H5: A hazai felsőoktatási pénzügyi és működési tervezése megfelel a menedzsmentreformok „3E” követelményének.

Végezetül célom egy olyan mutatószámrendszer összeállítása a három „E” kritérium figyelembe vételével, mely az eredményesség középpontba állítása mellett megkönnyíti a felvételizők intézmények közötti választását.

H6: A felsőoktatási intézmény választásához szükség van az összehasonlítható teljesítményértékelésre, és az ehhez kapcsolható mutatószámrendszerre.

A kutatómunka során kapott eredményeket táblázatok, ábrák, és diagramok segítségével mutatom be.

4. ANYAG ÉS MÓDSZER

A dolgozat elkészítése során a Ph.D. Doktori Szabályzatot (Kaposvári Egyetem, 2013) vettem figyelembe. A nemzetközi vizsgálatokban az Európai Unió tagállamaira vonatkozó adatokat használtam fel. A hazai felsőoktatási intézményekre vonatkozó elemzésekhez 19 állami intézmény (a vizsgálat időpontjában összesen 30 volt) nyilvánosan hozzáférhető számszaki és szöveges beszámolóját vettem igénybe, mivel ezek álltak rendelkezésemre hiánytalanul a 2007-2014 közötti időszakra.

Vizsgálataim során szekunder és primer adatokat dolgoztam fel, mellyel legfőbb célom a kutatási terület alapos feldolgozása volt. Az elemzések során arra törekedtem, hogy a gazdaságosság, hatékonyság, eredményesség követelményét leginkább értékelő mutatószámokat kiválasszam.

A statisztikai elemzéshez használt szekunder adatok az EU Statisztikai Hivatala (Eurostat) és a magyar Központi Statisztikai Hivatal adatbázisaiból és közleményeiből származnak. Az Eurostat által közzétett információk az egyes tagállamok által előállított adatbázisokból kerülnek összeállításra, melyet a könnyebb összehasonlíthatóság érdekében, a Hivatal egységes formában publikál. Ezen kívül a versenyképességgel kapcsolatos elemzésekben az IMD (International Institute for Management Development) által közzétett versenyképességi rangsor adatait használtam fel.

További szekunder forrást jelentettek a hazai egyetemek és főiskolák éves beszámolói, melyek részletes adatokat szolgáltatottak a gazdálkodásra vonatkozóan. Nemcsak a beszámoló számszaki adatait vettem figyelembe, hanem elemeztem a szöveges beszámolóban szereplő információkat is.

Primer forrásként a felsőoktatás jövedelmi hatásának elemzéséhez egy kérdőívet állítottam össze, melyet papíralapon és online formában is ki lehetett tölteni. A végeredményeket felhasználva egyrészt bemutattam a kitöltőkre vonatkozó háttérváltozók alakulását, másrészt a jövedelmi hatás összegzéséhez vettem igénybe a különböző típusú kiadásokra fordított összegeket. A kérdőív a 3. számú mellékletben található.

A felsőoktatás szerepének bemutatásához különböző viszonyszámokat számszerűsítettem, melyeket táblázatok és grafikonok formájában mutattam be. A megoszlási viszonyszámok segítségével arányt, struktúrát, szerkezetet és összetételt lehet kifejezni, mellyel be tudtam például mutatni a felsőoktatásra fordított kiadásokat a GDP százalékában. Ezen kívül dinamikus viszonyszámokat használtam fel a hallgatói létszám növekedésének szemléltetéséhez (Molnár, 2007).

Dolgozatomban az eredmények fejezet három fő részre bontható. Elsőként Európa országait vizsgáltam a felsőoktatás bemeneti és kimeneti adatai alapján. A klaszteranalízis során arra kerestem a választ, hogy lehetséges-e homogén csoportok kialakítása az indexek alapján.

- Inputok vizsgálatához az alábbi mutatószámokat használtam fel.
 - egy főre jutó GDP,
 - felsőoktatási kiadások a GDP arányában,
 - az egy oktatóra jutó hallgatók száma,
 - a hallgatók aránya a lakosságon belül.
- Az outputok elemzéséhez az alábbi adatokat vettem igénybe:
 - felsőoktatási kiadások a GDP arányában,
 - munkanélküliségi ráta az aktív népességen belül,
 - foglalkoztatottsági ráta a friss diplomások körében,
 - diplomások aránya a 30-34 év közötti lakosságon belül.

A klaszteranalízis módszerének segítségével a megfigyelési egységek viszonylag homogén csoportokba rendezhetőek a vizsgálatban meghatározott változók segítségével. Akkor minősül sikeresnek az elemzés, ha sikerül olyan klasztereket kialakítani, melyben az egyes egységek hasonlítanak csoporttársaikhoz, azonban egyértelműen elkülöníthetőek a más csoportba tartozó elemektől (Sajtos - Mitev, 2007).

A klaszteranalízis módszerében két technikát különböztetnek meg, a hierarchikus és nem hierarchikus eljárást. Az elemzés során az első lépés az optimális számú csoport (klaszter) meghatározása, majd ezt követi a sokaság egyedeinek klaszterekbe történő besorolása (Hennig et. al., 2015).

A vizsgálat során első lépésként meghatároztam a klaszterek ideális számát, a középpontokat. Az elemzésben 3 és 6 közötti csoportszám esetén értékeltem az országok adatait. Az input és az output adatok esetében is 4 csoport tekinthető az ideális klaszter számnak. Ezt követően a K-közép eljárás segítségével csoportokat alakítottam ki a megfigyelt egységekből a klaszterközéppontok alapján.

A felsőoktatás bemeneti és kimeneti adatainak vizsgálata során két-két mutatószám közötti összefüggést is elemeztem.

- Inputok:
 - hallgatói létszám,
 - 1 főre jutó GDP.
- Outputok:
 - GDP arányos oktatási kiadások,
 - munkanélküliségi ráta.

A tényezők közötti kapcsolat bemutatásához a korrelációs számítás módszerét alkalmaztam, mely meghatározza az egyes mutatószámok közötti kapcsolat viszonyát (Szűcs, 2002).

Ezután a mennyiségi ismérvek közötti sztochasztikus kapcsolat elemzését végeztem el, melynek értékeléséhez az alábbi irányszámokat használtam:

- 0,00 - 0,4: laza kapcsolat, vagy kapcsolat hiánya,
- 0,41 - 0,7: közepes kapcsolat,
- 0,71 - 0,9: szoros kapcsolat,
- 0,91 - 1,0: igen szoros kapcsolat. (Molnár, 2007)

A jövedelmi hatás vizsgálatában a felsőoktatási kiadásokra vonatkozó kérdőív eredményeiből indultam ki, így átlagoltam a válaszadók által meghatározott kiadási összegeket. „A kérdőíves vizsgálatok alkalmasak leíró, magyarázó és felderítő célokra” (Babbie, 2003).

A kérdőívet felsőoktatás aktív, vagy már végzett hallgatói töltötték ki. A mintavételnél arra kell törekedni, hogy az alapsokaságból egy olyan részt válasszunk ki, mely az reprezentálja a sokaságot. A mintavételnek számos előnye van, például költséghatékony, de emellett nem hanyagolhatóak el a hátrányai sem. A nem reprezentatív minta téves következtetések levonását eredményezheti (Babbie, 2003).

Számszerűsítettem a térségben elköltött jövedelmet három forgatókönyv alapján. A „fogyasztókat” - a munkavállalókat és a hallgatókat - elkülönített csoportokba soroltam, létszámuk meghatározásánál a beszámolók adatait és az Oktatási Hivatal statisztikáit használtam.

A beszámolók elemzése során elkülönítettem a felhasználói csoportok szerint a felsőoktatás teljesítményére vonatkozó adatokat, és egy egységes szerkezetbe foglaltam, mely könnyebbé teheti az intézmények közötti választást.

A dolgozat elkészítése során a Microsoft Excel 2013, és az ahhoz kapcsolódó XLSTAT 2014 programot használtam, melynek segítségével

a statisztikai elemzések gyorsan és hatékonyan elvégezhetők. Az XLSTAT 2014-el végeztem el a klaszterelemzést, majd a kapott eredményeket a QGIS térinformatikai program segítségével ábrázoltam.

5. EREDMÉNYEK ÉS ÉRTÉKELÉSÜK

5.1. A felsőoktatási rendszerek jellemzői Európában

5.1.1. A felsőoktatási rendszerek képzési inputjainak közös jellemzői Európában

Klaszteranalízis segítségével elemeztem a felsőoktatási inputokra vonatkozó adatokat Európára vonatkozóan az Eurostat adatbázisa alapján. A vizsgálat során 31 európai országot¹ vettem figyelembe. Az elemzésbe az alábbi négy változót vontam be:

- Egy főre jutó GDP. Erre a változóra azért volt szükség, hogy az egyes országok közötti fejlettséget és versenyképességet megkülönböztesse.
- Felsőoktatási kiadások a GDP arányában, mely az egyik legfontosabb input adat. A finanszírozás kiterjedtsége jelentős mértékben befolyásolja az oktatás mennyiségi kibocsátását és a minőségét is.
- Az egy oktatóra jutó hallgatók száma, mely az oktatás humán erőforrás állományáról és az igénybevevők számáról szolgáltat információkat.
- A hallgatók aránya a lakosságon belül, mely a felsőoktatásban való részvételt mutatja.

Az elemzést négy évre végeztem el (2001, 2007, 2009, 2015). Korábbi időszakokat nem tudtam figyelembe venni, mivel a felsőoktatásra vonatkozó statisztikák nem állnak rendelkezésre. Az ezredforduló elején még jellemző volt a hallgatói létszám intenzívebb

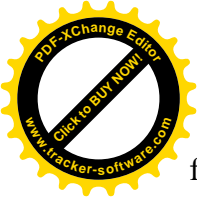
¹ Belgium, Bulgária, Cseh Köztársaság, Dánia, Németország, Észtország, Írország, Görögország, Spanyolország, Franciaország, Horvátország, Olaszország, Ciprus, Lettország, Litvánia, Magyarország, Málta, Hollandia, Ausztria, Lengyelország, Portugália, Románia, Szlovénia, Szlovákia, Finnország, Svédország, Egyesült Királyság, Izland, Norvégia, Svájc, Törökország

növekedése és a felsőoktatás „bőkezű” állami finanszírozása, így ez jó kiindulási alapot jelentett a változások bemutatásához. 2001. évet azért választottam, mert számos országban az évezred elején merültek fel problémák a felsőoktatás finanszírozásban. A 2000-es évek közepén már több országban reformfolyamatok indultak meg, melyek a kiadások visszafogásában is megjelentek. 2007 az utolsó válság előtti időszak, így ennek az évnek az adataiban még nem szerepelnek a költségvetési megszorítások és a dekonjunktúra hatásai. 2009 az átalakult, válság utáni gazdasági helyzetre vonatkozóan szolgáltat információkat. Érdekes megfigyelni, hogy az oktatási kiadások GDP-hez viszonyított átlagos aránya 1,2%-ról 1,36%-ra emelkedett 2007-2009 között. Ez a változás a gazdaság teljesítményének a következménye, mivel a vizsgált országok esetében csökkent az egy főre jutó GDP értéke. A legfrissebb adatok 2015-re voltak elérhetőek, így a napjainkhoz legközelebbi állapotot erre vonatkozóan elemeztem.

Ha az oktatás és a gazdaság teljesítménye közötti kapcsolat viszonyát is ki szeretnénk fejezni, akkor az input adatok ennek megállapítására is alkalmasak. A gazdaság kibocsátása, az egy főre jutó bruttó hazai termék értéke befolyásolja, hogy az állam mekkora szerepet vállal a felsőoktatás finanszírozásában. Az egy főre jutó GDP és az állam felsőoktatásra fordított kiadásai között pozitív irányú, közepes kapcsolat ($r=0,5898$, $n=184$, $p<0,05$) áll fenn, mely azt mutatja, hogy a „fejlettebb” országok többet költenek a humán erőforrás képzésére.

Johann H. von Thünen már 1875-ben megfogalmazta az emberi tőke elméletét, mely szerint egy nemzet magasabb iskolázottsága elősegíti a gazdaság jövedelemtermelőképességének növelését, így hatékonyabbá teszi a rendelkezésre álló erőforrások felhasználását (Cohn-Geske, 1990). A humán tőke elméletéből kiindulva azt feltételeztem, hogy kapcsolat áll

fenn a hallgatói létszám és az oktatásra fordított kiadások között. Számszerűsítettem a két változó közötti korrelációt, mely egy pozitív irányú, szoros kapcsolatot mutat. Az együtttható értéke 0,7471 ($n=184$, $p<0,05$) 31 európai ország adatait vizsgálva.

A további vizsgálat során a klaszteranalízis módszerét alkalmaztam az országok homogén csoportokba való sorolására. Az elemzéshez az egyik legnépszerűbb, nem hierarchikus klaszterezési módszert választottam, a K-középpontú klaszteranalízist, melynél a kialakítandó klaszterszámot előre meg kell határozni (MacQueen, 1967).

2001-ben 31 országra vonatkozóan az adatsor legfőbb jellemzőit az alábbi táblázat foglalja össze. (6. táblázat)

6. táblázat: Adatsor jellemzői (2001)

Változó	Minimum	Maximum	Átlag
GDP/fő	2 000	42 300	17 513
Felsőoktatási kiadás/GDP	0,590	2,710	1,179
Hallgatók/oktatók	5,223	32,470	14,345
Hallgatók/lakosság	0,017	0,054	0,035

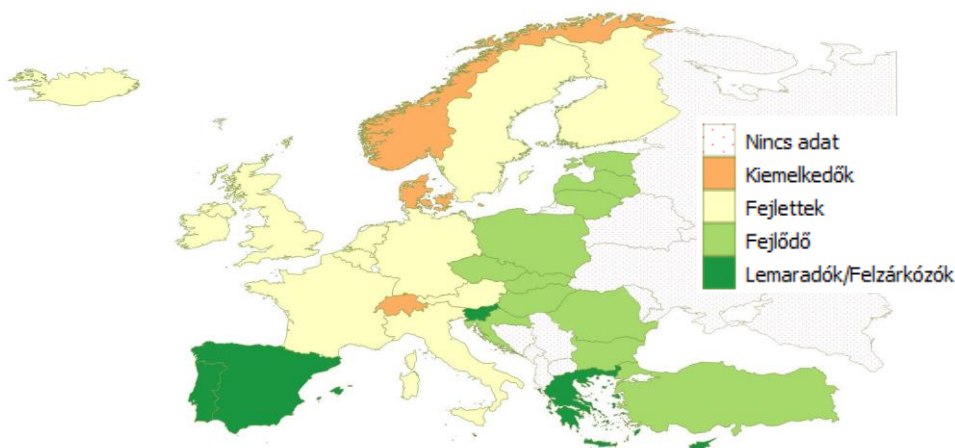
Forrás: Eurostat [41, 42, 44, 45, 47] adatai alapján saját szerkesztés

Az elemzés során 4 jól elkülöníthető klaszter alakult ki (7. táblázat, 2. térkép), mellyel a csoportosítás során a variancia az alábbi módon alakult. A belső szórásnégyzet 3,95%, a külső szórásnégyzet 96,05%. A csoportok központjait Finnország, Szlovákia, Svájc és Görögország képezik.

7. táblázat: Klaszter középpontok az inputok alapján (2001)

Csoport	GDP/fő	Felsőoktatási kiadás/GDP	Hallgatók / oktatók	Hallgatók / lakosság	Országok (db)
1	40300	1,240	6,070	0,023	3
2	26800	2,000	16,842	0,054	11
3	4400	0,820	11,668	0,026	11
4	13400	1,070	18,000	0,044	6

Forrás: Eurostat [41, 42, 44, 45, 47] adatai alapján saját szerkesztés

2. térkép: Országok csoportosítása az inputok alapján 2001-ben

Forrás: Eurostat [41, 42, 44, 45, 47] adatai alapján saját szerkesztés

A térképen egyértelműen elhatárolható Európa nyugati és keleti országainak felsőoktatási rendszere az elemzett változók alapján. Az első és a második csoportban kaptak helyet Európa nyugati államai, melyek átlag feletti 1 főre jutó GDP értékkel és oktatási kiadással rendelkeznek. Az input adatokat vizsgálva azonban eltérő felsőoktatási jellemzőkkel találkozunk.

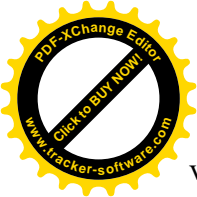
Az első klaszterben találhatóak a kiemelkedő gazdasági teljesítményt nyújtó országok, ha az egy főre jutó GDP-t vizsgáljuk, így őket a „Kiemelkedők” jelzővel illetem. Ezen országok oktatási rendszere azonban jelentős mértékben eltér a következő csoport jellemzőitől. A felsőoktatási kiadások közel átlagosnak tekinthetőek, azonban alacsonyabb a részvételi arány a lakosságban. Mindezek mellett alacsony az egy oktatóra jutó hallgatók száma, mely elősegítheti a minőségi oktatást, és lehetővé teszi a tehetséges hallgatók támogatását. Ebbe a csoportba található Dánia is, ahol kiemelt hangsúlyt fektetnek a magasan képzett munkaerőre, azonban alacsonyabb képzettséggel is el lehet

helyezkedni a külföldi tőkének köszönhetően megjelent nemzetközi vállalatoknál.

A második csoportnak a „Fejlettek” jelzöt adtam, mivel a fejlett nyugat európai országokat tartalmazza, melyek kiegyensúlyozott gazdasági teljesítménye lehetővé tette az átlagon felüli oktatásfinanszírozást. Oktatási rendszerüket a magas arányú részvétel jellemezte, mely megmutatkozik az egy oktatóra jutó hallgatók számában is. A tömeges felsőoktatás állami finanszírozása azonban a költségvetési egyensúlytalanságok mellett ahhoz vezetett, hogy ezekben az országokban jelent meg elsőként a szükséges források előteremtésének problémája. Ebben a csoportban található az Egyesült Királyság, Írország és Svédország is, melyek esetében folyamatosak a felsőoktatásban történő átalakítások, így érdekes megfigyelni a csoportokban bekövetkező változásokat a következő három vizsgált évre vonatkozóan.

A harmadik csoportnak a „Fejlődők” elnevezést adtam. Ide tartoznak a volt szocialista országok, köztük hazánk is. A térképen is jól elkülöníthető a kelet-nyugati határvonal, mely az összes változó alakulásában is nyomon követhető. Ezen országok esetében nagyon fontos a gazdaság élénkítése, melynek egyik lehetséges forrása a magasan képzett humán erőforrás. A 2001-es adatok azt mutatják, hogy a „Fejlődők” csoportjában található országok gazdasági teljesítménye jóval átlag alatti. Míg az egy főre jutó GDP átlaga 17 513 euró a teljes mintára vonatkozóan, addig az ebben a csoportban csak 4 400 euró/fő. A harmadik csoportban lévő országok nemcsak a gazdasági teljesítményben maradnak alul, hanem a felsőoktatásra vonatkozó input adatok tekintetében is. A vizsgált 31 ország átlagosan 1,179%-ot költ a GDP-ből a felsőoktatásra, míg a volt szocialista országok körében csupán átlagosan 0,82%-os kiadási aránnyal találkozunk. Alacsonyabb a felsőoktatásban

való részvétel, és az egy oktatóra jutó hallgatók száma is, mint a nyugati országok esetében. A legnagyobb kihívás ezen országok számára, hogy átkerüljenek a felzárkózók csoportjába.

A negyedik klaszternek két elnevezést adtam. Egyrészt a „Lemaradók”, mivel Spanyolország, Portugália és Görögország az utóbbi évtized kedvezőtlen gazdasági folyamatai következtében egyre inkább elmarad a nyugati országok teljesítményétől, másrészt ebbe a csoportba tartozik például Szlovénia, ahol megindult a gazdaság fejlődése, így a csoport másik elnevezése a „Felzárkózók”.

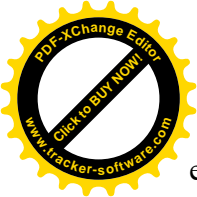
2007-ben már több országban zajlottak átalakulások a felsőoktatásban, azonban az állami szerepvállalás mértéke továbbra is problémát okozott a jóléti típusú államokban. A vizsgált országok között átrendeződés történt a négy mutatószám alapján. Azonban az első és harmadik klaszter alapján megmutatkozó különbség a nyugati és keleti országok között továbbra is fennáll. Az 1 főre jutó GDP minimum és maximum értéke is emelkedett, miközben a felsőoktatásra fordított kiadások arányában nem ennyire egyértelmű a változás. A mutatószám minimum értéke emelkedett, a maximum értéke viszont csökkent (8. táblázat).

8. táblázat: Adatsor jellemzői (2007)

Változó	Minimum	Maximum	Átlag
GDP/fő	4 000	61 100	23 755
Felsőoktatási kiadás/GDP	0,640	2,280	1,202
Hallgatók/oktatók	6,717	30,350	15,414
Hallgatók/lakosság	0,024	0,062	0,042

Forrás: Eurostat [41, 42, 44, 45, 47] adatai alapján saját szerkesztés

Az elemzés során 4 homogén csoportot különítettem el. A csoporton belüli szórás 8,81%, a csoportok közötti szórás 91,19% volt. Ezen kívül változott a csoportok középponti eleme is (9. táblázat). Minden csoport

esetében nőtt az egy oktatóra jutó hallgatói arány, és egy kivétellel minden esetben emelkedett a hallgatók aránya a lakosságon belül, mely hallgatói létszám emelkedésével áll összhangban. A klaszter középpontokat Belgium, Litvánia, Szlovénia és Izland alkották.

9. táblázat: Klaszter középpontok az inputok alapján (2007)

Csoport	GDP/fő	Felsőoktatási kiadás/GDP	Hallgatók / oktatók	Hallgatók / lakosság	Országok (db)
1	48000	1,390	8,057	0,051	5
2	31600	1,300	14,970	0,037	10
3	8900	1,010	12,653	0,061	10
4	17100	1,210	20,663	0,057	6

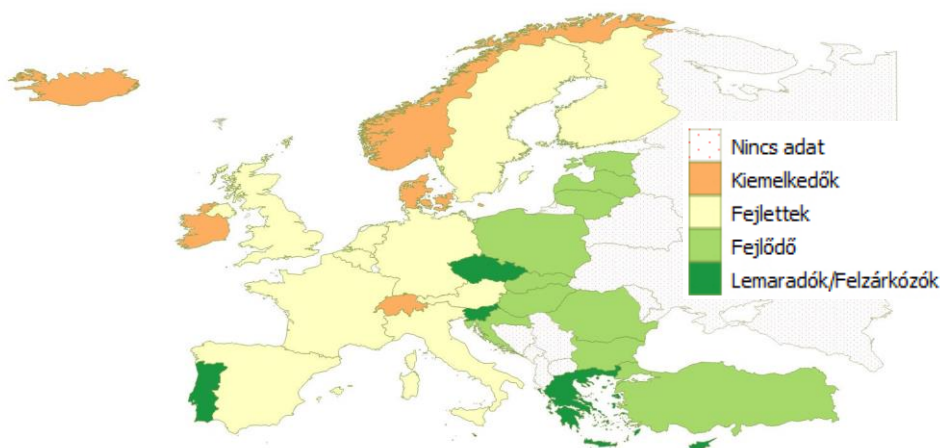
Forrás: Eurostat [41, 42, 44, 45, 47] adatai alapján saját szerkesztés

A klasztereket elemezve számos változás történt. A „Kiemelkedők” közé került Írország és Izland is. Írország gazdasági teljesítménye a '90-es években kiugró fejlődésnek indult, ezért az országot csak a „Kelta Tigrisként” emlegetik. A fejlődés alapvető forrása a munkahelyteremtés volt, melynek hatása átgyűrűzött az egész gazdaságra. A külföldi befektetők sorba álltak, hogy kiaknázzák a növekvő gazdaságban rejlő lehetőségeket, és a költségvetés is egyensúlyba került. A fejlődés egészen a gazdasági válság kirobbanásáig tartott, azonban eltérő intenzitással valósult meg az egyes években. 2001-ben lelassultak a korábbi kedvező folyamatok, azonban 2003-ban új erőre kapott a gazdaság, melynek következményeként a vizsgált változók kedvező értéket vettek fel (O'Leary, 2015). A gazdasági növekedésnek köszönhetően átlag feletti az egy főre jutó GDP, mely azt eredményezte, hogy a kialakított klaszterekben átlépett az első csoportba.

A „Fejlettek” és az előbbi csoport közti legfőbb különbség, hogy alacsonyabb az egy főre jutó GDP, az oktatási kiadások aránya és a felsőoktatási részvétel. Ennek ellenére mégis kedvező helyzetben vannak,

mert a teljes minta átlaga feletti értékeket veszik fel a mutatószámok. A legnagyobb változást a csoportban az jelentette, hogy Spanyolország a „Lemaradók” klaszteréből visszakerült a fejlett országok közé.

Összességében az ezredforduló után végrehajtott felsőoktatási változtatások nem módosították jelentősen a csoportok összetételét, mivel ebben az időszakban még jelentős visszaesés nem tapasztalható az állami szerepvállalás mértékében. A reformok többsége a 2000-es évek elején strukturális jellegű volt, így a rendelkezésre álló források hatékonyabb elosztására fókuszált. Ez alapján 2007-ben az elemzett országok az alábbi csoportokra bonthatóak (3. térkép).

3. térkép: Országok csoportosítása az inputok alapján 2007-ben

Forrás: Eurostat [41, 42, 44, 45, 47] adatai alapján saját szerkesztés

2009-re számos változás történt a csoportok összetételében, mely több tényezővel magyarázható. A módosulásokat egyrészt a gazdasági válság, másrészt az azzal is kapcsolatba hozható felsőoktatási reformok eredményezték. Az alapadatokban az előző időszakhoz (2007) viszonyítva a legnagyobb különbséget az 1 főre jutó GDP-ben találjuk. Míg 2007-ben a vizsgált 31 országra vonatkozóan az egy főre jutó átlagos

GDP 23 755 euró volt, addig 2009-ben 22 200 euróra csökkent. Ennek hatására a felsőoktatási kiadások aránya növekedett a GDP-hez viszonyítva, azonban a tényleges kiadások csökkentek a költségvetésen belül. A két év közötti rövid intervallum miatt a további input adatokban (hallgatók/oktatók, hallgatók/lakosság) érdemi változás nem történt (10. táblázat).

10. táblázat: Adatsor jellemzői (2009)

Változó	Minimum	Maximum	Átlag
GDP/fő	4 600	56 500	22 200
Felsőoktatási kiadás/GDP	0,780	2,420	1,363
Hallgatók/oktatók	6,271	35,901	15,732
Hallgatók/lakosság	0,025	0,066	0,043

Forrás: Eurostat [41, 42, 44, 45, 47] adatai alapján saját szerkesztés

A vizsgálat során ismét 4 csoportot különítettem el. A csoporton belüli szórás 8,15%, a csoportok közötti szórás 91,85% volt. A klaszter középpontként megjelenő országok ismét változtak. (11. táblázat)

11. táblázat: Klaszter középpontok az inputok alapján (2009)

Csoport	GDP/fő	Felsőoktatási kiadás/GDP	Hallgatók / oktatók	Hallgatók / lakosság	Országok (db)
1	31600	1,470	15,508	0,039	9
2	47100	1,350	6,271	0,030	3
3	10400	1,330	10,316	0,051	13
4	22800	1,150	11,878	0,038	6

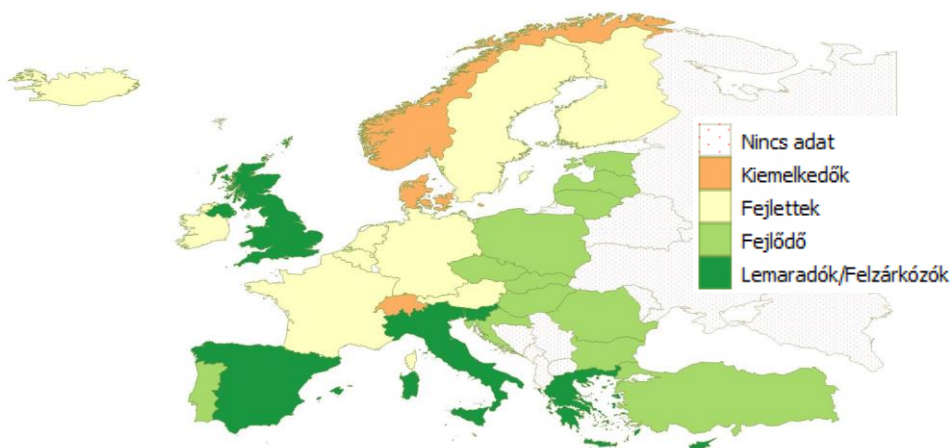
Forrás: Eurostat [41, 42, 44, 45, 47] adatai alapján saját szerkesztés

A csoportok átrendeződésében jól megfigyelhető a válság negatív hatása a vizsgált országokra vonatkozóan (4. térkép). Az alapadatokat vizsgálva az is jól megfigyelhető, hogy nemcsak az 1 főre jutó GDP tekintetében esett vissza, hanem a válságot enyhítő intézkedések következtében az állam visszafogta az oktatásra fordított kiadásokat is, még ha a GDP-hez viszonyítva emelkedett is az értéke. A kiadási

szerkezetet vizsgálva az tapasztalható, hogy az állami újraelosztás mértéke nem csökkent, azonban annak struktúrája jelentős mértékben megváltozott. A gazdaságot élénkítő intézkedések finanszírozása érdekében egyéb szektorokból történtek elvonások. Ez főként a szociális kiadásokat érintette, de érzékelhető az oktatásban is.

Írország esetében 2007-ben előrelépést tapasztalhattunk, azonban 2009-re a gazdasági recesszió következtében visszacsúszott a „Fejlettek” csoportjába. A válság az országot igen súlyosan érintette. Görögország után a második legkockázatosabb ország volt Európában. A korábbi gazdasági növekedésnek nyoma sem maradt, a statisztikák évi 4-5%-os visszaesést mutattak. Emellett tovább nehezítette a gazdasági helyzetet a bankrendszer összeomlásának veszélye és a hatalmas munkanélküliség. Az állami szerepvállalás erősítésére volt szükség, hogy a válság okozta negatív hatásokat csökkentsék, és a gazdaságot újra a növekedési pálya felé tereljék. Ezen folyamatok hatása tükröződik az adatokban is, például az egy főre jutó GDP két év alatt 43 100 euróról 35 800 euróra esett vissza. A gazdasági recesszió a felsőoktatásra sem volt kedvező hatással. Csökkentek az állami források és a felsőoktatásban részt vevő hallgatók száma is a megszorítások következtében.

4. térkép: Országok csoportosítása az inputok alapján 2009-ben

Forrás: Eurostat [41, 42, 44, 45, 47] adatai alapján saját szerkesztés

A 2015-re vonatkozó adatok a legfrissebbek a felsőoktatásra vonatkozóan. Ebben a viszonylag nyugodt gazdasági környezetben ismét átalakult a csoportösszetétel. Az alapadatok jelzik a felsőoktatást érintő változásokat is (12. táblázat). Az egy főre jutó GDP átlaga emelkedett a vizsgált 31 országra vonatkozóan, azonban a felsőoktatásra fordított kiadások aránya csökkent a költségvetés kiadásain belül, mely tükröződik a GDP-hez viszonyított arányában is.

12. táblázat: Adatsor jellemzői (2015)

Változó	Minimum	Maximum	Átlag
GDP/fő	6 500	73 000	28 274
Felsőoktatási kiadás/GDP	0,300	1,900	1,045
Hallgatók/oktatók	8,862	74,500	18,714
Hallgatók/lakosság	0,027	0,078	0,043

Forrás: Eurostat [41, 42, 44, 45, 47] adatai alapján saját szerkesztés

A vizsgálat során négy homogén csoport alakult ki. A csoporton belüli szórás 8,54%, a csoportok közötti szórás 91,46% volt. A klaszter

középpontként megjelenő országok ismét változtak az alapadatok módosulásának hatására (13. táblázat).

13. táblázat: Klaszter középpontok az inputok alapján (2015)

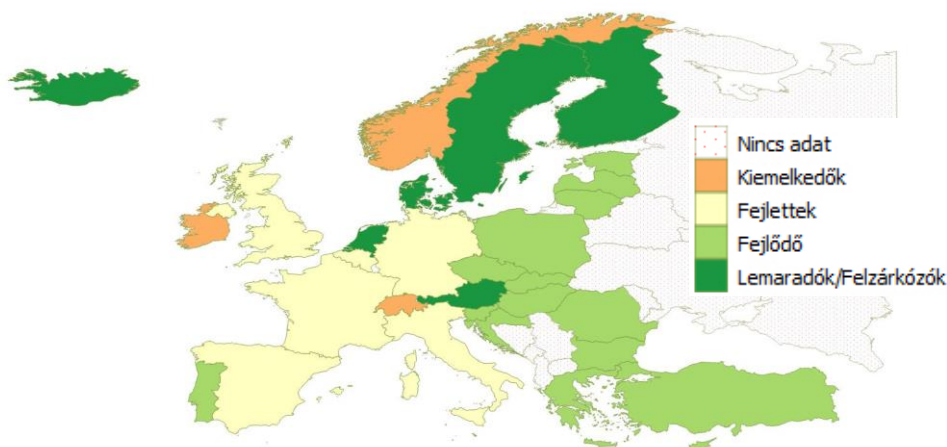
Csoport	GDP/fő	Felsőoktatási kiadás/GDP	Hallgatók / oktatók	Hallgatók / lakosság	Országok (db)
1	64 000	1,200	10,500	0,051	3
2	33 400	0,600	18,600	0,036	6
3	13 500	1,200	16,500	0,048	16
4	45 700	1,600	8,995	0,060	6

Forrás: Eurostat [41, 42, 44, 45, 47] adatai alapján saját szerkesztés

A felsőoktatási rendszereket a válság után a strukturális reformok jellemezték, mely hazánkra is érvényes. A magyar gazdaságpolitikát és az ehhez kapcsolódó reformokat a 2010 utáni időszakra vonatkozóan Lentner Csaba az alábbi módon jellemezte: „A magyar gazdaságpolitika, amely nem a megszorításokra, külső hitelek felvételére, hanem a belső fizetőképes kereslet fiskális és monetáris eszközökkel történő bővítésére épül, az adórendszer további ésszerű „üzemeltetése” esetén képes a belső politikai stabilizáció fenntartására, amely a „nyugodt” kormányzás, a strukturális reformok véghezvitelét biztosítja. A strukturális reformok szükségesek, hiszen a belső gazdasági-társadalmi igényeket kielégíteni, továbbá a folyamatosan változó nemzetközi körülményekhez, kihívásokhoz igazodni a flexibilis, vagyis változásokra reagáló állampénzügyi rendszeren keresztül lehet” (Lentner, 2015).

A strukturális reformok között jelentős szerepet töltenek be a felsőoktatásra vonatkozó változások. Számos európai ország esetében csökkentették az intézmények finanszírozási forrásait a költségvetési egyensúlytalanságok megszüntetésének érdekében. A csoportok a háttérváltozók alakulását tekintve jelentős mértékben átalakultak (5. térkép). A „Kiemelkedők” csoportjában Dániát Írország váltotta fel. A

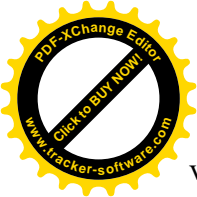
„Kelta Tigris” a gazdaságélénkítő intézkedések hatására kiemelkedő teljesítményt mutatott. 2013 és 2014 júniusa között például Európában is kiemelkedő 7,7%-os növekedést realizáltak. A reformoknak köszönhetően az egy főre jutó GDP 56 800 euróra emelkedett, miközben a felsőoktatási átalakításoknak köszönhetően az ágazati állami finanszírozás a GDP 0,7%-ára csökkent (O’Leary, 2015).

5. térkép: Országok csoportosítása az inputok alapján 2015-ben

Forrás: Eurostat [41, 42, 44, 45, 47] adatai alapján saját szerkesztés

A klaszteranalízis alapján az egyik legnagyobb változás a „Fejlődők” körében található. 13-ról 16-ra bővül ezen csoport tagjainak száma. Az elemzésbe bevont adatokban is jelentős változás történt a klaszterhez tartozó országok esetében. A vizsgált országok átlagánál sokkal alacsonyabb egy főre jutó GDP-vel rendelkeznek, azonban átlag feletti oktatási kiadásokkal. A felsőoktatási részvétel alacsonyabb, mint a fejlett országok esetében, így ezt a lemaradást továbbra sem sikerült megszüntetni. Ebbe a csoportba került a „Lemaradók/Felzárkózók” klaszteréből Görögország, Ciprus és Szlovénia. Ennek oka a negyedik csoport jellemzőinek jelentős mértékű változása. Míg a korábbi időszakra

vonatkozóan a „Lemaradók/Felzárkózók” csoportja a „Fejlett” országok csoportjába szeretett volna átkerülni, addig 2015-ben a cél a „Kiemelkedők” csoportja. A negyedik csoport átlag feletti GDP-vel, átlag feletti oktatási kiadásokkal és részvételi aránnyal jellemezhető, ezen kívül kedvező az egy oktatóra jutó hallgatók aránya is. Az egyetlen különbség a „Kiemelkedőkhöz” viszonyítva a gazdaság teljesítménye, így az egy főre jutó GDP átlaga alacsonyabb értéket vesz fel. Ezen országok nem fogták vissza az oktatásra fordított kiadásait. Míg a 31 ország átlagosan a GDP 1,045%-át költötte a felsőoktatásra, addig ebben a csoportban átlagosan 1,6%-ot fordítottak ilyen célokra. A nagy arányú kiadásokban szerepet játszik, a felsőoktatási rendszer tartalmazza-e a tandíjfizetési kötelezettség elemét (European Commission, 2015). A negyedik csoportba tartozó hat országból négy esetében a felsőoktatásban részt vevő hallgatóknak nem kell tandíjat fizetniük, így ez megköveteli az állami szerepvállalás a felsőoktatási rendszer finanszírozásában. Dánia felsőoktatása ebből a szempontból nagy változáson ment keresztül. Míg a 2014/2015-ös tanévben egyáltalán nem kellett a hallgatóknak tandíjat fizetni, addig a 2015/2016-os tanévben ez már csak a nappali tagozaton lévő hallgatókra volt érvényes (2. számú melléklet).

Összességében a vizsgált négy évre vonatkozóan homogén csoportokba lehet sorolni az európai felsőoktatást az input adatokra vonatkozóan. Európa nyugati és keleti országai közötti különbség élesen kirajzolódik, mely megmutatkozik az oktatásra szánt kiadásokban és a felsőoktatásban résztvevő hallgatók arányában is.

5.1.2. A felsőoktatási rendszerek képzési outputjainak közös jellemzői Európában

Klaszteranalízis segítségével vizsgáltam a felsőoktatási outputokra vonatkozó statisztikákat is az Eurostat adatbázisa alapján. Az elemzés során 31 európai országot² tudtam figyelembe venni a rendelkezésre álló statisztikák alapján. Az elemzéshez az alábbi négy mutatószámot használtam fel, mivel az outputokra vonatkozóan szűk körben állnak rendelkezésre összehasonlítható adatok:

- Felsőoktatási kiadások a GDP arányában, mely az egyik legfontosabb input adat, azonban a felsőoktatás eredményességével szoros kapcsolatban áll, így az átfogó kép kialakítása érdekében szükség van a változó bevonására. A finanszírozás kiterjedtsége jelentős mértékben befolyásolja az oktatás mennyiségi kibocsátását és a minőségét is.
- A munkanélküliségi ráta információt szolgáltat a gazdaság működőképességéről. A felsőoktatás a munkanélküliségre kedvező hatással van, azonban hatását csak késleltetve jelentkezik. Tehát az adott év felsőoktatásra fordított kiadásainak aránya alapképzés esetében is három-négy év csúszással jelenik meg a gazdaságban.
- A diplomások aránya a 30-34 év között lakosságon belül szintén fontos mutatószám. A gazdasági fejlődés alapelemét alkotja a magasan képzett munkaerő, így a felsőfokú végzettségűek arányának növelése a legtöbb ország esetében fontos célkitűzés.

² Belgium, Bulgária, Cseh Köztársaság, Dánia, Németország, Észtország, Írország, Görögország, Spanyolország, Franciaország, Horvátország, Olaszország, Ciprus, Lettország, Litvánia, Magyarország, Málta, Hollandia, Ausztria, Lengyelország, Portugália, Románia, Szlovénia, Szlovákia, Finnország, Svédország, Egyesült Királyság, Izland, Norvégia, Svájc, Törökország

- A friss diplomások foglalkoztatottsági rátája az egyik legjobb mutatója, hogy a korábbi évek felsőoktatási teljesítményét értékeljük. A mutatószám a 20-34 év közötti pályakezdő, a munkaerőpiacra először belépő felsőfokú végzettségűek foglalkoztatását számszerűsíti. A rátát befolyásolja a gazdaság teljesítménye is, de alakulásában igen fontos szerepet tölt be a felsőoktatási intézményrendszer. A menedzsmentreformok elvárásainak megfelelően az intézmények célja a piaci elvárásoknak megfelelő tudás átadása, mely elősegíti a diplomával rendelkezők elhelyezkedését a piacon.

Az elemzést ugyanarra a négy évre (2001, 2007, 2009, 2015) végeztem el, mint az inputok esetében. Az egyik legfontosabb outputra vonatkozóan elemeztem a felsőoktatási kiadásokkal fennálló kapcsolatot is.

A vizsgálatok során számszerűsítettem a munkanélküliségi ráta és a GDP arányos oktatási kiadások közötti kapcsolatot 2015-re. A két mutató közötti negatív irányú, közepes kapcsolatot bizonyítja, hogy a korrelációs együtthatójuk $-0,598$ ($n=184$, $p<0,01$). A negatív érték azt mutatja, hogyha az állam növeli az oktatásra fordított kiadásait, akkor ez által csökken a munkanélküliségi ráta.

2001-ben a 31 országra vonatkozóan az adatsor legfőbb jellemzőit az alábbi táblázat foglalja össze. (14. táblázat)

14. táblázat: Adatsor jellemzői (2001)

Változó	Minimum	Maximum	Átlag
Felsőoktatási kiadások/GDP	0,59	2,71	1,18
Munkanélküliségi ráta	3,10	19,50	8,74
Diplomások aránya	8,80	42,20	23,31
Foglalkoztatottság	56,10	92,80	77,72

Forrás: Eurostat [39, 41, 48, 49] adatai alapján saját szerkesztés

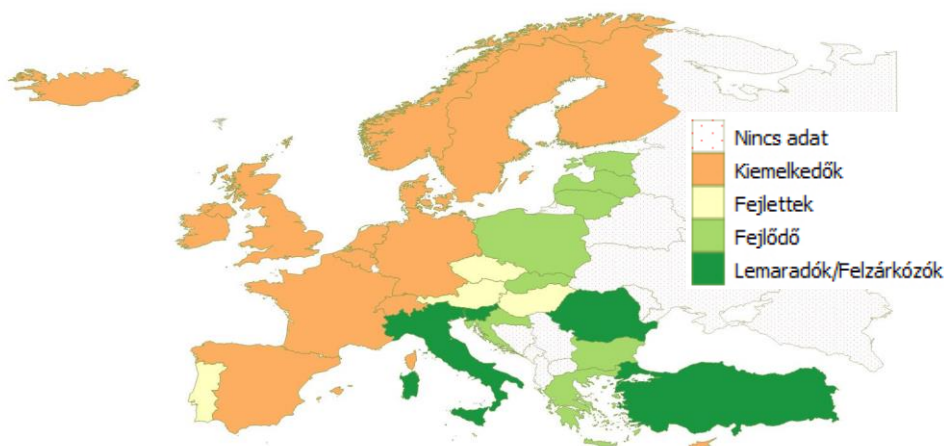
Az elemzés során 4 jól elkülöníthető klaszter alakult ki a mutatószámok alapján (15. táblázat, 6. térkép), mellyel a csoportosítás során a variancia az alábbi módon alakult. A belső szórásnégyzet 28,91%, a külső szórásnégyzet 71,09%. A klaszteranalízist elvégeztem 5 csoportra vonatkozóan is, azonban a csoporton belüli szórás nem javult jelentős mértékben (24,09% lett), ezen kívül létrejött egy két fős klaszter is, így az elemzéshez a négy csoportos megoldást választottam. A csoportok központjait Ciprus, Csehország, Horvátország és Olaszország alkották.

15. táblázat: Klaszter középpontok az outputok alapján (2001)

Csoport	Felsőoktatási kiadás/GDP	Munkanélküliségi ráta	Diplomások aránya	Foglalkoztatottság	Ország (db)
1	1,15	3,90	32,70	82,70	14
2	0,76	8,10	13,30	82,80	8
3	0,59	15,90	16,20	63,00	5
4	0,79	9,00	12,20	64,80	4

Forrás: Eurostat [39, 41, 48, 49] adatai alapján saját szerkesztés

A klaszterek elnevezései megegyeznek az input adatok esetében használt fogalmakkal, mely által jól látható, hogy az input és output adatok tekintetében eltérő csoportok alakulnak ki.

6. térkép: Országok csoportosítása az outputok alapján 2001-ben

Forrás: Eurostat [39, 41, 48, 49] adatai alapján saját szerkesztés

Azon országok, melyek az inputokat tekintve a „Kiemelkedők” csoportjába kerültek, ebben az elemzésben is az első csoportban találhatóak, azonban a klaszter kibővült számos olyan országgal, melyek az előző elemzésben a „Fejlettek” körébe tartoztak. Az első csoportban elhelyezkedők esetében átlag körüli a felsőoktatásra fordított kiadások aránya, és jóval átlag feletti a diplomások aránya a 30-34 év közötti lakosság esetében. A magas színvonalú oktatást támasztja az is alá, hogy a „Kiemelkedők” esetében átlag feletti a foglalkoztatottság a friss diplomás felsőfokú végzettséggel rendelkezők esetében

A második klaszter kapta a „Fejlettek” elnevezést, mely annak köszönhető, hogy a kialakult csoportokban itt a legmagasabb a friss diplomások foglalkoztatási rátája, valamint átlag körüli a munkanélküliségi ráta. Ezen országok esetében a felsőoktatás jól teljesít, a piacon is versenyképes tudással rendelkeznek a hallgatók, azonban nagyon alacsony a felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya. Ennek is köszönhető, hogy a gazdasági szereplők a magasan képzett munkaerőt

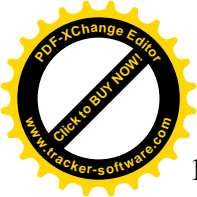

azonnal felveszik, így csökkentve a munkanélküliséget és ösztönözve a gazdaság működését.

A „Fejlődők” csoportja az alacsony felsőoktatási kiadások aránya mellett magas munkanélküliségi rátával jellemezhető, még a friss diplomások körében is. Emellett a klaszterben alacsony a diplomások aránya is a 30-34 év közötti lakosságon belül. Ez hosszú távon veszélyeztetheti a gazdaság növekedési lehetőségeinek kiaknázását. Azon országok, melyek nem költenek eleget az oktatás finanszírozására versenyhátrányba kerülnek. A magasan képzett munkaerő vonzza a külföldi tőkét, mely lehetővé teszi a gazdaság élénkítését, ahogy az inputok esetében már Dánia és Írország példájából látható volt.

A negyedik csoportba tartoznak a „Lemaradók/Felzárkózók”, mely országok esetében a felsőoktatás támogatása, a minőség növelése és a felsőfokú végzettséggel rendelkezők arányának növelése alapvető feladat.

2007-re vonatkozóan már sokkal kedvezőbb output mutatókkal találkozunk (16. táblázat). Az évezred elején tapasztalható hallgatói létszám emelkedése már az alapadatokban is megmutatkozik. A válság előtti nyugodt időszakban növelték a felsőoktatásra fordított kiadásokat, melynek hatására nőtt a diplomával rendelkezők aránya. A foglalkoztatásban is kedvező változásokat láthatunk. Csökkent a munkanélküliségi ráta a vizsgált 31 ország átlagában, emellett 77,7%-ról 82,2%-ra emelkedett a felsőfokú végzettséggel rendelkezők foglalkoztatottsága a diploma megszerzését követően.

16. táblázat: Adatsor jellemzői (2007)

Változó	Minimum	Maximum	Átlag
Felsőoktatási kiadások/GDP	0,64	2,28	1,20
Munkanélküliségi ráta	2,30	11,20	6,35
Diplomások aránya	12,30	47,30	29,78
Foglalkoztatottság	56,60	94,40	82,20

Forrás: Eurostat [39, 41, 48, 49] adatai alapján saját szerkesztés

A vizsgálat során négy homogén csoport alakult ki (17. táblázat), melyek esetében a csoporton belüli szórás 22,22%, a csoportok közötti szórás 77,78% volt. Az alapadatok módosulásának megfelelően új országok jelentek meg klaszterközepként, Svédország, Olaszország, Portugália és Svájc.

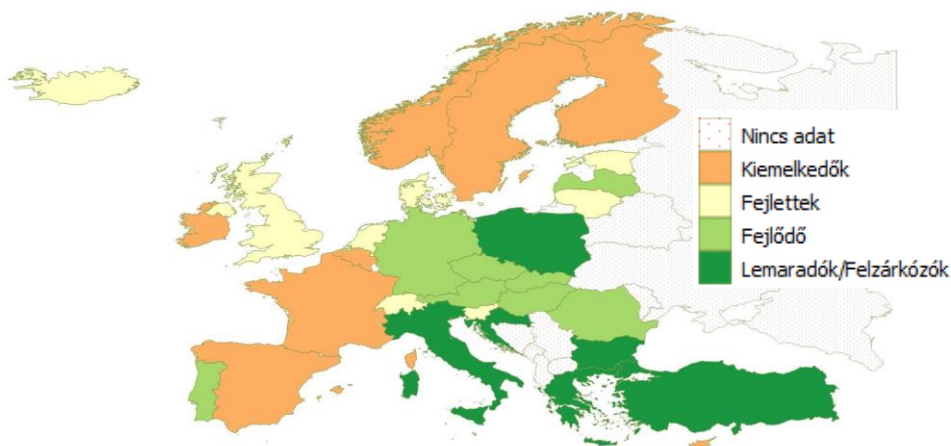
17. táblázat: Klaszter középpontok az outputok alapján (2007)

Csoport	Felsőoktatási kiadás/GDP	Munkanélküliségi ráta	Diplomások aránya	Foglalkoztatottság	Ország (db)
1	1,79	6,10	41,00	85,30	8
2	1,14	5,50	36,50	89,00	8
3	1,16	9,10	19,50	81,20	9
4	0,75	6,10	18,60	66,20	6

Forrás: Eurostat [39, 41, 48, 49] adatai alapján saját szerkesztés

2007-re vonatkozóan sokkal kisebb a különbség az első három klaszter esetében, mint 2001-ben. A csoportok esetében nem fedezhető fel az input adatok elemzése során látott nyugati és keleti országok közötti határvonal. A „Kiemelkedők” az oktatásra fordított átlag feletti kiadásokkal és a diplomások magas arányával előzik meg a versenytársaikat. Az előző időszakban magas oktatási ráfordítások eredménye megmutatkozik a diplomások arányában (41%) és a foglalkoztatottságban is. A jóléti típusú államok elveinek megfelelően ebbe a csoportba kerültek azon országok, amelyek az oktatást kiemelt

állami feladatnak tekintik. A csoport tagjainak száma azonban csökkent, mert 5 ország átkerült a „Fejlettek” klaszterébe 2007-re, köztük Dánia és az Egyesült Királyság is.

7. térkép: Országok csoportosítása az outputok alapján 2007-ben

Forrás: Eurostat [39, 41, 48, 49] adatai alapján saját szerkesztés

A második klaszterben közel átlagos az felsőoktatási kiadások aránya, azonban a korábbi időszak ráfordításainak alacsony mértéke kihat a diplomások arányára. A munkanélküliség itt a legalacsonyabb a felsőfokú végzettséget frissen szerzők körében a vizsgált országok átlagában, így a csoport tagjai kis változtatásokkal átkerülhetnek a „Kiemelkedők” klaszterébe. Ha ezen országok munkaerőpiacát vizsgáljuk, akkor megállapítható, hogy rendelkeznek a gazdaság fejlődéséhez szükséges magasan képzett szakemberekkel.

A „Fejlődők” csoportja igen változatos. Ebbe a klaszterbe került például Németország is, de itt található Ausztria és Magyarország is. A csoport országaira az átlag feletti munkanélküliségi ráta jellemző, mely azonban a friss diplomával rendelkezők között a 31 országra vonatkozóan átlagosnak tekinthető. Ebben a klaszterben a legnagyobb különbséget az

előző csoporthoz képest a 30-34 év közötti lakosságon belüli alacsony diplomás arány okozza, mely a stabil gazdasági fejlődés elengedhetetlen motorja.

A negyedik csoportban a legnagyobb problémát az oktatási kiadások alacsony aránya jelenti, mely párosul a diplomások jóval átlag alatti arányával és munkaerőpiaci jelenlétével. Ez problémákat vet fel, mivel a munkanélküliségi ráta átlagosnak tekinthető. Ha a tandíjakat vizsgáljuk, akkor a csoport tagjai esetében a hallgatók többségének költségtérítést kell fizetnie, így ez is visszafogja a felsőoktatási intézményekbe jelentkezők számát. Másrészt mivel magas a munkanélküliség a felsőfokú végzettségűek esetében, így felmerül az a kérdés is, hogy esetleg az oktatás minőségével vannak problémák.

2009-ben a válság határozta meg a klaszterek összetételét. A munkanélküliségi ráta rekordokat döntögetett a gazdasági recesszió következtében, mely azonban a magasan képzett munkaerőt kisebb mértékben érintette. Az oktatási kiadások emelkedtek a GDP arányában, azonban ez megtévesztő, mert eközben a bruttó hazai termék értéke csökkent 2007-hez viszonyítva (18. táblázat).

18. táblázat: Adatsor jellemzői (2009)

Változó	Minimum	Maximum	Átlag
Felsőoktatási kiadások/GDP	0,78	2,42	1,36
Munkanélküliségi ráta	3,2	17,9	8,91
Diplomások aránya	14,70	48,90	32,81
Foglalkoztatottság	58,10	92,90	78,49

Forrás: Eurostat [39, 41, 48, 49] adatai alapján saját szerkesztés

A vizsgálat során ismét 4 csoportot különítettem el. A csoporton belüli szórás 26,57%, a csoportok közötti szórás 73,43% volt. A klaszter

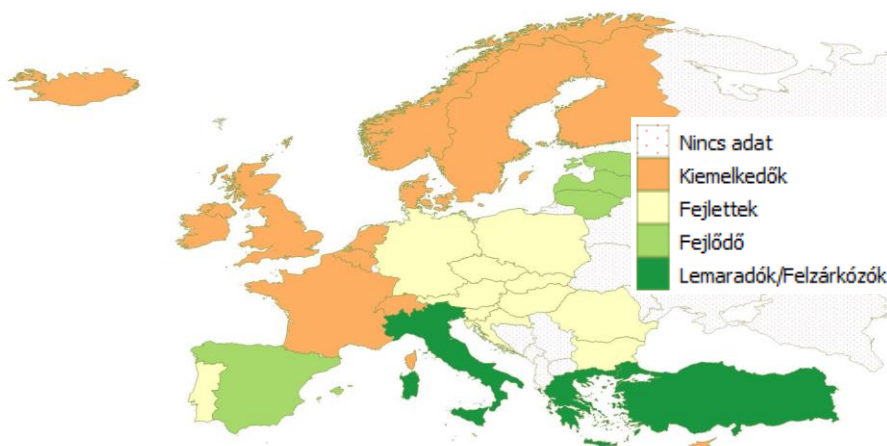
középpontként megjelenő országok ismét változtak, ahogyan a csoportok összetétele is (19. táblázat, 8. térkép).

19. táblázat: Klaszter középpontok az outputok alapján (2009)

Csoport	Felsőoktatási kiadás/ GDP	Munkanélküliségi ráta	Diplomások aránya	Foglalkoztatottság	Ország (db)
1	2,04	8,30	43,90	81,60	12
2	1,07	10,70	21,30	82,40	12
3	1,33	13,50	36,30	67,70	4
4	0,86	7,70	19,00	60,60	3

Forrás: Eurostat [39, 41, 48, 49] adatai alapján saját szerkesztés

A „Kiemelkedők” és a „Fejlettek” közötti különbség élesedett a gazdasági válság hatására. Dánia, Hollandia, az Egyesült Királyság és Svájc is visszakerült az első klaszterbe.

8. térkép: Országok csoportosítása az outputok alapján 2009-ben

Forrás: Eurostat [39, 41, 48, 49] adatai alapján saját szerkesztés

Az első klaszter tagjai a gazdasági nehézségek ellenére átlag alatti munkanélküliségi rátával rendelkeznek, mely érvényes a felsőfokú végzettséget frissen szerzőkre is. Bár ebben a csoportban a legnagyobb a

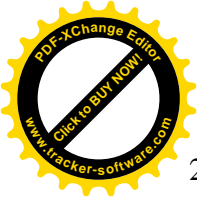
diplomával rendelkezők aránya, továbbra is kiemelkedő összegeket fordítanak a felsőoktatásra.

A „Fejlettek” csoportja legfőképpen azzal előzi meg a harmadik csoportot, hogy alacsonyabb a munkanélküliségi ráta. A felsőoktatásra fordított kiadások visszafogása és a felsőfokú végzettségűek alacsony aránya aggodalomra adhat okot. Ezen országok könnyen csúszhatnak vissza a harmadik vagy negyedik klaszterbe, mint azt a 2015-ös adatok mutatják.

A „Fejlődők” és „Lemaradók/Felzárkózók” klaszterének kialakulását egyértelműen a válság befolyásolta. A csoportok tagjai mind gazdasági nehézségekkel küzdöttek, mely megmutatkozott az oktatási kiadások visszafogásában és a munkanélküliségi rátában is. A recesszió érintette a magasan képzett újonnan piacra lépő munkaerőt is, melynek a foglalkoztatottsága átlag alatti a vizsgált 31 országra vonatkozóan.

Összességében a gazdasági válság átrendezte a négy változó alapján elemzett klaszterek összetételét, azonban az államok gazdasági döntéseinek hatása hosszú távon érzékelhető az outputokra vonatkozóan, így a 2015-ös adatokban már jól látható az eredményük.

2015-ben már számottevően érzékelhető az alapadatokban a strukturális reformok hatása (20. táblázat). A felsőoktatási ráfordítások csökkentek, miközben nőtt a felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya a 30-34 év közötti lakosság körében.

20. táblázat: Adatsor jellemzői (2015)

Változó	Minimum	Maximum	Átlag
Felsőoktatási kiadások/GDP	0,30	1,90	1,04
Munkanélküliségi ráta	4,00	24,90	9,24
Diplomások aránya	23,60	57,60	40,47
Foglalkoztatottság	45,20	95,10	76,77

Forrás: Eurostat [39, 41, 48, 49] adatai alapján saját szerkesztés

A vizsgálat során 4 homogén csoportot alakítottam ki. A csoporton belüli szórás 24,92%, a csoportok közötti szórás 75,08% volt. A klaszter középpontok (Svédország, Finnország, Németország, Horvátország) is változtak, miközben a csoportok összetétele is módosult (21. táblázat, 9. térkép).

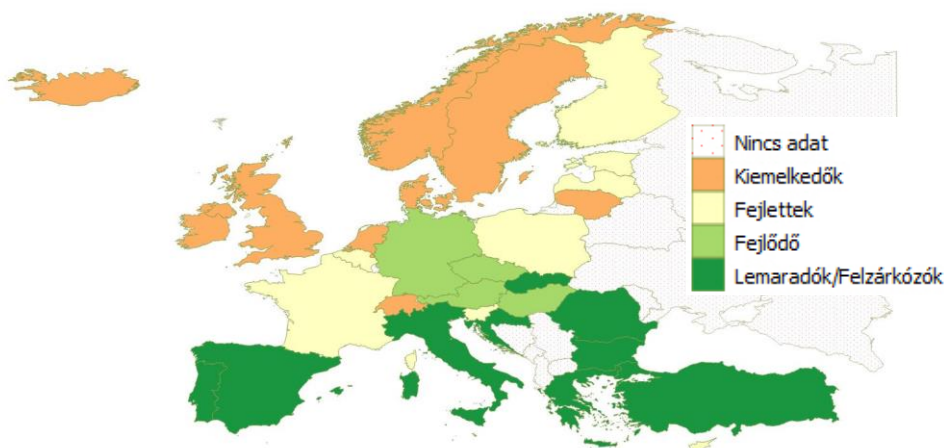
21. táblázat: Klaszter középpontok az outputok alapján (2015)

Csoport	Felsőoktatási kiadás/GDP	Munkanélküliségi ráta	Diplomások aránya	Foglalkoztatottság	Ország (db)
1	1,10	7,40	50,20	85,90	9
2	1,90	9,40	45,50	75,50	8
3	0,80	4,60	32,30	90,40	5
4	1,20	16,30	30,90	62,60	9

Forrás: Eurostat [39, 41, 48, 49] adatai alapján saját szerkesztés

A „Kiemelkedők” esetében kifizetődtek a korábbi felsőoktatási ráfordítások. Még mindig ebben a csoportban található a tipikus jóléti államokat, köztük Svédországot is, ahol az oktatás kiemelt állami feladatnak tekintendő. Az elkövetkező évek felsőoktatását, input és output adatait azonban nagymértékben befolyásolja, hogy a csoport legtöbb országának esetében megjelent a tandíj (2. számú melléklet). Az Egyesült Királyságban például a tandíj mértéke a 2015/2016-os tanévben 5 743 és 12 755 euró között alakult, és minden alapképzésben részt vevő hallgatónak fizetnie kellett. Hollandiában ezzel szemben egységes díjat

határoztak meg az alap- és mesterképzésben, minden hallgatónak 1 951 eurót kellett fizetnie. A klaszteren belül a legkisebb tandíj Izlandon található, 509 euró. A „Kiemelkedők” csoportján belül csupán Svédországban és Norvégiában volt „ingyenes” a felsőoktatás a 2015/2016-os tanévben (European Commission, 2015).

9. térkép: Országok csoportosítása az outputok alapján 2015-ben

Forrás: Eurostat [39, 41, 48, 49] adatai alapján saját szerkesztés

A „Fejlettek” és „Fejlődők” közti különbségek továbbra is fennálltak 2015-ben. A második klaszterben az oktatási kiadások magasan meghaladták a vizsgált országok átlagát. A diplomások aránya magas a lakosságon belül, azonban a foglalkoztatottsági adatok már korán sem ilyen kedvezőek. A friss diplomások körében magas a munkanélküliség, mely arra is utalhat, hogy nem a piac elvárásainak megfelelő ismeretekkel rendelkeznek.

2015-ben a „Fejlődők” csoportját az alacsony oktatási kiadások aránya mellett az alacsony munkanélküliségi ráta jellemzi, mely igaz a friss diplomásokra is. Az oktatási kiadások visszafogása azonban negatívan érinti a diplomások arányát a lakosságon belül, mely amúgy is

alacsony ebben a klaszterben. Ha a csökkenő finanszírozási források mellé az intézmények nem találnak elegendő saját forrást, akkor az a tandíjak emelkedéséhez vezet, melynek következtében csökkenhet a beiratkozó hallgatók száma.

A „Felzárkózók” csoportjának legfőbb jellemzője a magas munkanélküliségi ráta, mely a friss diplomásokat is érinti. A felsőoktatási kiadások átlagon felüliek, mely kedvező folyamatokat indíthat el, mivel a csoport tagjainak esetében alacsony a felsőfokú végzettségűek aránya.

Összességében a felsőoktatási output adatok alapján homogén csoportokat lehet képezni. A kiadások arányának változása hosszú távon befolyásolja az oktatási rendszer működését, melynek hatása megmutatkozik az output adatokban.

5.2. A felsőoktatás gazdasági jelentősége hazánkban

A nemzetközi trendek, melyek az európai országok oktatási rendszereit fenyegetik, illetve nehezítik a működésüket, Magyarországot sem kerültk el. A '90-es években lezajlott nagymértékű hallgatói létszámemelkedés a tömeges oktatás elterjedését vonta maga után. A nemzetközi folyamatok azt mutatták, hogy a kiterjedt oktatási rendszer következményeként megváltozott az állam feladata. A korábban tradicionálisan megjelenő állami szerepvállalás és finanszírozás mellett piaci eszközöket kell bevonni a felsőoktatásba a működőképesség és minőség fenntartása érdekében. Ebben azonban Magyarországnak még elmaradása van a nyugati államokkal szemben (Temesi, 2004).

Az élethosszig tartó tanulás trendje szintén befolyásolja a hazai felsőoktatási rendszer működését. A tudományos-technikai fejlődés és az információrobbanás következtében folyamatos fejlődésre van szükség,

mely megjelenik a felsőoktatási képzések összetételében is. (Bognár 2009)

A demográfiai folyamatok sajnos nem mutatnak kedvező képet, az előrejelzések szerint a felsőoktatásban részt vevő népesség száma folyamatosan csökkenni fog. A fiatalok csökkenő számát (22. táblázat) kompenzálhatja az „idősebb” népesség oktatásban való részvétele. Ebben az esetben azonban a finanszírozás kérdése okozhat problémát, hogy a tanulmányokat a munkáltató, vagy a munkavállaló állja-e, és kinek lesz erre fedezete (Temesi, 2004).

22. táblázat: Magyarország felsőoktatás szempontjából releváns korcsoportjainak várható létszáma

Népesség korcsoportok szerint (e fő)	2000	2005	2010	2015	2020	2030	2040	2050
14 – 17	511	503	476	398	408	417	387	352
18	141	128	129	108	100	105	100	89
18 – 21	605	510	509	463	398	421	410	363
22 – 25	707	581	518	516	454	427	428	388
26 – 29	564	692	561	527	518	420	437	417
30 – 34	678	746	855	695	662	551	553	549
35 – 39	622	681	746	855	697	650	539	558

Forrás: Polónyi, 2004

További tendencia, mely a modern technológiák elterjedésének köszönhető, a távoktatás és a távmunka megjelenése. Számos nyugati országban működik már kifejezetten csak online, távoktatásra szakosodott felsőoktatási intézmény, mely a működési költségeket ugyan lecsökkenti, azonban további problémákat vet fel. Ilyen például a minőség kérdése, illetve az értékelési rendszer működése.

Hazánkban a kompetenciaalapú képzés megjelenésével át fog alakulni a képzési struktúra. A különböző képzési programok között

átfedések vannak, ha a tudományágakra fókuszálunk, így az interdiszciplináris ismeretek jelentősége emelkedik az oktatásban. A tanulási eredmények (learning outcomes) szoros összefüggésben vannak ezen ismeretekkel, melyek elkülönítése túlmutat a tantárgyi tematikákon. Fontos, hogy a hallgatók által elsajátítandó kompetenciák megnevezésre kerüljenek a képzési programokban, így a hallgatók átfogóbb képet kapnak a tanulmányaik során elsajátítandó ismeretekről, és a különböző képzések közötti átfedésekről (Vass, 2010).

A felsőoktatás „modernizációjához” kapcsolódik a távoktatás is, mely jelenleg Magyarországon egy kiegészítő képzési elemként terjedt el, miközben megmaradt a személyes kontakt lehetősége is. Különböző OKJ-s képzések esetében, például a pénzügy-számviteli ügyintéző, már működik a távoktatás, melyet a törvényi változások eredményeztek a kötelező óraszám emelkedése miatt. Az e-learning anyagok lehetővé teszik a hallgatók otthoni felkészülését, azonban a számonkérés a „régis, megszokott” módon, papíralapon történik. Véleményem szerint a felsőoktatásban is egyre elterjedtebbé válik különböző elméleti kurzusok ilyen módon való lehallgatása. A gyakorlatorientált kurzusok és képzések esetében továbbra is szükséges az oktatóval való személyes konzultáció.

További nemzetközi trendnek számít, mely a jövőben jelentős mértékben meghatározza a hazai felsőoktatási rendszer működését, az állami finanszírozás monopóliumának csökkenése, a piaci szemlélet megjelenése és az egyes országok között munkaerőpiaci mobilitás alakulása (Temesi, 2004).

A hazai felsőoktatási intézményrendszer igen változatos. A magánintézmények száma csekély, főleg állami fenntartásban állnak a főiskolák és egyetemek. Sok intézményben található igen alacsony

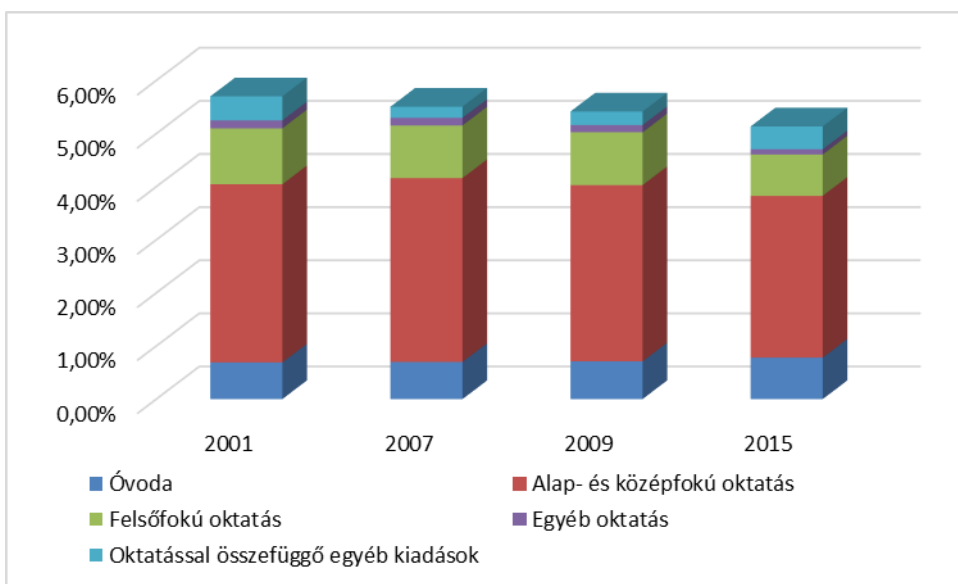

hallgatói létszám, de a 10 ezer fő felett kizárólag állami fenntartással lehet találkozni (Hrubos, 2012).

Az elemzéseim időpontjában 30 állami fenntartású intézmény működött a 2011. évi CCIV. törvény, a nemzeti felsőoktatásról alapján, melyből 23 egyetem és 7 főiskola. Emellett hazánkban 2014-ben 8 nem állami egyetem és 29 főiskola folytatott felsőoktatási tevékenységet (1. számú melléklet).

Magyar felsőoktatásban ugyanúgy problémát okoz az input, az output és az outcome mérése, mint a többi országban. Inputnak tekinthető például a személyi állomány és a hozzá kapcsolódó ismeretek és képességek. Az output az inputtényezők felhasználásának ténylegesen érzékelhető eredményét mutatja, így például a diplomások számát. Ezzel szemben az outcome a közvetetten jelentkező hatásokat jelenti, melyek sok esetben nem, vagy csak igen nehezen számszerűsíthetők. Például a felsőoktatás esetében ide kell sorolni a társadalom általános műveltségi szintjének emelkedését (Adorján et. al., 2012).

Magyarországon jelenleg súlyos problémát jelent, hogy igen nehéz hosszú távú stratégiát kialakítani és a gazdálkodást megtervezni, mivel a finanszírozás „kiszámíthatatlan”. A 6. ábra mutatja a költségvetés oktatási kiadásait Magyarországon is egyre inkább csökkennek az állam oktatásra fordított kiadásai, ha a teljes oktatási rendszert elemezzük. 2001 és 2015 között 5,7%-ról 5,1%-ra szorult vissza az oktatás támogatása a GDP arányában. 2011-ben volt a mélypont, ekkor az oktatási kiadások a GDP 4,3 százalékát tették ki. A kiadás szerkezete is átalakult. Az elmúlt években mind az alap és középfokú oktatásra, mind a felsőoktatásra fordított kiadások aránya csökkent a GDP-hez viszonyítva.

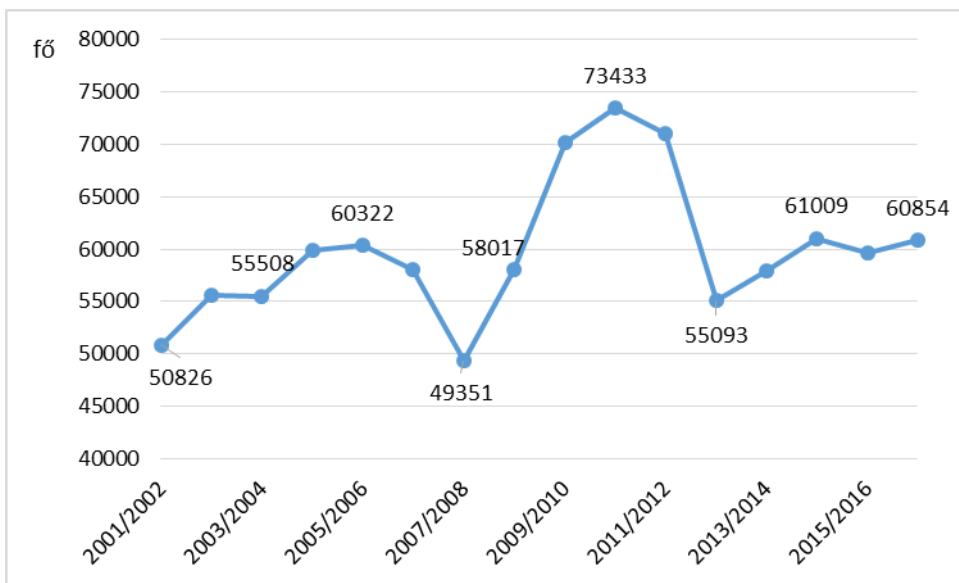
6. ábra: Oktatási kiadások a GDP százalékában

Forrás: KSH [68] adatai alapján saját szerkesztés

A finanszírozási keretek változásai következtében kialakult tervezési nehézségeket mutatják a hazai felsőoktatási intézmények beszámolóí is. A vizsgálathoz 19 hazai állami egyetem és főiskola nyilvánosan hozzáférhető adatait használtam fel. A tervezés megalapozottságát 2014-re számszerűsítve a bevételi és a kiadási oldalon is eltéréseket találhatunk. A bevételek esetében átlagosan a tényleges teljesítés 44,82%-kal haladja meg az eredeti előirányzatot. A kiadások esetében ez az eltérés 18,96%-os. Jól mutatja a kiszámíthatlan gazdálkodást, hogy a módosítás aránya, tehát a módosított és eredeti előirányzat hányadosa a 19 intézmény átlagában 147,47%.

A szakirodalom és a tapasztalatok alapján a finanszírozási rendszert úgy kell kialakítani, hogy az outcome javulására ösztönözze a felsőoktatási intézményeket. Nem szabad figyelmen kívül hagyni azonban, hogy az objektív teljesítménymutatók javulása nem jelent feltétlenül egy jobb felsőoktatási rendszert.

Hazánkban sajnos nem ismert pontosan az intézményfinanszírozás módszere, mely igencsak megnehezíti a működést. A felsőoktatási intézményeknek úgy kell megalkotniuk az intézményfejlesztési terveket, melyekben 4 évre előre rögzíteni kell a jövőbeli célokat, hogy csak a következő évre adott a céltámogatás összege ismert. A működést tovább nehezíti, hogy az utóbbi években folyamatosan változnak a keretfeltételek (keretszámok, finanszírozás, jogszabályok), így a tervezés szinte lehetetlenné válik. A 2012/2013-as tanévben induló képzések esetében a kormány az államilag finanszírozott helyek számát drasztikusan csökkentette a korábbi évekhez képest (7. ábra). A legnagyobb „leépítés” a jogász és a gazdaságtudományi képzésben keletkezett. Az előbbi esetében 88 százalékkal, az utóbbi esetében 95 százalékkal csökkent az államilag támogatott helyek száma.

7. ábra: Állami ösztöndíjas képzésre felvettek száma

Forrás: Felvi [48] adatai alapján saját szerkesztés

A hazai felsőoktatás további nagy problémája, a zárolások és elvonások miatt kialakult folyamatos forráshiány. Ahhoz, hogy egy

intézmény működőképes maradjon elengedhetetlen a saját bevételek növelése, melyekkel részben pótolható az állami szerepvállalás csökkenése miatt kialakult finanszírozási hiány. Az intézmények ezen felül további intézkedéseket tesznek, hogy racionalizálják a gazdálkodásukat. A főbb változásokat két csoportba lehet osztani.

- Szerkezeti átalakítások: Több helyen intézeti struktúrát alakítottak ki és tanszékeket vontak össze, vagy például csökkentették az illetmény-és kereset kiegészítést.
- Költségsökkentő lépések: Az input felhasználás visszafogása érdekében például tanulócsoporthoz összehívások történtek. Egyre nagyobb figyelmet fordítanak az energiatakarékosságra is, bár ennek megvalósítása a kezdeti időszakban plusz költségekkel járhat. Ezen kívül több helyen felülvizsgálták a különböző gazdasági társaságokban való részesedéseket, hogy egyáltalán indokolt-e az egyetemtől való elkülönített gazdálkodás.

5.3. Jövedelmi hatás értékelése

5.3.1. A felsőoktatás jövedelmi hatása

Korábbi kutatások is bizonyították már, hogy nemzetgazdasági szinten a gazdasági fejlődés és a rendelkezésre álló humán erőforrás között szoros kapcsolat van. A közgazdaságtanban humán tőke elméletként hivatkoznak rá, mely a magasan képzett munkaerő gazdasági fontosságát hangsúlyozza. A társadalom ezen rétege képes arra, hogy ismeretei és tapasztalatai alapján új tudást hozzon létre, vagy a már meglévőt alkalmazza az értékteremtő folyamatokban (Glaeser-Saiz, 2003).

A felsőoktatási intézményrendszer működésének hatását nemcsak nemzetgazdasági szinten lehet elemezni. A magasan képzett munkaerő

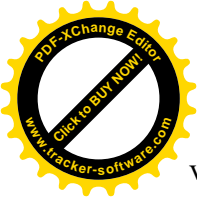
regionális hatásai ennél szélesebb körben jelennek meg. Richard Florida alapján a regionális gazdasági fejlődés mozgatórugója a kreativitás, és az ezen képességgel rendelkező munkaerő. Egy adott régió, terület jólétét három tényező befolyásolja.

- A tehetség, mely a munkaerő minőségére utal. Számba veszi az elsajátított ismereteket és a megszerzett tapasztalatokat.
- A tolerancia a társadalmi-kulturális környezet nyitottságát, befogadóképességét mutatja az új ismeretek felhasználására és a korábbi sikerek elismerésére.
- A technológia, mely az adott terület gazdasági-technológiai fejlettségét foglalja magába (Ságvári-Desewffy, 2006).

Az előbbi elmélet alapján a hatékony, eredményes felsőoktatás elengedhetetlen a jólét növeléséhez. A felsőoktatási intézményrendszer működésének hatását nemcsak az ágazat input, illetve output adatainak elemzésével lehet elvégezni, hanem az intézmény által generált közvetlen és közvetett hatások vizsgálatával is. A magasan képzett munkaerő regionális hatásai széles körben jelennek meg. Az intézmények a gazdasági és társadalmi folyamatokra, jellemzőkre is hatást gyakorolnak, melynek értékelését három fő csoportba lehet sorolni.

- A jövedelmi hatás, mely az ágazattal kapcsolatban állók jövedelmeit veszi számba.
- A tudás hatás, mely a K+F tevékenység eredményeit mutatja ki.
- A kulturális hatás, a szabadidő hasznos eltöltését foglalja magába.

A jövedelmi hatás értékelését két részre lehet bontani. Egyrészt megvizsgálhatjuk, hogy hogyan alakul a munkanélküliségi ráta a legmagasabb iskolai végzettség szerint. Az Eurostat adatai alapján összehasonlítottam a teljes munkanélküliségi rátát a diplomás álláskeresők arányával. Az adatok azt mutatják, hogy a felsőfokú

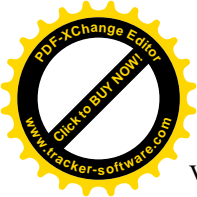
végzettséggel rendelkezők esetében jóval alacsonyabb a munkanélküliek aránya, mint az átlagos ráta esetében.

Az Eurostat a végzettségeket az ISCED (International Standard Classification of Education) 2011-es szintjei alapján veszi figyelembe. Az Oktatás Nemzetközi Osztályozási Rendszerét (ISCED) az UNESCO alakította ki, melynek célja, hogy az egyes országok közötti statisztikák összeállítása során az összehasonlíthatóságot biztosítsa.

Az ISCED 2011 alapján az alábbi képzési kategóriák különülnek el:

- 0: Iskola előtti (óvodai) oktatás,
- 1: Alapfokú oktatás első szintje,
- 2: Középsiskola alsó tagozata, vagy az alapfokú oktatás második szintje,
- 3: Középfokú oktatás (felső szintje),
- 4: Nem felsőoktatás jellegű poszt – szekundér oktatás,
- 5: Felsőoktatási szakképzés, felsőfokú szakképzés,
- 6: Főiskolai szintű képzés, alapképzés (BSc/BA) és ezekre épülő szakirányú továbbképzés,
- 7: Egyetemi szintű képzés, mesterképzés (MSc/MA), osztatlan képzés és ezekre épülő szakirányú továbbképzés,
- 8: Doktori képzés (Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet, 2011)

Az átlagos munkanélküliségi ráta az EU 28 tagállamában 2015-ben 9,4% volt, míg Magyarországon 6,8%, mely hatalmas fejlődésnek számít. Míg 2013-ban EU 28 tagállamában 10,8% volt az átlagos munkanélküliségi ráta, addig Magyarországon 10,2%. Ezzel viszont csak a 20. helyen állt hazánk az európai országok rangsorában. Az Egyesült Királyság (7,5%), és Svédország (8,1%) például a 12., illetve 13. legalacsonyabb munkanélküliségi rátával rendelkezett. 2013-ban Írországon ennél is magasabb volt a munkanélküliség, 13,1 százalékkal a

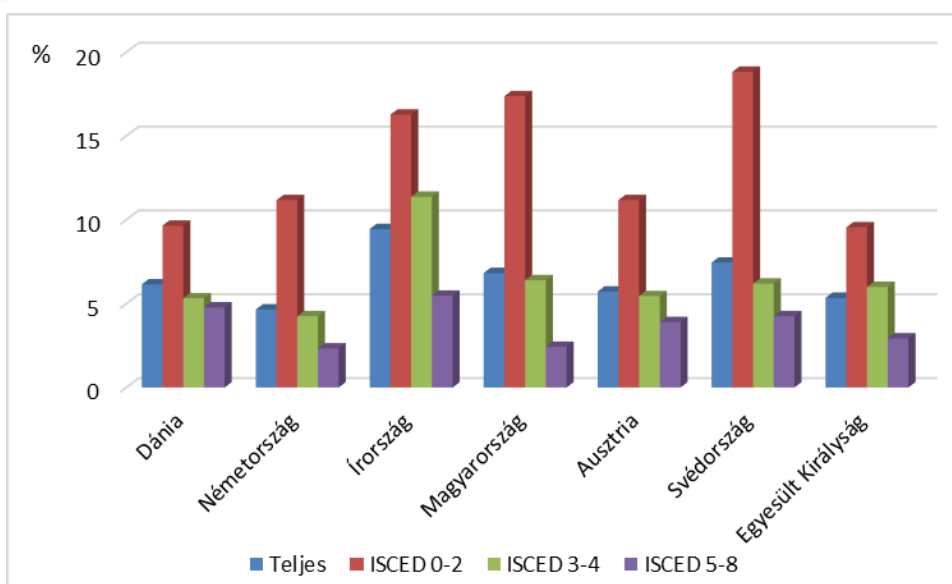
vizsgált 33 országból 26. helyen álltak. 2015-re a gazdaság élénkülésének hatására a 19. helyre léptek előre, 7,9%-kal.

Még árnyaltabb képet kapunk, ha a különböző végzettséggel rendelkezők közötti munkanélküliségi rátát hasonlítjuk össze. Az Eurostat adatbázisa három kategóriára bontja a munkanélkülieket:

- ISCED 0 - 2: kevesebb, mint alapfokú; illetve alapfokú végzettséggel rendelkezők
- ISCED 3 - 4: középfokú végzettségűek
- ISCED 5 - 8: felsőfokú végzettséggel rendelkezők.

Az alapfokú végzettség esetében jóval az átlagot meghaladó munkanélküliségi rátával szembesülünk, míg egy felsőfokú végzettség esetében alacsonyabb értéket kapunk (8. ábra). Tehát a felsőoktatás szerepe igen fontos egy gazdaság szempontjából. Ahogy már bemutattam a 2.3.2. fejezetben nemcsak a foglalkoztatásban, hanem a jövedelmekben is jelentős különbség tapasztalható.

A legmagasabb iskolai végzettség alapján összeállított munkanélküliségi ráta szerint változik a sorrend. Az Egyesült Királyság (3,0%) a 7. helyre ugrik előre, míg hazánk ennél is jobb eredményt (2,4%) ért el, mellyel a lista negyedik helyére ugrott. Ezzel összhangban áll a klaszteranalízis során kapott eredményekkel is. Összességében sokkal szembetűnőbb a különbség az iskolai végzettség alapján a munkanélküliségi rátában, így a felsőoktatás szerepe rendkívül fontos a gazdaság működésében és fejlődésében.

8. ábra: A munkanélküliségi ráta alakulása a befejezett legmagasabb iskolai végzettség szerint (2015)

Forrás: Eurostat [49] adatai alapján saját szerkesztés

A jövedelmi hatás másik aspektusa a helyi gazdaságban jelentkező pótlólagos jövedelem számszerűsítése, melyet egy példán keresztül szeretnék bemutatni.

5.3.2. Jövedelmi hatás számszerűsítése

A jövedelmi hatás nemcsak a végzett hallgatók esetében elemezhető, hanem a felsőoktatási intézmények munkavállalóinál, illetve az adott város vállalkozásainál is. Egy felsőoktatási intézménnyel rendelkező térségben magasabb átlagjövedelem alakulhat ki az országos átlagnál, ha jelentős a jól képzett, színvonalas szakmai végzettséggel rendelkező alkalmazottak foglalkoztatása.

Ezen felül nem szabad elfelejteni, hogy további jövedelmi hatást generálnak az egyetem dolgozói és hallgatói (nappali és levelező képzésben is), mivel keresletet teremtenek a helyi gazdaság termékei és szolgáltatásai iránt. Ha a jövedelmüket a helyi vállalkozóknál költik el,

akkor hozzájárulnak a helyi gazdaság működéséhez, fejlődéséhez. A vásárlásaik révén a gazdálkodók bevételre tesznek szert, befektetéseket eszközölnék, és tovább fokozzák kibocsátásukat.

A jövedelmi hatás számszerűsítéséhez a KSH, az Oktatási Hivatal statisztikáit, valamint az általam összeállított kérdőív eredményeit használtam fel.

A felsőoktatásra fordított kiadásokat vizsgáló kérdőívemet összesen 232-en töltötték ki papíralapon és elektronikusan, így a minta nem tekinthető reprezentatívnak. Az egyes hallgatói csoportok kiadásainak becsléséhez azonban felhasználható, mert az változatos volt, hogy a kitöltők mely intézményben és milyen szakon folytatták tanulmányaikat. A kérdőív 2015-re vonatkozó adatokat tartalmaz, és elkülöníti a nappali és levelező képzésen tanulókat, valamint a kollégista és nem kollégista hallgatókat.

A válaszadók 78,45%-a nő, míg 21,55%-a férfi volt. A kitöltők életkora 18 és 47 év között mozgott. A kérdőív egyrészt a felsőoktatási kiadásokat, másrészt az ágazathoz kapcsolódó háttérváltozókat vizsgálta. A válaszok alapján megvizsgáltam, hogy az életkor és a felsőoktatás fontosságának megítélése között kimutatható-e kapcsolat. Azonban az egyik ismerv nem határozza meg egyértelműen a másik változó értékét. „A legtöbb társadalmi-gazdasági és biológiai jelenségre ez az úgynevezett valószínű érvényesség a jellemző.” (Molnár, 2015) A Cramer-féle asszociációs együttható a 0 és 1 közötti értéket veheti fel, és a két ismerv közötti sztochasztikus kapcsolat szorosságát mutatja.

A kérdőív alapján (nem reprezentatív) nincs kapcsolat az életkor és felsőoktatás fontosságának megítélése között. A Cramer-féle V értéke 0,0989. Ez azt mutatja, hogy 18 és 47 év között korosztály tagjai a vizsgált minta esetében nem az életkorral összefüggésben határozzák

meg, hogy milyen szerepet tölt be a felsőoktatás az életükben. Átlagosan a válaszadók egy ötfokozatú skálán mérve, ahol az ötös a legjobb érték, a felsőoktatásban való részvétel fontosságát 4,47-nek ítélték meg. Ez igen kedvező érték, mutatja, hogy a kérdőív kitöltői is úgy vélik, hogy a diplomával rendelkezők kedvezőbb helyzetben vannak a munkaerőpiacon, mint azt a statisztikák is bizonyítják.

A kérdőív azt is vizsgálta, hogy milyen finanszírozási forrást vesznek igénybe a hallgatók az oktatási kiadásokra. A kérdőívben öt válaszlehetőséget adtam meg (szülői támogatás, ösztöndíj, hitel, munka, egyéb), azonban párhuzamosan több választ is be lehetett jelölni az átfedések miatt. Érdekes megfigyelni, hogy az életkorban előre haladva más-más forrás került előtérbe. A két változó (életkor és a felsőoktatásra fordított kiadások forrása) között nagyon gyenge kapcsolat figyelhető meg (Cramer-féle V: 0,238). Míg 21-25 éves kör között a szülői támogatás mellett a hallgatók ösztöndíjból és munkából fedezik tanulmányaikat, addig 25 év felett a tanulók többsége már jelen van a munkaerőpiacon, így tanulmányait saját jövedelméből finanszírozza.

A következő elemzésben azt mutatom be, hogy egy „átlagos, vidéki” egyetem esetében mennyi pénz áramlik a gazdaságba a hallgatók és a munkavállalók révén. A kérdőív alapján határoztam meg a jövedelmi hatás számszerűsítéséhez a hallgatók kiadási adatait (5. számú melléklet), melyet az alábbi csoportokba soroltam a KSH statisztikái alapján:

- utazás,
- étkezés,
- iskolai felszerelések,
- kultúra, szórakozás,
- ruházat,
- vendéglátás,

- egyéb kiadások.

A kiadások jelentős része megjelenhet a helyi vállalkozásoknál. Például ha az emberek a helyi vállalkozóknál veszik meg az élelmiszereket, az a helyi gazdaságot támogatja. Ezen kívül a helyi gazdaságban marad a ruházati, a közlekedési és a kulturális kiadások egy része is.

A vállalkozásoknál elköltött összegek a helyi iparüzési adón keresztül végül az önkormányzathoz jutnak, mely szintén hozzájárulhat a helyi gazdaság növekedéséhez a különböző fejlesztéseken keresztül.

A hallgatókat három nagy csoportba osztottam, és a létszámok megállapításához az Oktatási Hivatal statisztikáit vettem alapul. A nappali és levelező képzésen a 2015/2016-os tanévre vonatkozó statisztikákból indultam ki. A létszámok meghatározásánál nem vettem figyelembe a fővárosi felsőoktatási intézményeket, és a három legnagyobb vidéki egyetemet, hogy az alapadatok egy „átlagos, vidéki” intézmény hallgatói létszámait reprezentálják (4. számú melléklet). A vizsgált intézmények esetében az átlagos hallgatói létszám nappali tagozaton 3 200 fő volt, míg levelező munkarendben 1979 fő (Oktatási Hivatal, 2015). A kollégisták arányára csak régebbi statiszták elérhetőek, így ezt használtam. 2005-ben a nappali tagozaton lévő hallgatók 23,5%-a kapott kollégiumi férőhelyet (Gábor, 2006). A fenti információk alapján az alábbi fogyasztói csoportokat különítettem el a hallgatók esetében:

- nappali tagozatos, nem kollégista hallgatók (2448 fő),
- nappali tagozatos, kollégista hallgatók (752 fő),
- levelező tagozatos hallgatók (1979 fő).

A fenti csoportok kialakítására azért volt szükség, mert különböző szolgáltatásokat vesznek igénybe, valamint eltérő ideig jelennek meg fogyasztóként a helyi gazdaságban. Így az éves jövedelmi hatás

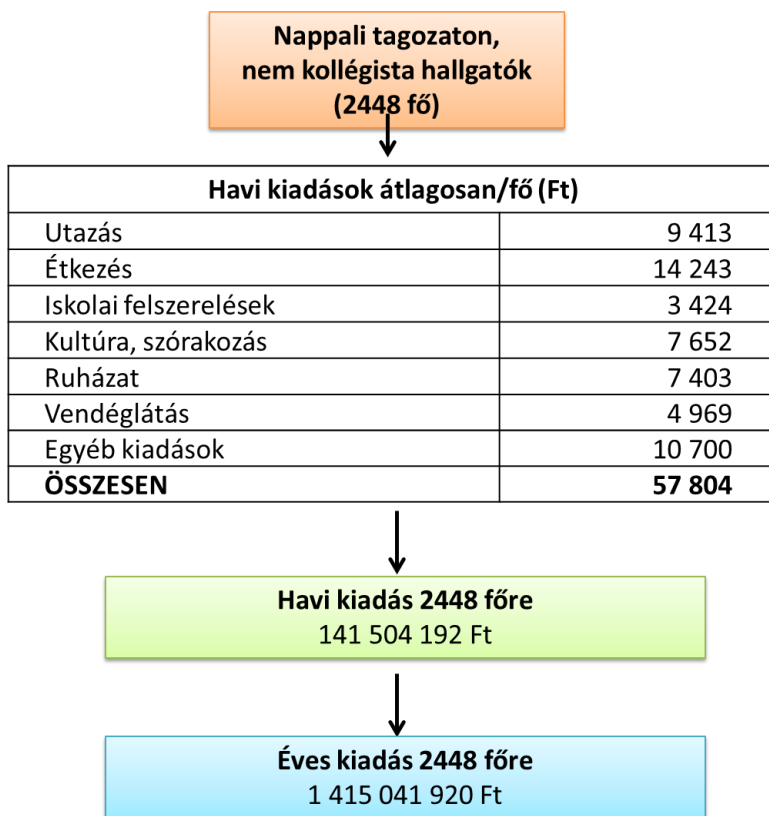

számszerűsítésekor az alkalmazottak esetében 12 hónappal, míg a hallgatók esetében 10 hónappal számoltam. A fogyasztási szerkezet is eltérő a kollégisták esetében, figyelembe kell venni a havi szállás költségét, mely szintén növeli a kiadásokat. A fogyasztási kiadásokból kihagytam azon tételeket, melyeket nem lehet közvetlenül a helyi gazdasághoz kapcsolni.

A nappali tagozatos és kollégista, illetve a levelezős hallgatók esetében a fogyasztási kiadásokat tovább szűkítettem, nem a teljes hónapot, hanem az adott településen eltöltött napokat vettem figyelembe. A kollégisták esetében így havi 20 napos fogyasztással számoltam, míg a levelező tagozatos hallgatók esetében heti 2 nappal számolva havi 8 nap fogyasztási kiadást számszerűsítettem.

A nappali tagozatos hallgatók esetében nagymértékű fogyasztással szembesülünk (9., 10. ábra). A nem kollégisták esetében az átlagos havi kiadások 57 804 Ft-ot, míg a kollégisták esetében 69 519 Ft-ot tesznek. Ez a különbség nagyrészt abból fakad, hogy a kollégisták több helyi szolgáltatást vesznek igénybe, mivel nem tudják a szülői ház nyújtotta előnyöket élvezni.

A nem kollégista hallgatók fogyasztása a csoport magas létszámának következtében jelentősnek tekinthető. Egy átlagos hallgató étkezésre költi a legtöbbet, de nagy arányt képviselnek az egyéb kiadások is. A kérdőív válaszadói itt a megjegyzések alapján a legtöbb esetben dohánytermékek költségeit tüntették fel. A szórakozási lehetőségek igénybevételére és a ruházati termékek megvásárlására fordított összegek szintén a helyi gazdaság működését élénkíthetik, amennyiben a lakhely és felsőoktatási intézmények környezetében lévő vállalkozások szolgáltatásait veszik igénybe.

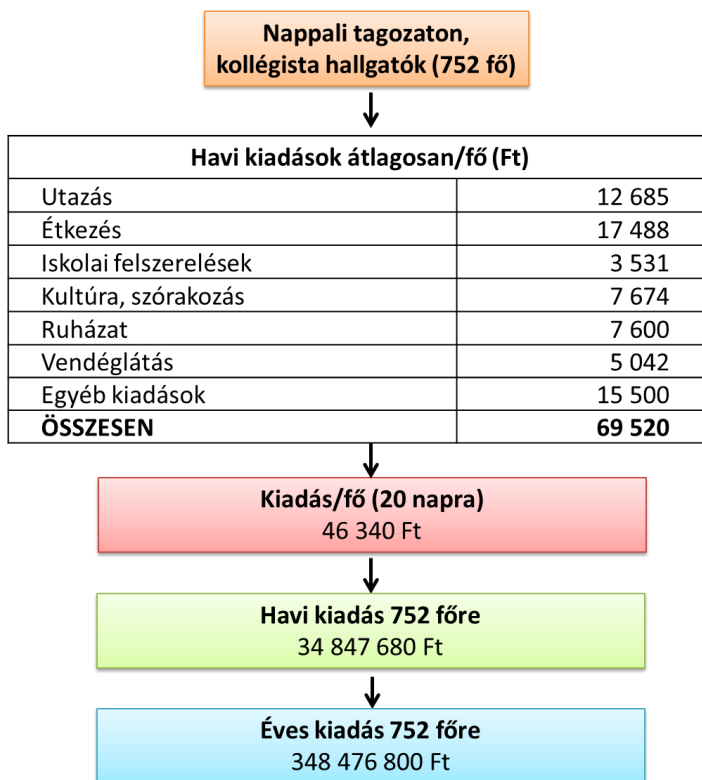

9. ábra: A nappali tagozatos, nem kollégista hallgatók fogyasztása

Forrás: Saját szerkesztés

Összességében egy „átlagos, vidéki” felsőoktatási intézmény nappali tagozaton lévő, nem kollégista hallgatói éves szinten közel másfél milliárd forintot költenek el a helyi gazdaságban.

A kollégista hallgatók mind utazásra, mind étkezésre többet költenek, mint nem kollégista társaik. Ez megmutatkozik a havi átlagos kiadások összegében is, mely 11 716 Ft-tal magasabb ebben a csoportban, ha teljes havi összeget nézzük. Ezzel szemben azt feltételezve, hogy a kollégista hallgatók hétvégére hazautaznak a helyben elköltött fogyasztásuk 46 340 Ft-ra csökken.

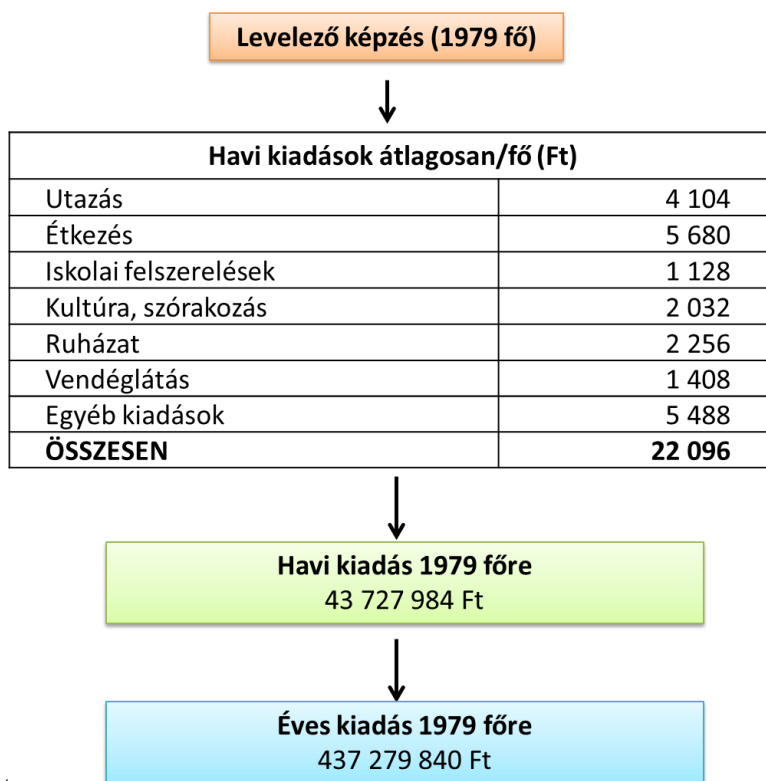

10. ábra: A nappali tagozatos, kollégista hallgatók fogyasztása

Forrás: Saját szerkesztés

A kollégiumban elhelyezett hallgatók száma alacsonyabb, mint nem kollégista társaiké, mégis jelentős összegeket költenek el, mely megjelenik a helyi gazdaságban is. Helyzetükből fakadóan többször veszik igénybe a helyi vállalkozók szolgáltatásait, illetve többet költenek utazásra is. A kérdőívet kitöltő kollégisták lakhelye átlagosan 49 km-re található a felsőoktatási intézménytől, így ez jelentős mértékben növeli az utazásra fordított kiadásaikat. Az étkezésre szintén magasabb összegeket fordítanak, mint nem kollégista társaik, akiknek lehetősége van otthon étkezni. A kollégisták kisebb fogyasztói csoportja ellenére mégis jelentős vásárlóerőt képviselnek a helyi gazdaságban. 752 fő esetén átlagosan évente közel 350 millió forintot költenek el.

A levelezős hallgatók speciális csoportot képeznek, mely megjelenik az általuk generált jövedelmi hatásban is (11. ábra). A levelező hallgatók kiadását azonban nem lehet teljes mértékben a felsőoktatási intézmény által generált pótlólagos keresletként értelmezni, mert a csoport tagjainak nagy része a tanulmányaitól függetlenül a településen és környékén költi el a jövedelmét, mivel oda köthető a munkája és a lakhelye. Azonban annak ellenére, hogy 8 napra számszerűsítettem a csoport által elköltött jövedelmet, még mindig jelentős mértékű kiadási tételekkel találkozhatunk éves szinten a hallgatói létszám magas számának köszönhetően.

11. ábra: A levelező tagozatos hallgatók fogyasztása

Forrás: Saját szerkesztés

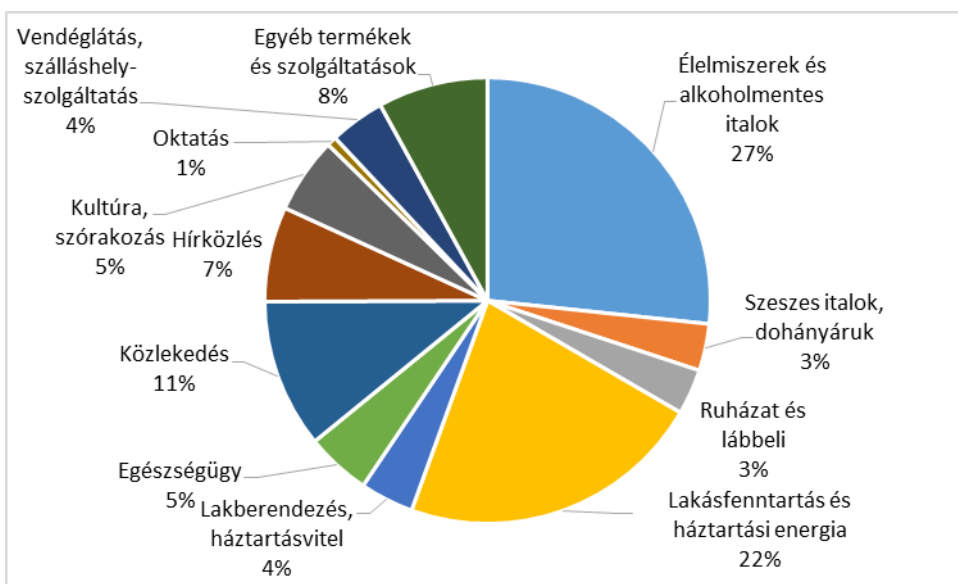

Összességében egy levelezős hallgató heti két nappal számolva átlagosan 22 096 Ft-ot költ el a felsőoktatási tanulmányainak folytatása közben az adott intézmény jövedelmi hatásához hozzájárulva. A csoport 1979 fős hallgatói létszámot feltételezve éves szinten 437 millió forintos pótlólagos fogyasztást generál a helyi gazdaságban.

Az alkalmazottak jövedelmi hatásának számszerűsítése során a munkavállalók létszámának meghatározásához az Oktatási Hivatal statisztikáiból indultam ki. Ebben az esetben is kihagytam az elemzésből a budapesti, illetve a három legnagyobb vidéki felsőoktatási intézményt, hogy a torzító hatásokat kiszűrjem és egy vidéki egyetem átlagos statisztikai létszámát vehessem figyelembe az alábbi adatokkal:

- kutatók száma: 24 fő,
- egyetemi tanár: 28 fő
- főiskolai tanár: 19 fő,
- egyetemi docens: 94 fő,
- főiskolai docens: 35 fő,
- adjunktus: 53 fő,
- tanársegéd: 131 fő,
- egyéb dolgozók összesen: 350 fő. (Oktatási Hivatal, 2015)

Az alkalmazottak fogyasztási kiadásainak meghatározásához a 2015-ben érvényes bértáblából és a KSH által összeállított fogyasztási szerkezetből indultam ki. Egy átlagos magyar háztartás 2015-ben a kiadásainak legnagyobb hányadát élelmiszerre és lakásfenntartásra fordította, melyből csupán az előbbi vehető figyelembe a felsőoktatás jövedelmi hatásának számszerűsítésénél, a szeszecitalra, ruházatra, közlekedésre, szórakozásra, vendéglátásra fordított kiadások mellett (12. ábra).

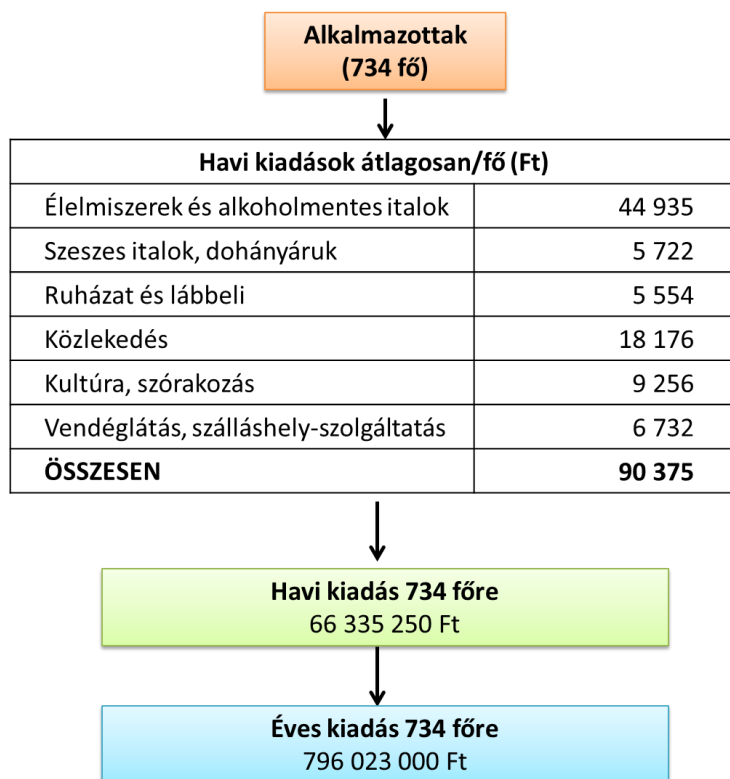

12. ábra: Háztartások fogyasztási szerkezete Magyarországon (2015)

Forrás: KSH [67] adatai alapján saját szerkesztés

A jövedelmi hatás elemzéséhez a kiadásokat a fogyasztási szerkezet alapján a nettó jövedelmekből számszerűsítettem. 12 hónappal számoltam a kiadásokat, mivel az intézmény dolgozói esetében nem áll fenn a szezonális problémája, mint a hallgatóknál (6. számú melléklet).

Egy átlagos munkavállaló a felsőoktatásban 90 375 Ft-ot költ el olyan tételekre, melyek a helyi gazdaságban maradhatnak. A magasan képzett munkaerő által kifejtett pozitív hatás elősegítheti az adott térség fejlődését, mind gazdasági, technológiai, kulturális szempontból is. Ha a teljes alkalmazotti létszámot elemezzük, akkor az intézmény által generált jövedelmi hatás 734 fővel számolva több mint fél milliárd Ft. (13. ábra)

13. ábra: Az alkalmazottak fogyasztása

Forrás: Saját szerkesztés

A fenti számítások jól mutatják, hogy a felsőoktatási intézményekben dolgozó, vagy tanuló személyek jelentős mértékű fogyasztást generálnak egy vidéki település életében, így az egyetemeknek és főiskoláknak fontos szerepe van a gazdaság élénkítésében is a jövedelmi hatást vizsgálva. Egy 734 fős alkalmazotti létszámmal és 5179 fő hallgatói létszámmal rendelkező intézmény meghatározó piaci szereplő, mely elősegíti a munkanélküliség csökkentését a régióban a foglalkoztatás, valamint a pótlólagos jövedelmek keletkezése révén, mely a helyi gazdaságban jelenik meg. Egy átlagos, vidéki egyetem a megyék különböző fejlettségének köszönhetően eltérő mértékben tud hozzájárulni

a gazdaság működéséhez, 2015-ben az átlagos megyei SZJA bevételből - 88,87 milliárd forint (NAV, 2016) - a jövedelmi hatás értéke 3,21%-os részesedést képvisel.

Annak ellenére, hogy az adott megyén belül csak egyetlen foglalkoztató a felsőoktatási intézmény, mégis jelentős mértékű jövedelmi hatással rendelkezik. A hatás közvetetten érvényesül, azonban az intézmények nélkül sok vidéki település nehéz helyzetbe kerülne, mely nemcsak közvetlenül foglalkoztattak létszámában mutatkozna meg, hanem a környék gazdaságának működésében és fejlődésében is.

5.4. A „3E” kritérium értékelése

5.4.1. A 3 „E” kritérium értelmezése a hazai felsőoktatási intézmények gazdálkodásában

A gazdaságosság (Economy) azt jelenti, hogy a vállalatok a szükséges erőforrásokat a lehető legkisebb ráfordítással szerezzék meg. A hatékonyság (Effectiveness) egy relatív fogalomnak tekinthető, mely a ráfordítások és hozamok arányát mutatja meg. Így az egységnyi erőforrásra (inputra) jutó kibocsátás (output) szintjét méri. Az eredményesség (Efficiency) a társadalmi hasznosságot vizsgálja. Azt fejezi ki, hogy az adott erőforrások felhasználásával milyen hatása (outcome) van a kibocsátásnak. Így azt fejezi ki, hogy az adott közszolgáltatás milyen jóléti többletet eredményez a társadalom számára (Jenei, 2010).

A gazdaságosság, hatékonyság, eredményesség követelménye megjelenik a közszektorban is. A 370/2011. (XII. 31.) Kormányrendelet a költségvetési szervek belső kontrollrendszeréről és belső ellenőrzéséről tartalmazza mindhárom követelmény megfogalmazását. A jogszabály értelmében a költségvetési intézményeknek ki kell alakítaniuk saját belső kontrollrendszerüket, mely biztosítja, hogy a tevékenység összhangban legyen a gazdaságos, hatékony és eredményes gazdálkodás követelményeivel. A belső kontrollrendszerre vonatkozó kormányrendelet az alábbi módon értelmezi a „3E” kritériumokat:

- „gazdaságosság: annak követelménye, hogy az erőforrások felhasználásához kapcsolódó kiadás vagy ráfordítás az elérhető legkisebb legyen, a jogszabályban meghatározott vagy általánosan elvárható minőség mellett”,

- „hatékonyság: annak követelménye, hogy az előállított termékek, nyújtott szolgáltatások, az ellátott feladat más eredményének értéke, vagy az azokból származó bevétel a lehető legnagyobb mértékben haladja meg a felhasznált erőforrásokhoz kapcsolódó kiadásokat vagy ráfordításokat”,
- „eredményesség: annak követelménye, hogy a kitűzött célok - az elfogadott módosításokat, változó körülményeket figyelembe véve - megvalósuljanak, a tevékenység tervezett és tényleges hatása közötti különbség a lehető legkisebb mértékű legyen, vagy a tényleges hatás legyen kedvezőbb a tervezettnél”. (370/2011. (XII. 31.) Korm. rendelet).

A Kormányrendeletben emellett megjelennek bizonyos előírások a gazdálkodásra és a működésre vonatkozóan is. Az intézményi gazdálkodás során ellenőrizni kell, hogy például a pénzügyi kihatású döntések célszerűségi, gazdaságossági, hatékonysági és eredményességi szempontból megalapozottak-e, és összhangban állnak-e a közpénzek felhasználásával kapcsolatos elvárásokkal.

A felsőoktatás esetében a fenti fogalmakat speciálisan kell értelmezni a szektor sajátosságaiból fakadóan. A gazdaságosság az inputok „beszerzésére” irányuló ráfordítások legolcsóbb beszerzését jelenti. A leggyakrabban számszerűsített inputok közé tartozik például a hallgatói létszám, vagy a foglalkoztatottak létszáma (Kováts, 2006).

A felsőoktatás működésének, gazdálkodásának tervezésében kiemelkedő szerepe van az inputok meghatározásának és becslésének. A demográfiai folyamatok alapján korcsoportok szerint meg kell becsülni a jövőben az oktatási rendszerbe kerülő diákok számát, illetve a tudás iránti keresletüket. A működési keretek kialakításához pedig meg kell vizsgálni

az oktatás erőforrás igényét, mely több tényezőből áll össze. Köztük ide kell sorolni az alábbi inputokat:

- oktató- és segédszemélyzet,
- infrastrukturális igények: épületek, tornaterem, osztálytermek, előadók, kollégiumi férőhelyek,
- finanszírozási források. (Polónyi-Timár, 2006).

A hatékonyság értelmezése is eltérő a különböző tudományterületeken. Samuelson-Nordhaus (2000) alapján a hatékonyság: „a gazdasági erőforrások olyan felhasználása, amely a gazdasági szereplők maximális jólétéhez vezet az adott erőforrás-mennyiség és technológiai színvonal mellett.” A társadalmi jólét értékeléséhez a Pareto-hatékonyság elvét szokás alkalmazni, melynek értelmében az az erőforrás allokáció tekinthető hatékonynak, amelyben senki jólétét nem lehet úgy növelni, hogy más ne kerülne rosszabb helyzetbe (Stiglitz, 2000).

A felsőoktatás esetében a hatékonyságot kétféle aspektusból közelíthetjük meg, melyek közös jellemzője azonban, hogy minél kevesebb befektetéssel érjük el ugyanazt a célt. A kétféle értelmezés alapján azonban beszélhetünk külső és belső hatékonyságról.

„A külső hatékonyság fogalmába tartozik pl. az oktatás egészségre, termékenységre, halálózásra, háztartási termelésre gyakorolt hatásának vizsgálata - alapvetően azonban mégis az oktatás munkatermelékenységre, munkaerőpiacra és magára a gazdasági növekedésre gyakorolt hatásainak elemzése áll a külső hatékonyság szempontjából centrális helyen (Semjén, 2005). Ennek értelmében a hatékonyság méréséhez elemezni kell, hogy az oktatás milyen mértékben segíti és állítja elő a munkaerőpiac által elvárt készségeket, végzettségeket, milyen az oktatási rendszerből kikerülő munkaerőpiaci

helyzete. Összességben a képzés költségei megtérülnek-e a társadalmi haszon növekedésében.

A belső hatékonyság az intézmények szemszögéből közelíti meg a fogalmat. A képzés mérhető kibocsátását a tevékenység érdekében felmerült ráfordításokhoz viszonyítja. Ennek számszerűsítése azonban számos akadályba ütközik. Míg a ráfordítások értéke nem jelent problémát, addig a hozam becslése, meghatározása már nem ilyen egyszerű és egyértelmű. A hagyományos output értékelésére használt mutatószámok, vagyis az output értékelése nem okoz problémát, azonban a minőségbeli eltérések már nem mutatkoznak meg az eredményekben. Sem az oktatás, sem a kutatás outputja nem tekinthető homogénnek. A hatékonyság pontos elemzéséhez figyelembe kell venni az output minőségét is, a megszerzett tudást és az elsajátított képességeket. Ezzel a gondolatmenettel már el is érkeztünk a harmadik kritériumhoz, az eredményességhez.

Az eredményesség értékelése a kitűzött célok elérésére fókuszál. Nem a tevékenység outputját helyezi a középpontba, hanem annak hasznosulását, az eredményét (outcome), például a kutatási eredmények hasznosulását, a hallgatók fejlődését, vagy munkaerőpiaci helyzetének javulását. A kimenetek minőségének mérése csak speciális eszközökkel lehetséges. Például erre szolgálnak a diplomás pályakövetési rendszerek, melyek feladata a felsőoktatás kibocsátásának értékelése a munkaerőpiaci visszajelzések alapján. A mérés problémáját tovább nehezíti a felsőoktatás hosszú visszacsatolási ciklusa. Egy alapképzés esetében is minimum 2-3 év eltelik, míg a munkaerőpiaci visszajelzések beérkeznek, és információt szerzünk a képzés értékelésére vonatkozóan (Drótos-Kováts, 2009).

5.4.2. A 3 „E” kritérium a hazai felsőoktatási intézmények beszámolóiban

Az elemzésben 19³ hazai felsőoktatási intézmény beszámolóját vizsgáltam 2007-től 2014-ig. Ebben az időszakban nem történt jelentős változás a számviteli szabályozásban, így a beszámolókat közel azonos adattartalommal állították össze, mely elősegítette az összehasonlíthatóságot. 2014-ben 23 db állami egyetemen és 7 db állami főiskolán folytattak felsőoktatási tevékenységet Magyarországon számos egyházi, alapítványi és magán intézmény mellett (2011. évi CCIV. törvény a nemzeti felsőoktatásról).

Az elemzett beszámolók alapján megállapítható, hogy a vizsgált időszakban nem valósult meg a „3E” (gazdaságosság, hatékonyság, eredményesség) követelményének egységes értékelése. A beszámolók számszaki része között a jogszabályi kötöttségek következtében nem fedezhető fel különbség, a gazdálkodásra vonatkozó legtöbb információt a feladatmutatókat tartalmazó űrlap tartalmazza, ha a „3E” kritérium értékelésére koncentrálnunk, így a vizsgálataim során figyelembe vettem az intézmények szöveges beszámolóit is, melyek között már hatalmas különbségek figyelhetők meg az adattartalomra vonatkozóan.

A 2014-től életbe lépő számviteli változások átalakították a felsőoktatási intézmények beszámolóit. A számszaki beszámolóokban továbbra is megmaradt a feladatmutatókat számszerűsítő űrlap, azonban a beszámoló adattartalma jelentős mértékben módosult az eredményszemlélet megjelenésével. Az államháztartási szervek számviteli szabályait tartalmazó 4/2013. (I.11.) Kormányrendelet (Áhsz.)

³ Budapesti Corvinus Egyetem, Budapesti Gazdasági Egyetem, Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, Debreceni Egyetem, Dunaujvárosi Egyetem, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Kaposvári Egyetem, Miskolci Egyetem, Nyíregyházi Egyetem, Nyugat-magyarországi Egyetem, Pannon Egyetem, Pécsi Tudományegyetem, Szegedi Tudományegyetem, Szent István Egyetem, Széchenyi István Egyetem, Eszterházy Károly Főiskola, Károly Róbert Főiskola, Kecskeméti Főiskola, Szolnoki Főiskola

alapján a pénzügyi számvitelből el kellett készíteni a 7. számú melléklet alapján „A költségekről és megtérült költségekről szóló kimutatást”, mely tartalmazta a szakfeladatot jellemző mutatószámokat a szakfeladatrendben meghatározottak szerint, több mutatószám esetén külön-külön. A 351/2016. (XI. 18.) Kormányrendelet az államháztartás számviteléről szóló 4/2013. (I. 11.) Kormányrendelet módosításáról azonban hatályon kívül helyezte 2016. XI. 19-től a 7. mellékletet, ezzel megszüntetve a feladatmutatókra vonatkozó adatszolgáltatási kötelezettséget.

A „3E” kritériumok érvényesülése érdekében szükség van arra, hogy már a tervezés során körültekintők legyenek az intézmények. A strukturális reformok során történő változások, melyek befolyásolják a finanszírozás mértékét megnehezítik a hosszú és akár a rövid távú tervezést is. Az elemi költségvetés összeállításának problémái továbbgyűrűznek a gazdálkodásra, mely negatív hatással van mind a hatékonyságra, mind az eredményességre.

A tervezés és a gazdálkodás kiegyensúlyozottságának bemutatására az alábbi négy mutatószámot számszerűsítettem a vizsgált felsőoktatási intézményekben (23. táblázat, 9. számú melléklet):

- tervezés megalapozottsága,
- módosítás százaléka,
- pénzügyi teljesítés százaléka,
- indokoltság.

23. táblázat: Felsőoktatási intézmények beszámolóinak elemzése

	2007	2009	2011	2013	2014
KIADÁSOK					
Tervezés megalapozottsága (%)	116,50	114,78	126,06	130,30	118,96
Módosítás %-a (%)	204,10	122,24	141,50	150,12	147,47
Pénzügyi teljesítés %-a (%)	57,08	93,90	89,08	86,80	86,99
Indokoltság (%)	49,00	81,81	70,67	66,61	73,12
BEVÉTELEK					
Tervezés megalapozottsága (%)	123,40	121,86	142,37	147,49	144,82
Módosítás %-a (%)	204,10	122,24	141,50	150,12	147,47
Pénzügyi teljesítés %-a (%)	98,35	99,69	100,61	98,24	98,80
Indokoltság (%)	79,70	81,80	70,67	66,61	68,22

Forrás: Beszámolók alapján saját szerkesztés

A tervezés megalapozottsága azt mutatja, hogy a tényleges teljesítések milyen mértékben térnek el az eredeti előirányzatoktól. A módosítás százaléka szintén az eltérést számszerűsíti, mint az előző mutatószám, azonban a módosított előirányzatot hasonlítja az eredeti előirányzathoz. A pénzügyi teljesítés százaléka a tényleges teljesítést viszonyítja a módosított előirányzathoz. Az előirányzat-módosítások indokoltsága azt fejezi ki, hogy az évközi előirányzat-módosítások szükségességét mennyiben támasztották alá az eredeti előirányzathoz viszonyított tényleges teljesítések. (Csermák et. al., 2004)

A vizsgált intézmények esetében a kiadásokat tekintve 2014-ben átlag 18%-os, míg a bevételek esetében átlag 44,84%-os eltérését tapasztalunk a teljesítésekben az eredeti előirányzatokhoz képest. Az eredeti előirányzat és a tényleges teljesítések közötti különbség 2010-től kezdett fokozódni. Ezt a folyamatot a hazai felsőoktatás finanszírozásában bekövetkezett változások indították el. Míg 2010-ben 190 milliárd forintot fordított az állam a felsőoktatásra, addig azt ezt

követő években folyamatos csökkenés tapasztalható (2011: 182 Mrd Ft, 2013: 133 Mrd Ft), mely megnehezíti a kiegyensúlyozott gazdálkodást.

A nem hatékony tervezésre utal a módosítások százaléka is. 2007-ben kiugróan magas az értéke (204,1%), 2014-re csökkent az értéke (147,47%), de ez még mindig nagymértékű eltérésnek számít. A pénzügyi teljesítés sem mutat kedvezőbb értéket. 2014-ben a kiadások 13%-kal maradtak el a módosított előirányzattól, míg a bevételek csupán 1,2%-kal.

A negyedik mutató a költségvetés módosításának az indokoltságát mutatja, melyet nagy mértékben befolyásol a tervezés és a hatékony gazdálkodás. A kiadások esetében az évközi előirányzat-módosítások szükségességét 73%-ban támasztották alá az eredeti előirányzathoz viszonyított tényleges teljesítések 2014-ben a vizsgált 19 intézmény átlaga alapján. Ez a mutató csak akkor javul, ha kiszámíthatóbbá válik a finanszírozás, és ezáltal javul az ágazatban a költségvetés tervezése. Összességében az elmúlt évek beszámolóinak adatai alapján elmondható, hogy tervezés nem felel meg a menedzsmentreformok alapján elvárt hatékonyság, eredményesség követelményének, mert a tervezés során kialakított, hiányt nem tartalmazó költségvetést a gyakorlatban nem sikerül megvalósítani. Az eredeti előirányzatok, a módosított előirányzatok és a tényleges teljesítések között nagy különbségek tapasztalhatók. Az elemi költségvetés nem tartalmazhat hiányt, ezzel szemben a tényleges teljesítések kiadási és bevétel oldala között jelentős eltérések vannak.

A „3E” kritériumok beszámolóokban való megjelenését vizsgálva megállapítható, hogy a legtöbb mutatószám az input adatokat számszerűsíti, mert a felsőoktatási intézményeknek ezek állnak a legegyszerűbben a rendelkezésükre. A bemeneti adatok segítségével főként a gazdaságosságra vonatkozóan lehet számításokat elvégezni a

„3E” követelményei közül. Az adatok többsége igen magas arányban jelenik meg a beszámolóokban, és hozzáférhető az Oktatási Hivatal által 2012-ben indított Felsőoktatási Információs Rendszerben (FIR). Például a hallgatói létszámra vonatkozó információk minden esetben feltüntetésre kerültek, melyről az országos szintű statisztikákat is könnyen beszerezhetjük a FIR adatbázisából. Ezzel szemben előfordultak olyan adatok is, melyek csak néhány beszámolóban kerültek feltüntetésre, mert az adott intézmény belső működési rendszeréből származik, és a belső szabályozásban rendelkeznek a számszerűsítésre vonatkozó kötelezettségről. Ilyen volt például a tanulmányi irodába beérkező kérelmek száma.

A hatékonyság elemzése igen változatos formában jelenik meg, mivel hazánkban nem alakították még ki a felsőoktatási intézményekre vonatkozó egységes vezetői információs rendszert. A beszámolók alapján 21 mutatószámot azonosítottam, de a megoszlásuk igen változatos képet mutat. A legtöbb esetben az intézmények saját maguk által meghatározott adatokat számszerűsítettek, melyek körét a felsőoktatási intézmény hagyományai alakították ki. Így fordulhat elő, hogy volt olyan információ, a Tanulmányi Hivatal egy alkalmazottjára jutó hallgatói létszám, mely csak a beszámolók 7 százalékában fordult elő az elemzésben. Ennek következtében hiába jelennek meg a hatékonyságra vonatkozó adatok, mutatószámok a beszámolóban, azonban az összehasonlíthatóságot nem teszik lehetővé.

Az eredményesség, tehát a felsőoktatás gazdasági, társadalmi hatásának elemzése igen szűkkörűen jelenik meg a hazai állami felsőoktatási intézmények beszámolóiban. Ez két okra vezethető vissza. Egyrészt a gazdasági, és főként a társadalmi hatásokat nagyon nehéz számszerűsíteni, így költség-haszon elemzést kell végezni, vagyis az

információ létrehozásának költségét össze kell hasonlítani annak hasznosságával. Másrészt ezek az adatok részben a Diplomás Pályakövetési Rendszerekben jelennek meg, így nem képezik a beszámoló részét. Ez azért okoz problémát, mert így jelenleg nincs egy egységes hazai adatbázis, mely lehetővé tenné a leendő hallgatók intézmények közötti választását az oktatás eredményessége szempontjából.

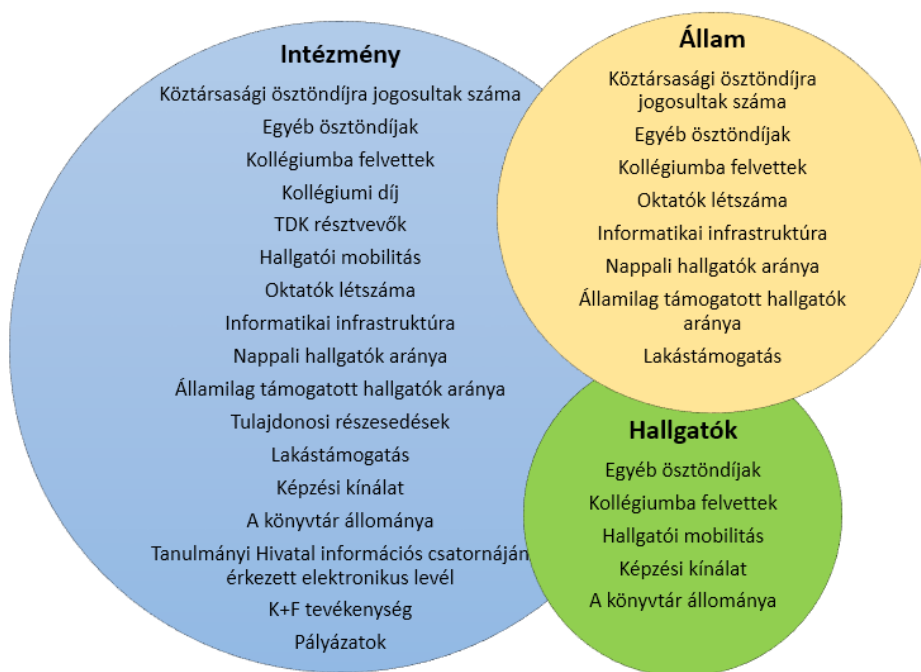
5.4.3. A felsőoktatásban használt mutatószámok csoportosítása a felhasználói célcsoport alapján

A mutatószámokat érdemes csoportosítani a felhasználói célcsoport alapján, mivel ez alapján is kiemelhetőek azok a területek melyekre érdemes több figyelmet fordítani, és publikálásukat akár jogszabályi változtatás révén kötelezővé tenni. Magyarországon nem létezik egy egységes adatbázis, mely tartalmazná a különböző érdekhordozók számára fontos információkat, így ez megnehezíti az egyes intézmények összehasonlíthatóságát.

Egyetlen mutatószám értékelése nem teszi lehetővé, hogy eldöntsük, melyik intézmény a hatékonyabb, így egy komplex rendszerben kell gondolkodni. Első lépésként meg kell határozni, hogy ki milyen információval szeretne rendelkezni. Az alábbi két ábrán (5. ábra, 6. ábra) és egy táblázatban (2. táblázat) mutatom be, hogy melyik mutatószám hova sorolható be az információt hasznosítók szemszögéből. Külön értékeltem a gazdaságosságra, a hatékonyságra és az eredményességre vonatkozó adatokat.

A gazdaságosság értékelése főként a bemeneti adatokra támaszkodik, így ebben a csoportban szinte az összes mutatószám meghatározó jelentőségű az intézmény rövid és hosszú távú működésében (14. ábra). A

felhasználói célcsoportok között átfedések vannak, így az ábrában azt a kört jelöltem, melynek elsődlegesen fontos az információ. A többi felhasználó szintén érdekelt lehet az adatok megszerzésében, de döntéseik során nem ez az információ élvez prioritást. Az állam legfőbb feladatának a finanszírozást tekintetem, így ez alapján értékeltem a szükséges információkat. Az intézmények esetében bonyolultabb a helyzet. Kettős célkitűzésnek kell megfelelniük. Egyrészt figyelniük kell a gazdálkodásra, másrészt nem szabad megfeledkezni a minőség fenntartásáról sem.

14. ábra: Gazdaságosság értékelése felhasználói célcsoport alapján

Forrás: Beszámolók alapján saját szerkesztés

A hatékonyság értékelése, tehát a felhasznált erőforrások eredményének számszerűsítése, főként az állam és az intézmény számára hordoz fontos információkat (24. táblázat).

24. táblázat: Hatékonyság értékelése felhasználói célcsoport alapján

Mutatósám	Állam	Intézmény	Hallgatók
Átlagos statisztikai létszám/engedélyezett létszám	X	X	
Publikációs tevékenység		X	
Megvalósult beruházások		X	
1 hallgatóra jutó működési kiadások	X	X	
1 államilag támogatott hallgatóra jutó összes költségvetési támogatás	X	X	
1 költségtérítéses hallgatóra jutó saját (működési) bevétel	X	X	
1 hallgatóra jutó normatív támogatás	X	X	
Képzés finanszírozottsági szintje	X	X	
1 oktatóra jutó államilag támogatott hallgató		X	X
1 oktatóra jutó hallgató		X	X
Követelések/ kötelezettségek aránya	X	X	
Mesterképzésben résztvevők aránya		X	X
Könyvtár – kiszolgált olvasók száma és összetétele		X	X
Könyvtár – Könyvtárközi kölcsönzés volumene		X	X
Tanulmányi Hivatal - kiszolgált ügyfelek/hallgatói létszám		X	
Tanulmányi Hivatal 1 munkatársra jutó hallgatószám		X	X
Elektronikusan elindítható ügytípusok száma (Neptunban)		X	X
Konferencia részvétel		X	
Konferencia szervezés		X	
Kollégiumi kihasználtság		X	
Karrier Központ látogatottsága		X	X

Forrás: Beszámolók alapján saját szerkesztés

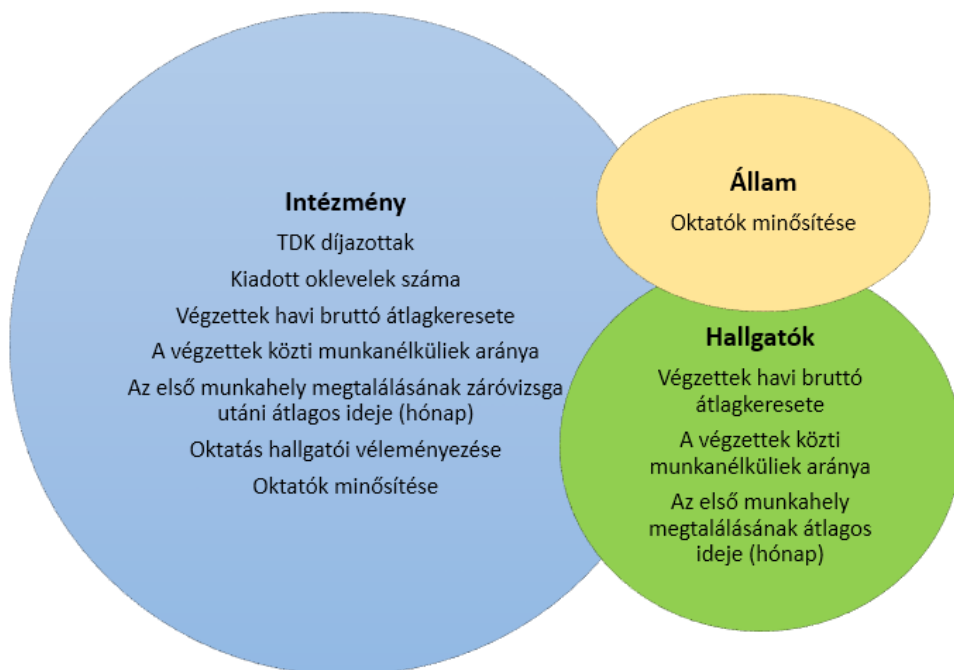

Ha biztosított az összehasonlíthatóság, akkor lehetőség van egy olyan finanszírozási és gazdálkodási rendszer kialakítására, mely figyelembe veszi ezen mutatószámokat. Az intézményeket vizsgálva azért lényegesek ezek az információk, mert segítségükkel fel lehet tárni akár a működési hiányosságokat, és azok javítására lehet koncentrálni.

A fenti mutatószámokon kívül számos egyéb információ számszerűsíthető még a hatékonyság esetében, mely a hallgatók intézmények közötti választását segítik elő. Az egyetemeken által nyújtott szolgáltatások hatékonysága és eredményessége befolyásolja az intézmények megítélését. Nem véletlenül helyezték az Egyesült Királyságban a hangsúlyt a tandíjak bevezetése után az intézmény által nyújtott pótlólagos szolgáltatásokra.

Az eredményesség, vagyis az outcome mérése még nehezebb feladat. A gazdasági, társadalmi hatások számszerűsítése okozza a legnagyobb pénzügyi és időbeli ráfordítást a „3E” követelményei közül, mégis mérlegelni kell ezen információk létrehozásának jelentőségét. A mutatószámok hosszú távon befolyásolják az intézmények működését, és meghatározó elemét képezik a jövőbeli oktatási és működési stratégia kialakításának (15. ábra).

Az eredményességre vonatkozóan a beszámolóokban csak az alábbi ábrán található mutatószámokat számszerűsítették. A piac értékelése azonban nem jelenik meg közvetlenül, csak az elhelyezkedésre és a jövedelmekre vonatkozó adatokban. Az állami források csökkenése miatt azonban egyre nagyobb szükség van külső forrás bevonására, melyhez plusz információkat kell közzétenni. Ilyen lehet például a K+F-re fordított ráfordítások eredményességének mérése. Nemcsak a hatékonyságnál jelenne meg például az 1 főre jutó K+F kiadások aránya, hanem számszerűsíteni kellene a piacon hasznosuló eredményeket.

15. ábra: Eredményesség értékelése felhasználói célcsoport alapján

Forrás: Beszámolók alapján saját szerkesztés

5.4.4. A felsőoktatási intézmények közötti választást segítő mutatószámrendszer

A leendő hallgatók választását segíteni kell az intézmények működésére vonatkozó információk publikálásával. Jelenleg a működést értékelő mutatószámok nem különülnek el felhasználói célcsoport alapján, így nehéz megállapítani milyen információkra van szükségük a leendő hallgatóknak, hogy kiválasszák, mely intézményben kívánják tanulmányaikat folytatni. Magyarországon több a felsőoktatási intézményekre vonatkozó rangsort publikálnak, például a Felvi-, vagy HVG rangsor, de nem található olyan publikus adatbázis, mely a különböző mutatószámokat külön tartalmazná a könnyebb választás érdekében.

A Felvi - rangsorok közel száz szempont alapján értékelik a hazai felsőoktatási intézményeket. Hosszú idősoros adatokat dolgoznak fel minden képzési területre és minden intézményre, így biztosítva az összehasonlíthatóságot. Az output és outcome adatok jelentik az elemzések központi elemét, például az oktatói kar minősége, diploma értékének megítélése, hallgatói minőség jellemzői, de a hallgatók már csak a végső rangsort ismerhetik meg (Felvi, 2010).

Véleményem szerint szükség lenne egy olyan jól kiépített vezetői információs rendszerre a felsőoktatási intézmények esetében, mely egységes mutatószámok létrehozását teszi lehetővé, és lehetőséget nyújt egy nyilvánosan hozzáférhető adatbázis kialakítására, mely nemcsak egy rangsort tartalmaz, hanem az egyetemekre vonatkozó részletes információkat is.

A költségterítési díjak megjelenése után a hallgatók nagyobb számban veszik igénybe a diákhitel rendszerét, így a korábbi információkon kívül olyan adatokat is figyelembe vesznek, mellyel a tanulmányaik során felmerülhető költségeket racionalizálni, illetve csökkenteni lehet.

A hallgatók igényeinek megfelelő online adatbázist kellene összeállítani, mely nemcsak a felsőoktatási intézmények végleges rangsorát tartalmazza, hanem részletesen kitér a működésre, eredményességre vonatkozó információkra is.

A felvi.hu jelenleg rendelkezik egy kezdetleges szűrési rendszerrel (Interaktív Felvi-rangsor), mely azonban csak néhány bemeneti adatra vonatkozóan nyújt információt:

- emelt szintű érettségien legalább jó minősítést értek
- felvettek átlagpontja
- középiskolai tanulmányi versenyen helyezést értek,

- nyelvvizsgával felvettek.

Jó lenne egy hasonló rangsor, vagy adatbázis, melyben az outputra vonatkozó információk is szerepelnének, hogy a felvételizők több szempontot vehessenek figyelembe az intézményválasztásban. A jelenlegi helyzetben, mivel a korábbinál több hallgatónak kell az oktatásért fizetnie, fontos információ lenne például, hogy milyen arányban tudnak elhelyezkedni a végzett hallgatók, illetve milyen átlagos kezdő fizetéssel rendelkeznek. Egy bővített adattartalmú interaktív rangsor, mely input, output és outcome adatokat is tartalmazná a megváltozott gazdasági környezetben könnyebbé tenné az intézmények közötti választást.

Hasonló megoldást választottak az Egyesült Királyságban is, ahol állami támogatással létrehoztak egy olyan adatbázist, mely segíti a hallgatók intézmények közti választását. Az Egyesült Királyság felsőoktatási adatainak összehasonlítására szolgáló hivatalos honlapja (Unistats - Compare official course data from universities and colleges, <https://unistats.direct.gov.uk/>) bárki számára hozzáférhető adatokat nyújt, hogy a prioritásainak megfelelő oktatási intézményt választhassa. Az adatbázis szerepe jelentős mértékben növekedett a felsőoktatási tandíjak emelésének hatására, mert nemcsak input adatokat tartalmaz, hanem az eredményesség értékelését is, például a végzett hallgatók véleménye alapján. Az adatbázis számos forrást igénybe vesz a komplexebb összehasonlítás érdekében. A hivatalos, állam által előírt adatokon kívül például különböző nemzeti hallgatói felmérések eredményeit, a tanulmányok után végzett hallgatók munkahelyeire és fizetésére vonatkozó információkat használnak fel. Ha egy leendő hallgató az elvárásainak megfelelő intézményt szeretné megtalálni, akkor az alábbi keresési feltételeket állíthatja be:

- képzés, vagy kurzus neve, kódja,

- az egyetem vagy főiskola országa (Anglia, Észak-Írország, Skócia, Wales),
- egyetem vagy főiskola neve,
- képzési rend (teljes-, vagy részidős, távoktatás),
- pénzügyi támogatás (pl.: díjengedmény),
- képzés típusa (pl.: alap, mester),
- további akkreditáció,
- gyakorlat,
- külföldi tanulmányok,
- előkészítő kurzus,
- csak a fenti kritériumoknak megfelelő kurzusokat tartalmazza:
 - diákok aránya, akik azt mondják, hogy összességében elégedettek az oktatás minőségével
 - diákok aránya, akik azt mondják, hogy az oktatók érdekessé tették a témákat
 - diákok aránya, akik egy év után folytatják az egyetemet vagy a főiskolát
 - részesedés egy professzionális vagy vezetői munkában
 - a walesi kurzusok aránya (Unistats, 2017).

A nemzetközi és hazai folyamatokat és tapasztalatokat figyelembe véve összegyűjtöttem azon mutatószámokat, három csoportba sorolva, melyek befolyásolják a hallgatók intézmények közötti választását a megváltozott gazdasági feltételek mellett (25. táblázat).

Ezen információknak egy része jelenleg is a leendő hallgatók rendelkezésére áll, és bárki számára hozzáférhető a felvi.hu, vagy az Oktatási Hivatal honlapján. Azonban az adatok ömlesztve, sokszor excel fájlban találhatóak, így nem teszik lehetővé az intézmények közötti egyszerű és gyors rangsorolást, választást.

Egy hasonló statisztikai információs oldal, mint az Egyesült Királyságban, akár a felvi.hu jelenlegi rendszerébe integrálva az alábbi táblázatban szereplő mutatószámokkal, vagy azoknak csupán már egy részével segítené a leendő felsőoktatási hallgatók döntését, így fokozva a versenyt az intézmények között, és elősegítve az eredményes működést.

25. táblázat: A hallgatók felsőoktatási intézmények közötti választását segítő mutatószámrendszer

Input	Output	Outcome
<ul style="list-style-type: none"> • Kollégiumba felvettek • Kollégiumi díj • TDK résztvevők • Hallgatói mobilitás • Informatikai infrastruktúra • Államilag támogatott hallgatók aránya • Képzési kínálat • A könyvtár állománya • Egyéb szolgáltatási díjak 	<ul style="list-style-type: none"> • Kiadott diplomák száma • Nyelvvizsgával rendelkezők aránya • 1 oktatóra jutó államilag támogatott hallgató • 1 oktatóra jutó hallgató • Mesterképzésben résztvevők aránya • TDK díjazottak • Lemorzsolódási arány • Tudományos tevékenység • Elektronikusan elindítható ügýtípusok száma (Neptunban) • Tanulmányi Hivatal – 1 munkatársra jutó hallgatószám • Kollégiumi kihasználtság • Karrier Központ látogatottsága 	<ul style="list-style-type: none"> • Hallgatói minőség • Diploma értéke • Munkáltatói vélemények • Intézményi szolgáltatások hallgatói megítélése • Elhelyezkedési arány • Kezdő fizetések • Oktatók minősítése • Az első munkahely megtalálásának záróvizsga utáni átlagos ideje • A végzettek közti munkanélküliek aránya

Forrás: Beszámolók alapján saját szerkesztés

6. KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK

A célkitűzésben megfogalmazott feladatok elvégzése után számos eredményt kaptam, melyek alapján az alábbi megállapításokat tettem.

Az élethosszig tartó tanulás előtérbe kerülése, a felsőoktatásban részt vevő hallgatók számának növekedése és az állami költségvetések egyensúlytalansági problémái egyaránt befolyásolták a nemzetközi és hazai felsőoktatási rendszer működését. A demográfiai változások sajnos kedvezőtlen irányba haladnak az Európai Unió országaiban, egyre nagyobb az idősebb népesség aránya, mely veszélyezteti a jelenlegi oktatási rendszer fenntarthatóságát. További problémát jelent az állami szerepvállalás korábbi nagy mértékének fenntarthatatlansága. A magas kiadási arány a csökkenő hallgatói létszám és a növekvő állami eladósodás mellett nem biztosítható, így változtatásokra van szükség.

A bemutatott országokban jelentős reformokat vezettek be, azonban ezek a változtatások Európa nyugati országait előbb elérték, mert a problémák is korábban jelentkeztek, mint hazánkban. Ez az eltérő növekedési pályával magyarázható, a nyugati országokban ugyanis a hallgatói létszám emelkedése már a '70-es években megindult, míg ez a növekedési tendencia a volt szocialista országokban csak a '90-es években jelent meg.

Klaszteranalízis segítségével elemeztem a felsőoktatási inputokra vonatkozó adatokat. A vizsgálatba négy változót vontam be, hogy Európa országaiból homogén csoportokat alakítsak ki. A vizsgálatba az alábbi négy változót vontam be:

- egy főre jutó GDP,
- felsőoktatási kiadások a GDP arányában,
- az egy oktatóra jutó hallgatók száma,
- a hallgatók aránya a lakosságon belül.

Az eredmények alapján négy csoport különült el, melyeknek a „Kiemelkedők”, „Fejlettek”, „Fejlődők”, „Lemaradók/Felzárkózók” elnevezést adtam. A klaszterközeppontok minden vizsgált évre vonatkozóan módosultak, azonban a jellemzők alapján a homogén csoportok elhatárolása egyértelmű volt. Különösen jól megfigyelhető a nyugati-keleti osztás, mely a felsőoktatás elterjedésének időbeli különbségeivel magyarázható.

H1: A felsőoktatás input adatait elemezve homogén csoportok képezhetőek Európában.

A fenti eredmények alapján a **H1 hipotézist elfogadom**. A felsőoktatási rendszerek fejlettségét egyértelműen, és jellemzőit nagymértékben befolyásolják az ágazat input adatai.

A klaszteranalízis módszerét alkalmaztam az output adatok értékelésére is. Ebben az elemzésben az alábbi változókat használtam fel:

- felsőoktatási kiadások a GDP arányában,
- munkanélküliségi ráta az aktív népességben belül,
- foglalkoztatottsági ráta a friss diplomások esetében,
- diplomások aránya a 30-34 év közötti lakosságon belül.

H2: A felsőoktatás output adatait vizsgálva az európai országok csoportosíthatóak a közös jellemzők alapján.

Az eredmények értékelése során itt is négy homogén csoport alakult ki, melyeknek szintén a „Kiemelkedők”, „Fejlettek”, „Fejlődők”, „Lemaradók/Felzárkózók” elnevezést adtam. Az első csoport „drága”, de minőségi felsőoktatási rendszerrel rendelkezik. A második a minőségi oktatást átlagos kiadások mellett valósítja meg. A harmadik klaszterben

átlag alatti összegeket fordítanak a felsőoktatásra, melynek hatása az output adatokban is megmutatkozik. A negyedik csoport a kedvezőtlen gazdasági körülmények miatt igen alacsony összegeket fordít az oktatásra, így sokkal kisebb a nemzetgazdaságon belül ezen ágazat szerepe a többi országhoz viszonyítva. Ezek alapján a **H2 hipotézist elfogadom.**

Másodlagos célkitűzésként a felsőoktatás gazdasági jelentőségét szerettem volna bemutatni. A statisztikák azt mutatják, hogy a felsőoktatás fontos szerepet játszik a gazdaság működésében, a versenyképesség növelésében. Ezt mutattam be egy „átlagos, vidéki” felsőoktatási intézmény által kiváltott jövedelmi hatást elemezve az összeállított kérdőívem, valamint az oktatási statisztikák adatainak felhasználásával.

H3: A felsőoktatási intézmények által generált jövedelmi hatás az adott gazdasági térségben jelentősnek tekinthető.

A kapott eredmények alapján egy „átlagos, vidéki” felsőoktatási intézmény helyi gazdaságban betöltött szerepe jelentősnek tekinthető. Mind az alkalmazottak, mind a hallgatók jövedelmének egy része pótlólagos fogyasztásként jelenik meg az adott térség gazdaságában, így a **H3 hipotézist elfogadom.**

Javaslat:

A jövedelmi hatás hosszú távon való fenntartása érdekében a gazdaság egyéb szereplőivel, főként vállalkozásokkal, hosszú távú együttműködési megállapodásokat kell kötni, melyben a felsőoktatási intézmény vállalja a szakképzett munkaerő biztosítását, így akár a magasan képzett munkaerő a helyi gazdaságban maradhat, tovább fokozva a térség versenyképességét.

Végül a három kritérium - gazdaságosság, hatékonyság, eredményesség - gyakorlatban való alkalmazását, megjelenését elemeztem a felsőoktatási intézmények beszámolóí alapján. A hazai felsőoktatási intézmények számszaki és szöveges beszámolóit felhasználva vizsgáltam meg, hogy a gazdaságosság, hatékonyság, eredményesség értékelése egységesen jelenik-e meg a gyakorlatban, mivel ez lenne az egyetemek összehasonlíthatóságának alapja.

H4: A hazai felsőoktatási beszámolóokban egységesen jelenik meg a „3E” kritériumok értékelése.

A „3E” kritérium megjelenése az intézmények működésében még nem olyan jelentős, mint az angolszász országokban, ahol az erre épített reformok már a korábbi évtizedekben megindultak. A tevékenység értékelése a megfelelően összeállított szempontrendszer nélkül nehézségekbe ütközik.

A gazdaságosság, hatékonyság, eredményesség beszámolóokban való megjelenését vizsgálva megállapítható, hogy a legtöbb mutatószám csak az input adatokra vonatkozik, mivel a felsőoktatási intézmények ezeket az információkat „állítják elő” a legegyszerűbben. A hatékonyság esetében 21 mutatószámot azonosítottam, de a megoszlásuk igen változatos volt. Ennek következtében hiába jelennek meg a hatékonyságra vonatkozó adatok, mutatószámok a beszámolóban, azonban az összehasonlíthatóságot nem teszik lehetővé. Az eredmények tükrében a **H4 hipotézist nem fogadom el.**

A hatékony gazdálkodás alapja a megfelelő tervezés. A tervezés és a gazdálkodás kiegyensúlyozottságának bemutatására az alábbi négy mutatószámot számszerűsítettem a vizsgált felsőoktatási intézményekben:

- tervezés megalapozottsága,
- módosítás százaléka,

- pénzügyi teljesítés százaléka,
- indokoltság.

H5: A hazai felsőoktatási pénzügyi és működési tervezése megfelel a menedzsmentreformok „3E” követelményének.

A tervezés megalapozottságát vizsgálva a bevételi és kiadási oldalon is eltérést tapasztalhatunk. Az eredeti előirányzat és a tényleges teljesítések közötti jelentős különbség mutatkozott, mely 2010-től tovább fokozódott. Ezen felül a módosítás százaléka is azt bizonyítja, hogy a módosított és az eredeti előirányzat között jelentős eltérés van, mely a nem hatékony tervezésre utal. 2007-ben kiugróan magas az értéke (204,1%), 2014-re csökkent az értéke (147,47%), de ez még mindig nagymértékű eltérésnek számít. A pénzügyi teljesítés sem mutat kedvezőbb képet. 2014-ben a kiadások 13%-kal maradtak el a módosított előirányzattól, míg a bevételek csupán 1,2%-kal. Összességében a felsőoktatási intézmények tervezése nem felel meg a hatékonyság követelményének, így a **H5 hipotézist elvetem**.

Javaslat:

A finanszírozási rendszerben figyelembe kell venni az eredmények alakulását különböző mutatószámok segítségével. Az intézményfejlesztési tervekhez igazodva egy több évre szóló finanszírozási stratégiát kell kialakítani, mely biztosítaná a hosszú távú tervezés keretfeltételeit.

Végezetül célozott volt egy olyan mutatószámrendszer összeállítása a három „E” kritérium figyelembe vételével, mely az eredményesség középpontba állítása mellett megkönnyíti a felvételizők intézmények közötti választását.

H6: A felsőoktatási intézmény választásához szükség van az összehasonlítható teljesítményértékelésre, és az ehhez kapcsolható mutatószámrendszerre.

A megváltozott gazdasági környezet és a felsőoktatási rendszer átalakulása mellett jelenleg több hallgatónak kell az oktatásért fizetnie, mint korábban. Így a felsőoktatási tanulmányaik intézményének kiválasztásához fontos információ lenne például, hogy milyen arányban tudnak elhelyezkedni a végzett hallgatók, illetve milyen átlagos kezdő fizetéssel rendelkeznek. Az eredmények tükrében a **H6 hipotézist elfogadom.**

Javaslat:

A hallgatók igényeinek megfelelő online adatbázist kellene összeállítani, mely nemcsak a felsőoktatási intézmények végleges rangsorát tartalmazza, hanem részletesen kitér a működésre, eredményességre vonatkozó információkra is. Az input, output és outcome adatok publikálása a megváltozott gazdasági környezetben is könnyebbé tenné az intézmények közötti választást.

7. ÚJ ÉS ÚJSZERŰ TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK

1. 31 európai ország felsőoktatásra vonatkozó input adatait vizsgálva négy homogén csoport alakítható ki a jellemzők alapján, azonban a legnagyobb különbség Európa nyugati és keleti országai között található. A „Kiemelkedők” közé sorolt országok esetében a jól teljesítő gazdasági környezetben átlagos a felsőoktatásra fordított kiadások aránya. A „Fejlettek” az input adatok alapján mennyiségi oktatást helyezik középpontba. A „Fejlődők” minden vizsgált input adat esetében lemaradtak. A „Lemaradók/Felzárkózók” átlag alatti összegeket fordítanak a felsőoktatásra, miközben nagy az oktatók terheltsége.

2. A felsőoktatásra vonatkozó output adatok elemzésével Európa országai 4 nagy csoportra bonthatóak. A „Kiemelkedők” csoportba tartozó országok „drága”, de minőségi felsőoktatási rendszerrel rendelkeznek. A „Fejlettek” a minőségi oktatást átlagos kiadások mellett valósítják meg. A „Fejlődők” átlag alatti összegeket fordítanak a felsőoktatásra, melynek hatása az output adatokban is megmutatkozik. A „Lemaradók/Felzárkózók” a kedvezőtlen gazdasági körülmények következtében csupán alacsony összegeket fordítanak az oktatásra, így sokkal kisebb a nemzetgazdaságon belül ezen ágazat szerepe a többi országhoz viszonyítva.

3. Kidolgoztam egy „átlagos, vidéki” felsőoktatási intézmény által generált jövedelmi hatás mérésének lehetséges módszerét, melynek alapján számszerűsítettem a helyi gazdaságban elköltött jövedelmek összegét. Egy „átlagos, vidéki” egyetem a megyék különböző fejlettségének köszönhetően eltérő mértékben tud hozzájárulni a gazdaság működéséhez, 2015-ben az átlagos megyei SZJA bevételből - 88,87

milliárd forint (NAV, 2016) - a jövedelmi hatás értéke 3,21%-os részesedést képvisel.

4. A hazai felsőoktatási intézmények beszámolóit (2007-2014) alapján megállapítottam, hogy a jelenlegi feltételek fennállása mellett nem lehetséges a hatékony tervezés. A költségvetésekben jelentős eltérés van a teljesítés és az eredeti előirányzat között, így nem megfelelő a tervezés megalapozottsága. A hazai felsőoktatás pénzügyi és működési tervezése a számszerűsített mutatószámok alapján nem felel meg a menedzsmentreformok „3E” követelményének.

5. 19 hazai felsőoktatási intézmény 2007-2014 közötti beszámolóját megvizsgálva megállapítottam, hogy a gazdaságosság, a hatékonyság és az eredményesség értékelése nem jelenik meg egységes formában. A beszámolóiban számszerűsített és közzétett eltérő információk nem teszik lehetővé a felsőoktatási intézmények összehasonlíthatóságát.

6. A New Public Management reformok alapján azonosítottam a hazai felsőoktatási intézmények beszámolóiban megjelenő mutatószámokat a felhasználói érdekcsoportok alapján, különválasztva a gazdaságosság, a hatékonyság és az eredményesség kritériumát.

7. A hazai és nemzetközi tapasztalatok figyelembevételével összeállítottam a felsőoktatási intézmények teljesítményét megalapozó és mérő mutatószámrendszert, mely biztosítani képes a továbbtanulni kívánó hallgatók intézmények közötti választását.

8. ÖSSZEFOGLALÁS

Az európai országoknak az elmúlt évtizedekben egyre több kihívással kell szembesülniük. A csökkenő források mellett kellett ellátni az állami feladatokat és megvalósítani az intézmények gazdálkodását. A probléma kezelésének egyik módszere a menedzsmentreformok megjelenése volt, mely elsőként a jóléti típusú államok körében terjedt el.

A központi elemet a gazdaságosság, hatékonyság, eredményesség követelményének előtérbe kerülése jelentette, melynek értékelése a magánvállalkozások gyakorlatában már megszokott. A '70-es években elindult reformok során először csak a gazdaságosság és a hatékonyság fogalma jelent meg, melyek a közintézmények esetében a rendelkezésre álló információk alapján a könnyebben értelmezhető elvárások közé tartoznak. Ezzel szemben az eredményesség követelménye több problémát okoz, mivel a költségvetési szervezetek nem profitorientáltak, így a mérése során a gazdasági mellett a társadalmi hatás is előtérbe kerül.

A 21. században csak azok az államok lehetnek sikeresek, amelyek esetében a tudás döntő szerepet játszik a modern gazdaság működtetésében. A tudásalapú társadalom előtérbe kerülése megerősíti a felsőoktatási intézmények jelentőségét a gazdaság működésében. Mind az alap- és középfokú, mind a felsőfokú oktatás fontos szerepet tölt be, mivel befolyásolja a munkaerőpiaci trendek alakulását, még ha ez a hatás késleltetve jelentkezik is.

A felsőfokú végzettséggel rendelkezők aktív szerepet töltenek be a társadalmi és gazdasági fejlődésben, ha az oktatási rendszerben a munkaerőpiacon is használható tudást sajátítanak el. Statisztikákkal igazolható, hogy felsőfokú végzettséggel rendelkezők esetében alacsonyabb a munkanélküliségi ráta, valamint magasabb átlagjövedelemmel rendelkeznek már pályakezdőként is.

Célom annak bemutatása volt, hogy ismertessem az európai felsőoktatás jellemzőit az ágazat input és output adatai alapján, valamint bemutassam, hogy milyen jelentős szerepet játszik a felsőoktatás a gazdaság működésében, így az oktatási kiadások visszafogása negatív következményekkel is járhat.

Ezen kívül azzal foglalkoztam, hogy a menedzsmentreformok elvárásai hogyan jelenhetnek meg a hazai felsőoktatási intézmények működésében.

A kapcsolódó szakirodalom feldolgozása után, melyben az állami szerepvállalás problémája központi kérdést játszott, az oktatási kiadásokban bekövetkező változások igen összetett problémaként jelentek meg. A felsőoktatás jelentősége nem kérdőjelezhető meg. Ha csak az intézmények által létrehozott jövedelmi hatást vizsgáljuk, akkor is az tapasztalható, hogy fontos szerepet játszanak a gazdaság működésében.

A csökkenő források hatékonyabb felhasználásához azonban szükség van a „3E” kritérium számszerűsítésére és érvényesítésére, mely a megfelelő szabályozottság hiányában jelenleg még nem valósult meg.

9. KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Ezúton szeretném megköszönni mindazoknak a támogatását, segítségét, szakmai irányítást, akik munkám során végig mellettem álltak, értekezésem megírásában segítségemre voltak.

Köszönetet mondok *Dr. Molnár Tamás* egyetemi docensnek, témavezetőmnek a dolgozat elkészítéséhez nyújtott szakmai segítségért támogatásért. Külön köszönetemet szeretném kifejezni *Dr. Wickert Irén* egyetemi docensnek, társ-témavezetőmnek, aki irányításával és szakmai hozzáértésével segítette munkámat. Ezúton szeretném megköszönni *Dr. Balogh László* egyetemi docens, korábbi társ-témavezetőm munkáját, aki sajnos már nincs közöttünk, de akinek a segítsége nélkül nem jöhetett volna létre ez a dolgozat.

Köszönöm minden munkatársam segítségét, akik valamilyen formában hozzájárultak értekezésem elkészüléséhez. Külön köszönetet szeretnék mondani *Dr. Parádi-Dolgos Anett* egyetemi docensnek, hogy észrevételeivel segítette munkámat.

Köszönöm opponenseimnek a munkahelyi vitára tett észrevételeiket, javaslataikat, mellyel elősegítették munkám javítását, fejlesztését.

Végül, de nem utolsó sorban szeretnék köszönetet mondani *családomnak*, hogy támogattak a továbbtanulásban és értekezésem megírásában.

10. IRODALOMJEGYZÉK

1. 370/2011. (XII. 31.) Kormányrendelet a költségvetési szervek belső kontrollrendszeréről és belső ellenőrzéséről
2. 2011. évi CCIV. törvény, a nemzeti felsőoktatásról
3. 4/2013. (I. 11.) Korm. rendelet az államháztartás számviteléről
4. 351/2016. (XI. 18.) Korm. rendelet az államháztartás számviteléről szóló 4/2013. (I. 11.) Korm. rendelet módosításáról
5. Adorján R. - Balogh L. - Hőgye M. - Parádi - Dolgos A. - Wickert I. (2012): Közpénzügyi menedzsment, Aula Kiadó, Budapest
6. Ágoston A. - Wickert I. - Balogh L. (2011): Current issues of the New Public management; Regional and Business Studies, Vol 3 Suppl 1, pp. 353-365
7. Artner A.: A perifériáról a centrumba? – Írország gazdasági fejlődése; Aula (2000)
8. Babbie, E. (2003): A társadalomtudományi kutatás gyakorlata. Budapest, Balassi Kiadó
9. Báger G. - Vigvári A. (2007): Államreform, közpénzügyi reform. Nemzetközi trendek és hazai kihívások. Az Állami Számvevőszék Fejlesztési és Módszertani Intézetének tanulmánykötete, Budapest.
10. Bálint J. - Polónyi I. - Siklós B. (2006): A felsőoktatás minősége. PH Felsőoktatási Kutatóintézet
11. Bánfi T.- Sulyok- Pap M. (1999): Pénzügytan. Tanszék Pénzügyi Tanácsadó és Szolgáltató Kft., Budapest
12. Bángi - Magyar A. - Farkas K. - Vilmányi M. – Bálint J. - Halász G. - Gábor A. - Hodász A. - Hosznyák A. (2009): AVIR kézikönyv, Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft.
13. Barr, N. (2009): A jóléti állam gazdaságtana, Akadémiai Kiadó, Budapest

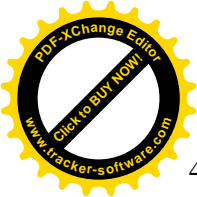
14. Berend T. I. (2003): A jóléti állam: válság és kiutak, Magyar Tudomány 10.sz., pp. 1273– 1278
15. Blöndal, J. R. (2003): Budget reform in OECD member countries: common trends. OECD Journal on Budgeting 4., pp. 7– 26.
16. Bloxham, S. - Boyd, P. (2007): Developing Effective Assessment in Higher Education, Open University Press
17. Bognár M. (2009): Iskolafejlesztés, oktatási reform - tapasztalatok az ezredforduló idejéről.
18. Brede, H. (2005): Grundzüge der Öffentlichen Betriebswirtschaftslehre, 2. Auflage, Oldenbourg Wissenschaftsverlag GmbH, München
19. Briggs, A. (1961): The Welfare State in Historical Perspective. European Journal of Sociology, 2.szám, pp.221– 258
20. Brown, R. - Carasso, H. (2013): Everything for Sale? The Marketisation of UK Higher Education (Research into Higher Education)
21. Callender, C. (2012): The 2012/13 reforms of higher education in England: changing student finances and funding, Social Policy Review 24: Analysis and debate in social policy 2012, Bristol: Policy Press, pp. 77- 96
22. CEC (1999): The Sixth Periodic Report on the Regions, European Commission, Brussels
23. Cohn, E. - Geske, T. G. (1990): Economics of Education, Pergamon Press
24. Common, R. et al. (1993): Managing public services - Competition and decentralisation. Oxford University Press, Oxford.
25. Cullis, J. - Jones, P. (2003): Közpénzügyek és közösségi döntések, Aula Kiadó, Budapest

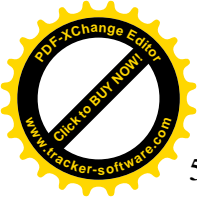
26. Czakó E. - Chikán A. (2007): Gazdasági versenyképességünk vállalati nézőpontból 2004– 2006. Vezetéstudomány, 38. évfolyam, 5. szám
27. Cserkelye E. (2008): Minőség szabályozás a brit felsőoktatásban. *Educatio*, 2008, 17. évfolyam, 1. szám, pp. 170–173
28. Csermák J. - Györffi D. - Pintérné Csermák J. - Printz J. (2004): A költségvetési szervek gazdasági tevékenységének elemzése, Perfekt Kiadó, Budapest
29. Dinya L. - Ekler G. - Filep B. - Halász G. - Lévai R. S. - Nagy Éva (2011): Stratégiai gondolkodás a felsőoktatásban. *Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft.*
30. Dobbs, R. - Madgavkar, A. - Barton, D. - Labaye, E. - Manyika, J. - Roxburgh, C. - Lund, S. - Madhav, S. (2012): *The world at work: Jobs, pay, and skills for 3,5 billion people*; McKinsey Global Institute
31. Dobos A.: *A brit felsőoktatási reform tanulsága* (2012)
32. Donat, L. - Milos, M. (2008): *Public sector efficiency according to COFOG classification in the European Union*. MPRA Papers No. 12927, West University of Timisoara, Timisoara
33. Donovan, D. - Murphy, A. E. (2014): *The Fall of the Celtic Tiger: Ireland and the Euro Debt Crisis*, Oxford University Press
34. Drótos Gy. - Kováts G. (2009): *Felsőoktatás-menedzsment*, Budapest, AULA Kiadó
35. Eckert, D. (2017): *So viel ist Ihr Studienabschluss im Berufsleben wert*; <https://www.welt.de/wirtschaft/article163242993/So-viel-ist-Ihr-Studienabschluss-im-Berufsleben-wert.html>, 2017.04.12.
36. Engwall, L. (2007): *Universities, the State and the Market*, *Higher Education Management and Policy* 19 (3), pp. 1-18

37. Esping-Andersen, G. (1993): *The Three Worlds of Welfare Capitalism*, Princeton University Press
38. European Commission/EACEA/Eurydice (2015): *National Student Fee and Support Systems in European Higher Education - 2015/16*. Eurydice Facts and Figures. Luxembourg, Publications Office of the European Union.
39. Eurostat: Employment rates of recent graduates;
<http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tps00053&plugin=1>; 2017.04.03.
40. Eurostat: Government revenue, expenditure and main aggregates;
http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=gov_a_main&lang=en
http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=gov_10a_main&lang=en; 2017.04.03.
41. Eurostat: General government expenditure by function (COFOG)
http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=gov_10a_exp&lang=en; 2016.05.05
42. Eurostat: Gross domestic product at market prices;
<http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&plugin=1&language=en&pcode=tec00001>; 2016.05.05
43. Eurostat (2007): *Manual on sources and methods for the compilation of COFOG Statistics Classification of the Functions of Government (COFOG)*. Eurostat Methodologies and working papers, Eurostat, Luxembourg.
44. Eurostat: Population on 1 January by age and sex;
http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=demo_pjan&lang=en; 2017.04.12.

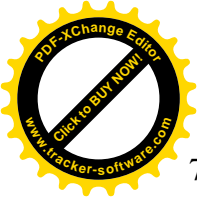
45. Eurostat: Ratio of pupils and students to teachers and academic staff by education level and programme orientation;
http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=educ_uoe_perp04&lang=en; 2017.04.12.
46. Eurostat: Social protection (General government expenditure by function (COFOG))
http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=gov_a_exp&lang=en
http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=gov_10a_exp&lang=en; 2017.04.03.
47. Eurostat: Students enrolled in tertiary education by education level, programme orientation, sex and field of education
http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=educ_uoe_enrt03&lang=en; 2016.05.05
48. Eurostat: Tertiary educational attainment by sex, age group 30-34;
<http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tsdsc480&plugin=1>; 2016.05.05
49. Eurostat: Unemployment rates by sex, age and educational attainment level (%)
http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=lfsa_urgaed&lang=en; 2017.04.03.
50. Farkas B. - Lengyel I. (2001): Regionális versenyképesség és kohézió az Európai Unióban. Tér és Társadalom 3-4. sz. pp. 231-252
51. Felvi-rangsorok 2000-2010 - Az első hazai felsőoktatási rangsor (2010),
http://www.felvi.hu/felveteli/ponthatarok_rangsorok/rangsorok/felvi_rangsor__kapcsolodo_cikkek; 2016.05.05

52. Felvi.hu: Jelentkezők és felvettek száma;
[https://www.felvi.hu/felveteli/ponthatarok_rangsorok/elmult_evek/!](https://www.felvi.hu/felveteli/ponthatarok_rangsorok/elmult_evek/)
ElmultEvek/elmult_evek.php?stat=4; 2017.04.03.
53. Fukuyama F. (2005): Államépítés. Kormányzás és világrend a 21. században. Századvég Kiadó, Budapest
54. Gábor K. (2006): Kollégisták a felsőoktatásban, Higher education students in dormitories; Felsőoktatási Kutatóintézet, Budapest
55. Gillard D. (2000): Education in England: a brief history
56. Glaeser, E. L. - Saiz, A. (2003): The Rise of the Skilled City, Harvard Institute of Economic Research, Discussion Paper Number 2025
57. Glennerster, H. – Hills, J. (1998): The State of Welfare II.: The Economics of Social Spending, Oxford, Oxford University Press
58. Hajós S. (2003): Régi és új menedzsmentirányzat: az outsourcing. Vezetéstudomány, 2003. (34. évf.) 7-8. szám, pp. 71-75.
59. Hartman, S. (2007): The Development of the Swedish Educational System, Education in „Multicultural” Societies: Turkish and Swedish Perspectives (18), pp. 257-265. Swedish Research Institute in Istanbul Transactions
60. Hennig, C. - Meila, M. - Murtagh, F. - Rocci, R. (2015): Handbook of Cluster Analysis, CRC Press
61. Hieber, F. (2010): Öffentliche Betriebswirtschaftslehre - Grundlagen für das Management in der öffentlichen Verwaltung
62. Higher Education Funding Council for England – HEFCE (2013): Higher Education in England - Impact of the 2012 reforms,
63. Hinton-Smith, T. (2012): Widening Participation in Higher Education - Casting the Net Wide?, Palgrave Macmillan UK

64. Horváth M. T. (2010): Közmenedzsment. Dialóg Campus Kiadó, Budapest - Pécs
65. Horváth Zs. (1999): Pénzügy II. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest
66. Hrubos I. (2004): Gazdálkodó egyetem, szolgáltató egyetem, vállalkozói egyetem. In: Hrubos Ildikó (szerk): A gazdálkodó egyetem. Új Mandátum, Budapest. pp. 14– 33. o.
67. Hrubos I. (2012): Elefántcsonttoronyból világítótorony - A felsőoktatási intézmények misszióinak bővülése, átalakulása. AULA Kiadó Kft., Budapest
68. Jenei Gy. (2005): Közigazgatás-menedzsment. Századvég, Budapest
69. Jenei Gy. (2006): Közintézményi reformok szemléleti háttere és fejlődési pályái az ezredfordulón. Köz- gazdaság 1., pp. 81-95.
70. Jenei Gy. (2010): Kormányzati hatékonyság, teljesítőképeség és funkcióteljesítés, Politikatudományi Szemle XIX/3., pp. 7-25. oldalak
71. Johnstone, D. B. (1998): The Financing and Management of Higher Education: A Status Report on Worldwide Reforms
72. Jones, K. (2003): Education in Britain: 1944 to the Present, British Journal of Sociology of Education, Vol. 24, No. 3 (Jul., 2003), pp. 375– 390
73. KSH (2016): A háztartások fogyasztása, 2015 (előzetes adatok alapján); Statisztikai Tükör, 2016. április 8.
74. KSH: A költségvetés oktatási kiadásai (2001–) [folyó áron, millió forint]
https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_zoi014.html;
2016.05.05

75. Kováts G. (2006): A felsőoktatási intézmények finanszírozási modelljei Közgazdasági Szemle, LIII. évfolyam, 2006. október, pp. 919–938
76. Körmendi L. - Tóth A. (2006): A controlling elmélete és gyakorlata, Perfekt
77. Kvist, J. - Pedersen, L. - Köhler, P. A. (2008): Making All Persons Work: Modern Danish Labour Market Policies; In: Bringing the Jobless into Work? - Experiences with Activation Schemes in Europe and the US; Springer
78. Ladányi A. (2003): Az európai felsőoktatás az 1990-es években Statisztikai Szemle, 81. évfolyam, 1. szám
79. László Cs. (2001): Vargabetűk az államháztartási reform tízéves történetében. Közgazdasági Szemle, 2001. október, pp.844-864
80. Lengyel I. (2003): Verseny és területi fejlődés: térségek versenyképessége Magyarországon, JatePress, Szeged
81. Lentner Cs. (2013): Közpénzügyek és államháztartástan, Nemzeti Közzolgálati Egyetem, Budapest
82. Lentner Cs. (2015): Adózási pénzügytan és államháztartási gazdálkodás - Közpénzügyek és államháztartástan II., Nemzeti Közzolgálati Egyetem, Budapest
83. Lévai R. S. (2009): A stratégiai gondolkodás helyzete a magyarországi felsőoktatási intézményekben. Stratégiai gondolkodás a felsőoktatásban - Tanulmánykötet. Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft.
84. Loxley, A. - Seery, A. - Walsh, J. (2014): Higher Education in Ireland: Practices, Policies and Possibilities., Palgrave Macmillan

85. MacQueen, J. B. (1967): Some methods for classification and analysis of multivariate observations. Proceedings of the Fifth Berkley Symposium on Mathematical Statistics and Probability
86. Makkay L. (1999): A svéd felsőoktatás. Magyar Tudomány, 44. évfolyam 4. szám, pp. 470- 482
87. Maxwell, N. L. (2006): The Working Life: The Labor Market for Workers in Low-Skilled Jobs, Upjohn Institute for Employment Research
88. Mezei K. (2005): A Pécsi Tudományegyetem hatása a város gazdaságára, A magyar városok kulturális gazdasága , pp. 143- 178.
89. Mohácsi M. (2008): Felsőoktatás, versenyképesség, innováció az Észak-alföldi régióban. Felnőttképzés. VI. évfolyam, 3. szám, pp. 45- 50
90. Molnár T. (2007): Egyszerűen statisztika. Perfekt Kiadó
91. Molnár T. (2015): Empirikus területi kutatások és módszerek, Akadémiai Kiadó, Budapest
92. Nemzeti Adó- és Vámhivatal (2016): NAV évkönyv 2015 - Tények, információk a Nemzeti Adó- és Vámhivatal szervezetéről és annak 2015. évi tevékenységéről, Budapest
93. Nyikos L. (2002): A közpénzek ellenőrzése I.-II. kötet Perfekt kiadó, Budapest
94. OECD (1997): Regional Competitiveness and Skills. Paris
95. Oktatókutató és Fejlesztő Intézet (2011): Az oktatás egységes nemzetközi osztályozási rendszere
96. Oktatási Hivatal (2015): A hallgatók száma fenntartó típusonként, intézményenként, karonként munkarend szerint; https://www.oktatas.hu/felsooktatasi/felsooktatasi_statistikak/!DAR

I_FelsooktStat/oh.php?id=fir_int_stat&fir_stat_ev=2015,
2017.04.02.

97. Oktatási Hivatal (2015): Az összes foglalkoztatott oktatók száma oktatói munkakörök szerint intézményenként, karonként; https://www.oktatas.hu/felsooktatas/felsooktatasi_statisztikak/!DAR_I_FelsooktStat/oh.php?id=fir_int_stat&fir_stat_ev=2015, 2017.04.02.
98. O’Leary, E. (2015): Irish Economic Development: High-Performing EU State or Serial Underachiever. London
99. Osborne, D. - Gaebler, T. (1994): Új utak a közigazgatásban - Vállalkozói szellem a közösségi szektorban; Kossuth Kiadó; Budapest
100. Papp J. (2008): A gúzsba kötött gazdaság kiszabadítása. Pénzügyi szemle 4. szám, pp. 663-693.
101. Pickard, S. (2014): Higher Education in the UK and the US - Converging University Models in a Global Academic World?, Université Sorbonne Nouvelle, Paris
102. Polónyi I. (2004): A hazai felsőoktatás demográfiai összefüggései a 21. század elején. Felsőoktatási Kutatóintézet, Budapest
103. Polónyi I., Timár J. (2006): Oktatáspolitikai és demográfia (Educational policy and demographics); Budapest, Felsőoktatási Kutatóintézet
104. Reuterberg, S-E., - Svensson, A. (1994). Financial aid and recruitment to higher education in Sweden. Studies in Higher Education 19, pp 33-45.
105. Ságvári B. - Desewffy T. (2006): A kreatív gazdaságról – Európa és Magyarország a kreatív korban. Budapest

106. Sajtos L. - Mitev A. (2007): SPSS kutatási és adatelemzési kézikönyv. Alinea Kiadó, Budapest
107. Samuelson, P.A. - Nordhaus, W.D. (2003): Közgazdaságtan, KJK-KERSZÖV Kiadó, Budapest, pp 1057-1077
108. Schedler, K. - Proeller, I. (2009): New Public Management (4. Auflage), Haupt Verlag, Bern
109. Schmillen, A. - Stüber, H. (2014): Lebensverdienste nach Qualifikation - Bildung lohnt sich ein Leben lang, IAB Kurzbericht, Aktuelle Analysen aus dem Institut für Arbeitsmarkt- und Berufsforschung, 1/2014
110. Semjén A. (2005): Az oktatási rendszer külső hatékonysága: a gazdaság és a munkaerőpiac elvárásai. Kormányzás, Közpénzügyek, Szabályozás. I. évf., 1. szám, pp 74-92
111. Sivák J. - Vigvári A. (2012): Rendhagyó bevezetés a közpénzügyek tanulmányozásába, CompLex Kiadó Kft., Budapest
112. Stiglitz, J. E. (2000): A kormányzati szektor gazdaságtana. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft.
113. Szokolczai Gy. (2009): A magyar makrogazdasági egyensúly helyreállításának kísérlete, Pénzügyi Szemle, 2009. 2-3. szám, pp. 258-302
114. Szalai - Szűcs I. (2003): Reformtervek a brit felsőoktatásban. Magyar Tudomány, 48. évfolyam, 6. szám, pp. 777-778
115. Szűcs I. (2002): Alkalmazott Statisztika, Agroinform Kiadó, Budapest
116. Temesi J. (2004): Finanszírozás és gazdálkodás a felsőoktatásban. Aula Kiadó

117. Thom, N. - Ritz, A. (2008): Public Management - Innovative Konzepte zur Führung im öffentlichen Sektor (4., aktualisierte Auflage). Gabler Verlag, Wiesbaden
118. Thornton, G. (2014): A changing landscape - Review of the financial health of the Irish Higher Education sector.
119. Tight, M. (2009): The Development of Higher Education in the United Kingdom since 1945, Open University Press
120. Torma A. (2010): Adalékok a közmenedzsment– reformok elméleti háttéréhez és főbb irányzataihoz. Sectio Juridica et Politica, Tomus XXVIII., pp. 315– 338
121. Tóth G. Cs. (2008): a magyar államháztartás tizenhat éve. ECOSTAT Kormányzati Gazdaság - és Társadalom- stratégiai Kutató Intézet
122. Török Á. (1999): Verseny a versenyképességért? Integrációs Stratégiai Munkacsoport, Budapest
123. Unistats (2017): Compare official course data from universities and colleges, <https://unistats.direct.gov.uk>, 2017. 05. 02.
124. Varga J. (1998): Oktatás-gazdaságtan. Közgazdasági Szemle Alapítvány, Budapest pp. 11- 21
125. Vass V. (2010): Kompetencia alapú felsőoktatás: mentsvár vagy börtön?, „Korszerű felsőoktatási pedagógiai módszerek, törekvések”, Konferencia előadások, NFKK FÜZETEK 5.
126. Vigvári A. (2005): Közpénzügyeink, KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft.
127. Wages High Skilled - By Country;
<http://www.tradingeconomics.com/hungary/wages-high-skilled>;
2017.04.12.
128. Wages Low Skilled - By Country;

<http://www.tradingeconomics.com/country-list/wages-low-skilled>,
2017.04.12.

129. World Economic Forum - WEF (2007): The Global
Competitiveness Report 2006-2007, Geneva

11. ÁBRAJEGYZÉK

1. ábra: Az állami bevételek alakulása a GDP százalékában	16
2. ábra: Állami kiadások alakulása a GDP százalékában.....	18
3. ábra: Állami bevételek és kiadások a GDP %-ában (2015)	20
4. ábra: Szociális juttatások a GDP százalékában a természetbeni társadalmi juttatások kivételével	22
5. ábra: Az állami kiadások szerkezete (2015).....	38
6. ábra: Oktatási kiadások a GDP százalékában	120
7. ábra: Állami ösztöndíjas képzésre felvettek száma.....	121
8. ábra: A munkanélküliségi ráta alakulása a befejezett legmagasabb iskolai végzettség szerint (2015)	126
9. ábra: A nappali tagozatos, nem kollégista hallgatók fogyasztása	131
10. ábra: A nappali tagozatos, kollégista hallgatók fogyasztása	132
11. ábra: A levelező tagozatos hallgatók fogyasztása	133
12. ábra: Háztartások fogyasztási szerkezete Magyarországon (2015)...	135
13. ábra: Az alkalmazottak fogyasztása	136
14. ábra: Gazdaságosság értékelése felhasználói célcsoport alapján	148
15. ábra: Eredményesség értékelése felhasználói célcsoport alapján.....	151

12. TÁBLÁZATJEGYZÉK

1. táblázat: Magyarország regionális összehasonlításban	23
2. táblázat: A gazdasági szereplők céljai és döntései	32
3. táblázat: Jóléti kiadások aránya (%) az államháztartás teljes kiadásában	39
4. táblázat: Havi bruttó átlagkeresetek a munkaerő képzettsége szerint (2016)	49
5. táblázat: A hallgatói létszám emelkedése 1990 és 2015 között	64
6. táblázat: Adatsor jellemzői (2001)	92
7. táblázat: Klaszter középpontok az inputok alapján (2001)	92
8. táblázat: Adatsor jellemzői (2007)	95
9. táblázat: Klaszter középpontok az inputok alapján (2007)	96
10. táblázat: Adatsor jellemzői (2009)	98
11. táblázat: Klaszter középpontok az inputok alapján (2009)	98
12. táblázat: Adatsor jellemzői (2015)	100
13. táblázat: Klaszter középpontok az inputok alapján (2015)	101
14. táblázat: Adatsor jellemzői (2001)	106
15. táblázat: Klaszter középpontok az outputok alapján (2001)	106
16. táblázat: Adatsor jellemzői (2007)	109
17. táblázat: Klaszter középpontok az outputok alapján (2007)	109
18. táblázat: Adatsor jellemzői (2009)	111
19. táblázat: Klaszter középpontok az outputok alapján (2009)	112
20. táblázat: Adatsor jellemzői (2015)	114
21. táblázat: Klaszter középpontok az outputok alapján (2015)	114
22. táblázat: Magyarország felsőoktatás szempontjából releváns korcsoportjainak várható létszáma	117
23. táblázat: Felsőoktatási intézmények beszámolóinak elemzése.....	137
24. táblázat: Hatékonyság értékelése felhasználói célcsoport alapján	149

13. TÉRKÉPJEGYZÉK

1. térkép: A felsőoktatásra fordított kiadások a GDP százalékában (2015)	64
2. térkép: Országok csoportosítása az inputok alapján 2001-ben	93
3. térkép: Országok csoportosítása az inputok alapján 2007-ben	97
4. térkép: Országok csoportosítása az inputok alapján 2009-ben	100
5. térkép: Országok csoportosítása az inputok alapján 2015-ben	102
6. térkép: Országok csoportosítása az outputok alapján 2001-ben	107
7. térkép: Országok csoportosítása az outputok alapján 2007-ben	110
8. térkép: Országok csoportosítása az outputok alapján 2009-ben	112
9. térkép: Országok csoportosítása az outputok alapján 2015-ben	115

14. A DISSZERTÁCIÓ TÉMAKÖRÉBEN MEGJELENT PUBLIKÁCIÓK

IDEGEN NYELVEN TELJES TERJEDELEMBEN MEGJELENT
KÖZLEMÉNYEK

Ágoston A. - Wickert I. - Balogh L.: Current issues of the new public finance management. 3rd International Conference of Economic Sciences. Kaposvár, 2011. május 19-20. Regional and Business Studies Vol 3, No 1 (2011), pp. 353-365

Ágoston A. - Balogh L. - Wickert I.: Internationale Erfahrungen der Verwaltungsreformen [Közigazgatási reformok nemzetközi tapasztalatai], Változó környezet - Innovatív stratégiák: nemzetközi tudományos konferencia a Magyar Tudomány Ünnepe alkalmából, Sopron, 2011. november 2. ISBN:978-963-9883-87-1

Ágoston A. - Balogh L.: The Relationship between Higher Education and Regional Competitiveness. Proceedings of the 4th International Conference of Economic Sciences. 602 p. Kaposvár, Magyarország, 2013.05.09-2013.05.10. pp. 346-355. ISBN:978-963-9821-62-0

Ágoston A. - Órffy L. - Urbán Z.: The economic side of higher education. 11th Annual International Conference on Economics and Business: Challenges in the Carpathian Basin : Global Challenges, Local Answers. 1109 p., Csíkszereda, Románia, 2014.05.16-2014.05.17. pp. 222-231. ISBN:978-973-53-1287-9

Ágoston A.: Income effect of the higher education. Challenges in the Carpathian Basin. Integration and modernization opportunities on the

edges of Europe: 13th Annual International Conference on Economics and Business. 1102 p., Csíkszereda, Románia, 2016.10.20-2016.10.22. Kolozsvár: Editura Risoprint, 2016. pp. 28-46. ISBN:978-973-53-1855-0

MAGYAR NYELVEN TELJES TERJEDELEMBEN MEGJELENT KÖZLEMÉNYEK

Balogh L. - **Ágoston A.** - Wickert I.: A kameralizmustól az eredményszemléletig. "Hitel, Világ, Stádium" Nemzetközi Tudományos Konferencia tanulmánykötete, Sopron, Magyarország, 2010.11.03. pp. 1-12. ISBN:978-963-9883-73-4

Ágoston A. – Molnár T. - Balogh L.: Takarékoskodjunk, kerül, amibe kerül! - Állami kiadások szerkezetének összehasonlító elemzése. Változó környezet - Innovatív stratégiák: nemzetközi tudományos konferencia a Magyar Tudomány Ünnepe alkalmából, Sopron, 2011. november 2. pp 841-848. ISBN:978-963-9883-87-1

Balogh L. - Balogh M. - **Ágoston A.**: Alternatív finanszírozási lehetőségek a közzsférában - Elméleti áttekintés és a diákhitel II. példája. „I. Alternatív finanszírozási stratégiák” tudományos konferencia. Sopron, 2012. október 3. pp. 1-13. ISBN 978-963-89173-5-5

Ágoston A. - Wickert I. - Balogh L.: Vállalat-gazdaságtani eszközök az államigazgatásban. „I. Alternatív finanszírozási stratégiák” tudományos konferencia. Sopron, 2012. október 3. pp. 1-9. ISBN 978-963-89173-5-5

Ágoston A. - Molnár T. - Balogh L.: Gazdálkodás felsőfokon. „A gazdasági fejlődés fő hajtóerői (munkahelyteremtés - hatékonyság - innováció)” Nemzetközi Tudományos Konferencia. Sopron, 2012. november 11-12. ISBN:978-963-9883-99-4

Balogh L. - Balogh M. - **Ágoston A.**: Alternatív finanszírozási lehetőségek a közszférában: elméleti áttekintés és a diákhitel II. példája. ACTA SCIENTIARUM SOCIALIUM 16:(38) pp. 187-197. (2013)

Ágoston A. - Balogh L.: A közpénzügyi reformok hatásai. ACTA SCIENTIARUM SOCIALIUM 16:(38) pp. 175-185. (2013)

Ágoston A. - Balogh L.: A reformok hatása a költségvetési kiadásokra. A Virtuális Intézet Közép-Európa Kutatására Közleményei 5:(1-2. / No. 12-13.) pp. 11-20. (2013)

Ágoston A. - Parádi-Dolgos A. - Wickert I.: A „3E” kritérium érvényesülése a felsőoktatási intézmények gazdálkodásában. Taylor: Gazdálkodás- és Szervezéstudományi Folyóirat: A Virtuális Intézet Közép-Európa Kutatására Közleményei 6:(2014/3-4 / No. 16-17) pp. 21-27.

Ágoston A. - Varga J.: A „3E” kritériumok értékelésének problémái a hazai felsőoktatási intézmények beszámolási rendszerében. CONTROLLER INFO 5:(klsz) pp. 7-16. (2017)

Ágoston A.: A "3E" kritériumok megjelenése a hazai felsőoktatási intézmények gyakorlatában. In: Reisinger Adrienn, Kecskés Petra (szerk.) "Ifjúság - jövőképek": Kautz Gyula Emlékkonferencia 2016. június 15. elektronikus formában megjelenő kötete. Győr: Széchenyi István Egyetem, 2017. pp. 1-11. ISBN:978-615-5391-84-2

Wickert I. – Szarvas-Fekete T. – **Ágoston A.**: Kreativitás és valóság a gazdálkodás eredményének meghatározásában. ACTA SCIENTIARUM SOCIALIUM 49./2017; Megjelenés alatt

15. A DISSZERTÁCIÓ TÉMAKÖRÉN KÍVÜL MEGJELENT PUBLIKÁCIÓK

KÖNYVRÉSZLET

Parádi-Dolgos A. - **Ágoston A.**: Vállalkozások. In: Parádi-Dolgos Anett (szerk.), Gazdasági és vállalkozási ismeretek. 230 p.

Kaposvár: Kaposvári Egyetem Gazdaságtudományi Kar, 2014. pp. 88-153. ISBN:978-963-9821-69-9

IDEGEN NYELVEN TELJES TERJEDELEMBEN MEGJELENT KÖZLEMÉNYEK

Ágoston A. - Wickert I. - Szarvas-Fekete T.: Auswirkungen der Wirtschaftskrise auf die Kreditvergabe. XII. Nemzetközi Tudományos Napok, Gyöngyös, 2010. március 25-26. ISBN 978-963-9941-09-0

Balogh L. - **Ágoston A.**: Konsum oder Produktion? – Das Gesundheitswesen in der BSP-Rechnung [Fogyasztás vagy termelés? (az egészségügy a GDP elszámolásban)] Változó környezet - Innovatív stratégiák: nemzetközi tudományos konferencia a Magyar Tudomány Ünnepe alkalmából: Sopron, 2011. november 2. ISBN:978-963-9883-87-1

MAGYAR NYELVEN TELJES TERJEDELEMBEN MEGJELENT KÖZLEMÉNYEK

Ágoston A. - Wickert I.: A hitelek szerepe a gazdasági versenyképességben. Proceedings of the 2nd International Economic Conference. Kaposvár, Magyarország, 2009.04.02-2009.04.03. Kaposvár: Kaposvári Egyetem, 2009. pp. 1-8. ISBN:978-963-9821-08-8

Ágoston A. - Wickert I. - Szarvas-Fekete T.: Egy mezőgazdasági vállalkozás jövedelmezőségének vizsgálata az állami támogatások figyelembevételével. XVI. Ifjúsági Tudományos Fórum, Keszthely, 2010. március 25. Keszthely: Pannon Egyetem, Georgikon Kar, 2010. pp. 1-5. ISBN:978 963 9639 36 2

Wickert I. - **Ágoston A.** - Szarvas-Fekete T.: Adóbevételek alakulása a járulékváltozások függvényében. XII. Nemzetközi Tudományos Napok, Gyöngyös, 2010. március 25–26. CD-ROM, ISBN 978-963-9941-09-0

Wickert I. - **Ágoston A.** - Szarvas-Fekete T.: A kutatás és a versenyképesség összefüggései. "Hitel, Világ, Stádium" Nemzetközi Tudományos Konferencia tanulmánykötete [Publications of the International Scientific Conference "Credit, World, Stage"]: Konferencia a Magyar Tudomány Ünnepe alkalmából. Sopron, Magyarország, 2010.11.03. pp. 1-13. ISBN:978-963-9883-73-4

Wickert I. - Szarvas-Fekete T. - **Ágoston A.** - Balogh L.: Mi lesz a vállalkozások és az önkormányzatok deviza alapú hiteleivel? Változó környezet – Innovatív stratégiák: Nemzetközi tudományos konferencia a Magyar Tudomány Ünnepe alkalmából. Sopron, Magyarország, 2011.11.02. pp. 898-906. ISBN:978-963-9883-87-1

Gál V. - Dr. Parádi-Dolgos A. - **Ágoston A.**: Pénzfunkciók a helyi pénzrendszerekben. Gazdasági és üzleti kihívások a Kárpát-medencében konferencia. Csíkszereda, 2011. május 6-7.

16. SZAKMAI ÉLETRAJZ

Ágoston Anita 1985. december 22-én született Kaposváron. Érettségi bizonyítványát a kaposvári Táncsics Mihály Gimnázium emelt szintű német tagozaton szerezte 2004-ben.

Ebben az évben nyert felvételt a Kaposvári Egyetem Gazdaságtudományi Karára közgazdász-gazdálkodási szakra. Egyetemi tanulmányainak utolsó évében demonstrátorként már részt vett a Számvitel és Statisztika Tanszék munkájában. 2009-ben okleveles közgazdász végzettséget szerzett pénzügy és marketing szakirányon.

Ezután nyert felvételt a Kaposvári Egyetem, Gazdálkodás- és Szervezéstudományok Doktori Iskolájába, nappali tagozatra. Kezdetben óraadóként, majd 2012 szeptembere óta egyetemi tanársegédként vállal részt az oktatásban és a kutatásban a Gazdaságtudományi Kar Pénzügy és Számvitel Tanszékén, majd a Számvitel és Jog Tanszékén. Főként számviteli és közpénzügyi témájú tantárgyakat oktat és vezet gyakorlatokat. Számos záródolgozat és szakdolgozat konzulense.

2011-ben mérlegképes könyvelő, 2012-ben államháztartási mérlegképes könyvelő végzettséget szerzett.

2011-ben részt vett a Finanzpolitik in Europa című szakkönyv magyarra történő fordításában, mely 2012-ben jelent meg a Közép-európai Brókerképző Alapítvány támogatásával. 2011 és 2013 között részt vett a TÁMOP „A Kaposvári Egyetem tudományos képzési tevékenységeinek és szakmai műhelyeinek fejlesztése” projektben, ahol a GTK1 szakmai műhely kutatójaként tevékenykedett.

Doktori szigorlatát 2012. január 17-én „summa cum laude” eredménnyel abszolválta.

Államilag elismert, középfokú, „C” típusú, általános és szaknyelvvél bővített angol és német nyelvvizsgákkal rendelkezik.

MELLÉKLETEK

1. számú melléklet - Felsőoktatási intézmények (2014)

Felsőoktatási intézmények (2014)	
Állami egyetemek <ul style="list-style-type: none">• Budapesti Corvinus Egyetem• Budapesti Gazdasági Egyetem• Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem• Debreceni Egyetem• Dunaujvárosi Egyetem• Eötvös Loránd Tudományegyetem• Kaposvári Egyetem• Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem• Magyar Képzőművészeti Egyetem• Miskolci Egyetem• Moholy-Nagy Művészeti Egyetem• Nemzeti Közszolgálati Egyetem• Nyíregyházi Egyetem• Nyugat-magyarországi Egyetem• Óbudai Egyetem• Pannon Egyetem• Pécsi Tudományegyetem• Semmelweis Egyetem• Szegedi Tudományegyetem• Szent István Egyetem• Széchenyi István Egyetem• Színház- és Filmművészeti Egyetem• Testnevelési Egyetem Állami főiskolák <ul style="list-style-type: none">• Eötvös József Főiskola• Eszterházy Károly Főiskola• Károly Róbert Főiskola• Kecskeméti Főiskola• Magyar Táncművészeti Főiskola• Pető András Főiskola• Szolnoki Főiskola	Nem állami egyetemek <ul style="list-style-type: none">• Andrássy Gyula Budapesti Német Nyelvű Egyetem• Budapesti Metropolitan Egyetem• Debreceni Református Hittudományi Egyetem• Evangélikus Hittudományi Egyetem• Károli Gáspár Református Egyetem• Közép-európai Egyetem• Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem• Pázmány Péter Katolikus Egyetem Nem állami főiskolák <ul style="list-style-type: none">• A Tan Kapuja Buddhista Főiskola• Adventista Teológiai Főiskola• Apor Vilmos Katolikus Főiskola• Baptista Teológiai Akadémia• Bhaktivedanta Hittudományi Főiskola• Budapest Kortárs Tánc Főiskola• Edutus Főiskola• Egri Hittudományi Főiskola• Esztergomi Hittudományi Főiskola• Gábor Dénes Főiskola• Gál Ferenc Főiskola• Golgota Teológiai Főiskola• Győri Hittudományi Főiskola• IBS Nemzetközi Üzleti Főiskola• Kodolányi János Főiskola• Pápai Református Teológiai Akadémia• Pécsi Püspöki Hittudományi Főiskola• Pünkösdi Teológiai Főiskola• Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola• Sárospataki Református Teológiai Akadémia• Sola Scriptura Teológiai Főiskola• Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskola• Szent Bernát Hittudományi Főiskola• Szent Pál Akadémia• Tomori Pál Főiskola• Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskola• Wekerle Sándor Üzleti Főiskola• Wesley János Lelkészképző Főiskola• Zsigmond Király Főiskola

2. számú melléklet - Tandíjak

	Alap- képzés	Mester- képzés	Tandíjra kötelezettek
Belgium (Francia Közösség)	0-836	0-836	A hallgatók 70%-a a maximális tandíjat fizeti.
Belgium (Német nyelvű Közösség)	100-600		Szinte az összes hallgató 450 eurót fizet.
Belgium (Flamand Közösség)	105-890	105-890	A hallgatók 77%-a a maximális, 22%-a a minimális tandíjat fizeti.
Bulgária	59-741	59-792	Szinte az összes hallgató tandíjat fizet.
Cseh Köztársaság	18-21	18-21	Minden hallgató képzésenként egyszer fizet beiratkozási díjat.
Dánia	268-12 000	20 101-53 000	A nappali tagozatos hallgatóknak nincs tandíj.
Németország	40-75	40-75	A hallgatók csak adminisztrációs díjakat fizetnek, és csak néhány tartományban
Észtország	50-7 200	50-7 200	A 2013/14 óta beiratkozott hallgatók mintegy 15% - a tandíjat fizet.
Írország	3 000	4 000-30 000	A hallgatók 60% -a tandíjat fizet.
Görögország	550-1 650	550-12 000	A nappali tagozatos hallgatóknak nincs tandíj az alapképzésen.
Spanyolország	713-2 011	984-3952	A hallgatók 72% -a tandíjat fizet.
Franciaország	184	256	A hallgatók 65% -a tandíjat fizet.
Horvátország	661-1 324	661-1 324	A hallgatók 60% -a tandíjat fizet.
Olaszország	199-2 065	199-2 065	A hallgatók 88% -a tandíjat fizet.
Ciprus		4 100-10 250	Az alapképzés díjait a ciprusi és az EU-s diákok számára az állam fizeti.
Lettország	968-3 557	880-12 500	Alapképzésen a hallgatók 63% -a, mesterképzésen 49% -a tandíjat fizet.
Litvánia	702-11 857	2 242-11 581	A hallgatók 51% -a tandíjat fizet.
Luxemburg	0-800	400-17 500	A hallgatók 85% -a tandíjat fizet.
Magyarország	740-5 150	1 449-6 117	A hallgatók 37% -a tandíjat fizet. (2014 október)
Málta	900	400-9 666	Az alapképzésen az EU-s diákok számára nincs tandíj.
Hollandia	1 951	1 951	Mindenki fizet tandíjat.
Ausztria	726	726	Az EU-s hallgatók számára nincs tandíj.
Lengyelország	41	41	A hallgatók körülbelül 75% -a csak adminisztrációs díjakat fizetnek.

	Alap- képzés	Mester- képzés	Tandíjra kötelezettek
Portugália	656- 1 063	656- 1 063	Mindenki fizet tandíjat.
Románia	558- 4 688	1 070- 7 924	Alapképzésen a hallgatók 37% -a, mesterképzésen 28% -a tandíjat fizet.
Szlovénia	16-29	16-29	A nappali tagozatos hallgatóknak nincs tandíj.
Szlovákia	10-1 960	10-2 940	Minden hallgató adminisztrációs díjat fizet
Finnország			Nincs tandíj.
Svédország			Nincs tandíj a svéd és EU-s hallgatóknak.
Egyesült Királyság (Anglia)	max. 12 755	5 743	Alapképzésen mindenki fizet tandíjat.
Egyesült Királyság (Wales)	max. 12 755	5 743	Alapképzésen mindenki fizet tandíjat.
Egyesült Királyság (Észak-Írország)	5 394	5 766	Alapképzésen mindenki fizet tandíjat.
Egyesült Királyság (Skócia)	2 578- 12 755	4 818	Nincs tandíj az alapképzésen nappali tagozaton a skót és az EU-s hallgatók számára.
Svájc	959- 3 836	959- 3 836	Minden hallgató a felsőoktatási intézmények által meghatározott díjat fizeti.
Izland	509	509	Minden hallgató fix díjat fizet.
Liechtenstein	1 621	1 621	Minden hallgató fix díjat fizet.
Norvégia			Nincs tandíj.
Törökország	323-716		Nincs tandíj nappali képzésen.

Forrás: European Commission, 2015

3. számú melléklet - Kérdőív

A felsőoktatásra fordított kiadások vizsgálata

A Kaposvári Egyetemen doktori disszertációm témakörében a felsőoktatási tanulmányok során elköltött jövedelmek hatását vizsgálom. Kérem Önt, hogy az alábbi kérdőív kitöltésével segítse a kutatásomat. A kérdőív kitöltése névtelen, és körülbelül 5 percet vesz igénybe.

Köszönettel: Ágoston Anita

*Required

1. Mennyire tartja fontosnak a továbbtanulást? *

Mark only one oval.

	1	2	3	4	5	
egyáltalán nem	☐	☐	☐	☐	☐	nagyon fontos

2. Mikor kezdte meg a felsőoktatási tanulmányait? (év) *

3. Ha befejezte már a felsőoktatási tanulmányait, akkor mikor? (év)

4. Melyik egyetemre jár/járt? *

5. Milyen szakra jár/járt? *

6. Államilag finanszírozott vagy költségtérítéses képzésben vesz/vett részt? *

Mark only one oval.

- Államilag finanszírozott
 Költségtérítéses

7. Nappali vagy levelező képzésben vesz/vett részt? *

Mark only one oval.

- Nappali
 Levelező

8. A felsőoktatási intézmény milyen messze található a lakhelyétől? (km)

9. Átlagosan heti hány napot tölt a felsőoktatási intézményben?

Mark only one oval.

- 1 nap
- 2 nap
- 3 nap
- 4 nap
- 5 nap

10. Hol lakik? *

Mark only one oval.

- Otthon
- Kollégium
- Albérlet

11. Miért választotta az albérletet?

12. Havi szinten mennyit költ utazásra? (Ft)

13. Havi szinten mennyit költ étkezésre? (Ft)

14. Havi szinten mennyit költ iskolai felszerelésekre (könyvek, jegyzetek)? (Ft)

15. Havi szinten mennyit költ kultúrára, szórakozásra? (Ft)

16. Havi szinten mennyit költ ruházatra? (Ft)

17. Havi szinten mennyit költ vendéglátásra? (Ft)

18. Havi szinten mennyit költ egyéb kiadásokra? (Ft)

19. Miből finanszírozza a tanulmányait? *

Mark only one oval per row.

	Igen	Nem
Szülői támogatás	☐	☐
Ösztöndíj	☐	☐
Diákhitel	☐	☐
Munka	☐	☐
Egyéb	☐	☐

20. Milyen gyakran veszi igénybe a felsőoktatási intézménye alábbi szolgáltatásait?

Mark only one oval per row.

	hetente egyszer	hetente többször	havonta legalább egyszer	havonta többször	félévente legalább egyszer	még nem vettem igénybe
Könyvtár	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Menza	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sportolási lehetőség	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Karrierszolgáltatás	☐	☐	☐	☐	☐	☐

21. Az Ön neme *

Mark only one oval.

- Nő
 Férfi

22. Hány éves?

23. Mi az Ön eddigi legmagasabb iskolai végzettsége? *

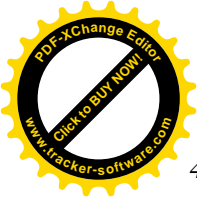
Mark only one oval.

- Érettségi
 Felsőfokú szakképzés
 BSC/BA
 MSC/MA
 PhD

24. Az Ön lakhelye: *

Mark only one oval.

- Főváros
 Megyeszékhely
 Egyéb város
 Község

4. számú melléklet - Hallgatói létszámok a jövedelmi hatás számszerűsítéséhez
(2015/2016)

Fenntartó típus	Intézményi név	Nappali			Levelező
		Összes	Nem kollégista	Kollégista	
állami	Debreceni Egyetem				
állami	Dunaújvárosi Főiskola	784	600	184	1100
állami	Eötvös József Főiskola	279	213	66	399
állami	Eszterházy Károly Főiskola	3106	2376	730	3137
állami	Kaposvári Egyetem	1673	1280	393	1055
állami	Károly Róbert Főiskola	543	415	128	705
állami	Kecskeméti Főiskola	2084	1594	490	1441
állami	Miskolci Egyetem	6473	4952	1521	3027
állami	Nyíregyházi Főiskola	1750	1339	411	2101
állami	Nyugat-magyarországi Egyetem	5090	3894	1196	3062
állami	Pannon Egyetem	4588	3510	1078	1836
állami	Pécsi Tudományegyetem				
állami	Széchenyi István Egyetem	6953	5319	1634	2903
állami	Szegedi Tudományegyetem				
állami	Szent István Egyetem	7718	5904	1814	4424
állami	Szolnoki Főiskola	555	425	130	543
ÁTLAG		3200	2448	752	1979

5. számú melléklet - Hallgatók jövedelmi hatása

Nappali tagozaton, nem kollégista hallgatók			
		fő	hó
		2448	10
Kiadások	Ft/hó/fő	Ft/hó	Ft/év
Utazás	9 413	23 043 024	230 430 240
Étkezés	14 243	34 866 864	348 668 640
Iskolai felszerelések	3 424	8 381 952	83 819 520
Kultúra, szórakozás	7 652	18 732 096	187 320 960
Ruházat	7 403	18 122 544	181 225 440
Vendéglátás	4 969	12 164 112	121 641 120
Egyéb kiadások	10 700	26 193 600	261 936 000
Összesen	57 804	141 504 192	1 415 041 920
Nappali tagozaton, kollégista hallgatók			
		fő	hó
		752	10
Kiadások	Ft/hó/fő	Ft/hó (20 nap)	Ft/év
Utazás	12 685	6 361 920	63 619 200
Étkezés	17 488	8 768 320	87 683 200
Iskolai felszerelések	3 531	1 774 720	17 747 200
Kultúra, szórakozás	7 674	3 850 240	38 502 400
Ruházat	7 600	3 805 120	38 051 200
Vendéglátás	5 042	2 526 720	25 267 200
Egyéb kiadások	15 500	7 775 680	77 756 800
Összesen	69 520	34 847 680	348 476 800
Levelező tagozaton hallgatók			
		fő	hó
		1979	10
Kiadások	Ft/hó/fő	Ft/hó	Ft/év
Utazás	4 101	8 115 099	81 150 994
Étkezés	5 676	11 233 181	112 331 810
Iskolai felszerelések	1 124	2 225 071	22 250 710
Kultúra, szórakozás	2 032	4 020 825	40 208 254
Ruházat	2 257	4 467 324	44 673 240
Vendéglátás	1 410	2 789 448	27 894 476
Egyéb kiadások	5 481	10 847 852	108 478 519
Összesen	22 081	43 698 800	436 988 003

6. számú melléklet - Alkalmazottak jövedelmi hatása

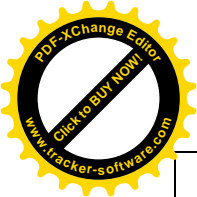
Alkalmazottak jövedelmi hatása									
		Egyéb dolgozók összesen	Kutatók száma	Egyetemi tanár	Főiskolai tanár	Egyetemi docens	Főiskolai docens	Adjunktus	Tanársegéd
Átlagos statisztikai létszám (fő)	735	350	24	28	19	94	35	53	131
Nettó Bér (Ft)		114 631	114 631	286 432	214 840	200 496	157 528	143 249	114 560
Összes Bér(Ft)		40 085 579	2 751 144	8 150 292	4 117 767	18 883 078	5 526 607	7 647 293	15 033 797
Havi kiadások/fő (Ft)	%	Egyéb dolgozók összesen	Kutatók száma	Egyetemi tanár	Főiskolai tanár	Egyetemi docens	Főiskolai docens	Adjunktus	Tanársegéd
Élelmiszerek és alkoholmentes italok	27%	30 606	30 606	76 477	57 362	53 532	42 060	38 247	30 588
Szeszes italok, dohányárak	3%	3 897	3 897	9 739	7 305	6 817	5 356	4 870	3 895
Ruházat és lábbeli	3%	3 783	3 783	9 452	7 090	6 616	5 198	4 727	3 780
Közlekedés	11%	12 380	12 380	30 935	23 203	21 654	17 013	15 471	12 372
Kultúra, szórakozás	6%	6 305	6 305	15 754	11 816	11 027	8 664	7 879	6 301
Vendéglátás, szálláshely-szolgáltatás	4%	4 585	4 585	11 457	8 594	8 020	6 301	5 730	4 582
ÖSSZESEN/fő (Ft)		61556	61 556	153 814	115 370	107 666	84 592	76 924	61 518
ÖSSZESEN/hó (Ft)		21544 600	1 477 344	43 06 792	2 192 030	10 120 604	2 960 720	4 076 972	8 058 858
ÖSSZESEN/év (Ft)		258535 200	17 728 128	51 681 504	26 304 360	121 447 248	35 528 640	48 923 664	96 706 296

7. számú melléklet - Klaszteranalízis inputok alapján

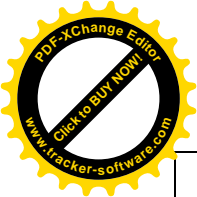
2001	GDP/fő	Felsőoktatási kiadások/ GDP	Hallgató/ oktató	Hallgatók/ lakosság
Belgium	25 300	1,34	15,59	0,035
Bulgaria	2 000	0,81	11,49	0,030
Czech Republic	7 000	0,76	12,37	0,025
Denmark	33 500	2,71	11,00	0,036
Germany	25 500	1,10	7,64	0,025
Estonia	5 100	1,03	8,84	0,042
Ireland	30 400	1,21	11,69	0,043
Greece	13 400	1,07	18,00	0,044
Spain	16 700	0,97	15,37	0,045
France	24 500	1,21	15,98	0,033
Croatia	5 800	0,59	14,97	0,028
Italy	22 000	0,79	22,44	0,032
Cyprus	15 300	1,15	10,49	0,017
Latvia	3 900	1,14	18,94	0,044
Lithuania	3 900	1,33	10,85	0,039
Hungary	5 800	1,09	14,45	0,032
Malta	11 400	0,84	12,15	0,019
Netherlands	27 900	1,36	11,34	0,032
Austria	26 600	1,36	10,29	0,033
Poland	5 600	1,04	20,20	0,046
Portugal	13 100	0,99	11,00	0,038
Romania	2 000	0,78	19,07	0,024
Slovenia	11 500	1,28	32,47	0,046
Slovakia	4 400	0,82	11,67	0,027
Finland	26 800	2,00	16,84	0,054
Sweden	28 500	1,98	11,57	0,040
United	28 100	0,79	21,43	0,035
Iceland	31 000	1,07	5,22	0,036
Norway	42 300	1,84	12,27	0,042
Switzerland	40 300	1,24	6,07	0,024
Turkey	3 300	0,87	23,00	0,025

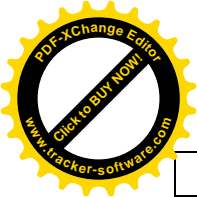
2007	GDP/fő	Felsőoktatási kiadások/ GDP	Hallgató/ oktató	Hallgatók/ lakosság
Belgium	31 600	1,30	14,97	0,037
Bulgaria	4 000	0,64	12,06	0,034
Czech Republic	12 800	1,03	22,76	0,035
Denmark	41 700	2,28	11,00	0,043
Germany	29 500	1,14	7,71	0,028
Estonia	12 000	1,04	10,47	0,051
Ireland	43 100	1,15	15,35	0,044
Greece	20 000	1,1	20,79	0,055
Spain	23 500	0,99	12,34	0,040
France	29 600	1,23	19,76	0,034
Croatia	10 100	0,80	10,71	0,032
Italy	26 200	0,75	19,48	0,035
Cyprus	20 700	1,62	12,17	0,029
Latvia	9 600	0,94	18,86	0,059
Lithuania	8 900	1,01	12,65	0,062
Hungary	9 900	1,04	18,40	0,043
Malta	13 700	0,93	11,54	0,024
Netherlands	34 900	1,46	13,22	0,036
Austria	33 000	1,48	8,89	0,032
Poland	8 200	0,93	21,68	0,056
Portugal	16 000	1,16	10,17	0,035
Romania	6 000	1,12	30,35	0,044
Slovenia	17 100	1,21	20,66	0,058
Slovakia	10 200	0,79	16,02	0,041
Finland	34 000	1,85	22,84	0,059
Sweden	36 900	1,79	11,34	0,045
United Kingdom	34 200	0,92	18,19	0,039
Iceland	48 000	1,39	8,06	0,051
Norway	61 100	2,13	11,22	0,046
Switzerland	43 200	1,14	6,72	0,028
Turkey	6 700	0,91	27,47	0,035

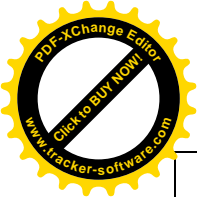
2009	GDP/fő	Felsőoktatási kiadások/ GDP	Hallgató/ oktató	Hallgatók/ lakosság
Belgium	31 600	1,47	15,51	0,040
Bulgaria	4 600	0,95	13,15	0,037
Czech	13 600	1,01	25,49	0,040
Denmark	40 500	2,42	11,00	0,043
Germany	29 000	1,34	7,18	0,030
Estonia	10 400	1,33	10,32	0,051
Ireland	35 800	1,53	14,18	0,040
Greece	20 700	1,33	35,90	0,058
Spain	22 800	1,15	11,88	0,039
France	29 300	1,34	19,63	0,034
Croatia	10 400	0,83	9,28	0,032
Italy	25 200	0,86	18,24	0,034
Cyprus	20 900	2,06	13,10	0,039
Latvia	8 600	0,78	16,22	0,058
Lithuania	8 400	1,14	14,27	0,066
Hungary	9 100	1,13	16,75	0,040
Malta	14 400	1,16	8,18	0,025
Netherlands	34 700	1,63	12,36	0,038
Austria	33 100	1,57	8,86	0,037
Poland	8 100	1,07	21,21	0,056
Portugal	15 900	1,07	10,54	0,035
Romania	5 800	1,20	34,35	0,054
Slovenia	17 300	1,38	18,28	0,056
Slovakia	11 600	0,81	18,69	0,044
Finland	32 300	2,16	20,40	0,056
Sweden	31 500	2,04	11,66	0,046
United	25 700	0,80	17,51	0,039
Iceland	27 200	1,59	7,76	0,053
Norway	56 500	2,20	10,44	0,046
Switzerland	47 100	1,35	6,27	0,030
Turkey	6 100	1,54	29,10	0,041

2015	GDP/fő	Felsőoktatási kiadások/ GDP	Hallgató/ oktató	Hallgatók/ lakosság
Belgium	37400	0,90	22,80	0,04
Bulgaria	6600	0,80	12,90	0,04
Czech	16500	0,80	23,30	0,04
Denmark	48300	1,70	10,69	0,06
Germany	37900	0,80	12,00	0,04
Estonia	15900	1,30	14,00	0,04
Ireland	56800	0,70	22,04	0,05
Greece	16200	0,90	44,51	0,06
Spain	24000	0,60	12,70	0,04
France	33400	0,60	18,60	0,04
Croatia	10900	1,20	74,50	0,04
Italy	27600	0,40	20,20	0,03
Cyprus	21000	1,30	17,20	0,04
Latvia	12800	1,00	18,70	0,04
Lithuania	13500	1,20	16,50	0,05
Hungary	11500	0,90	14,60	0,03
Malta	22700	1,00	9,70	0,03
Netherland	40900	1,40	15,40	0,05
Austria	40000	0,80	14,40	0,05
Poland	11000	1,50	14,90	0,04
Portugal	17900	1,00	13,90	0,03
Romania	8600	0,80	18,70	0,03
Slovenia	19300	1,00	17,10	0,04
Slovakia	14900	0,70	13,00	0,03
Finland	39000	1,90	15,10	0,06
Sweden	46600	1,10	10,40	0,04
United	36100	0,30	15,52	0,04
Iceland	45700	1,60	9,00	0,06
Norway	64000	1,20	10,50	0,05
Switzerland	73000	1,40	8,86	0,04
Turkey	6500	1,59	38,42	0,08

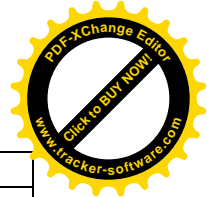
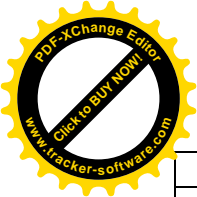

2001				
	GDP/fő	Felsőoktatási kiadások/GDP	Hallgató/oktató	Hallgatók/lakosság
Min	2 000	0,590	5,223	0,017
Max	42 300	2,710	32,470	0,054
Átlag	17 513	1,179	14,345	0,035
Class	GDP/fő	Felsőoktatási kiadások/GDP	Hallgató/oktató	Hallgatók/lakosság
1 (Finland)	26800,0000	2,0000	16,8424	0,0540
2 (Slovakia)	4400,0000	0,8200	11,6688	0,0268
3 (Switzerland)	40300,0000	1,2400	6,0709	0,0236
4 (Greece)	13400,0000	1,0700	18,0000	0,0441
Results by class:				
Class	Fejlettek	Fejlődő	Kiemelkedők	Lemaradók/Felzárkózók
Objects	11	11	3	6
Sum of weights	11	11	3	6
Within-class variance	6840574,5254	2582566,3831	21280011,2577	4406735,4417
Minimum distance to centroid	163,6692	36,5232	1600,0044	166,6727
Average distance to centroid	2014,8861	1294,2391	3466,6685	1622,2416
Maximum distance to centroid	4963,6442	2563,6378	5200,0002	3133,3336
	Belgium	Bulgaria	Denmark	Greece
	Germany	Czech Republic	Norway	Spain
	Ireland	Estonia	Switzerland	Cyprus
	France	Croatia		Malta
	Italy	Latvia		Portugal
	Netherlands	Lithuania		Slovenia
	Austria	Hungary		
	Finland	Poland		
	Sweden	Romania		

	United Kingdom	Slovakia		
	Iceland	Turkey		

2007				
	GDP/fő	Felsőoktatási kiadások/GDP	Hallgató/oktató	Hallgatók/lakosság
Min	4 000	0,640	6,717	0,024
Max	61 100	2,280	30,350	0,062
Átlag	23 755	1,202	15,414	0,042
Class	GDP/fő	Felsőoktatási kiadások/GDP	Hallgató/oktató	Hallgatók/lakosság
1 (Belgium)	31600,000	1,3000	14,9707	0,0372
2 (Lithuania)	8900,000	1,0100	12,6503	0,0615
3 (Slovenia)	17100,000	1,2100	20,6632	0,0577
4 (Iceland)	48000,000	1,3900	8,0571	0,0514
Results by class:				
Class	Fejlett	Fejlődő	Lemaradók/Felzárkózók	Kiemelkedők
Objects	10	10	Fe	5
Sum of weights	10	10	6	5
Within-class variance	17329358,8356	5647159,3758	10349698,3625	64167011,4448
Minimum distance to centroid	260,0000	340,0400	383,3576	580,0051
Average distance to centroid	3312,0050	1868,0145	2550,0109	5704,0019
Maximum distance to centroid	7840,0004	4560,0037	3983,3355	13680,0000
	Belgium	Bulgaria	Czech Republic	Denmark
	Germany	Estonia	Greece	Ireland
	Spain	Croatia	Cyprus	Iceland

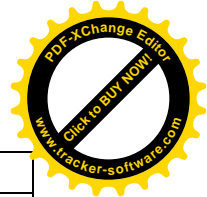
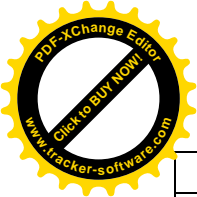
	France	Latvia	Malta	Norway
	Italy	Lithuania	Portugal	Switzerland
	Netherlands	Hungary	Slovenia	
	Austria	Poland		
	Finland	Romania		
	Sweden	Slovakia		
	United Kingdom	Turkey		

2009				
	GDP/fő	Felsőoktatási kiadások/GDP	Hallgató/oktató	Hallgatók/lakosság
Min	4 600	0,780	6,271	0,025
Max	56 500	2,420	35,901	0,066
Átlag	22 200	1,363	15,732	0,043
Class	GDP/fő	Felsőoktatási kiadások/GDP	Hallgató/oktató	Hallgatók/lakosság
1 (Belgium)	31600,0000	1,4700	15,5081	0,0395
2 (Estonia)	10400,0000	1,3300	10,3167	0,0512
3 (Switzerland)	47100,0000	1,3500	6,2710	0,0303
4 (Spain)	22800,0000	1,1500	11,8788	0,0389
Results by class:				
Class	Fejlettek	Fejlődő	Kiemelkedők	Lemaradók/Felzárkózók
Objects	9	13	3	6
Sum of weights	9	13	3	6
Within-class variance	7676134,5784	11689039,6783	64653340,3259	9900075,0748

Minimum distance centroid to	11,3787	630,8102	933,3383	700,0378
Average distance centroid to	2101,2725	2720,7240	5644,4462	2466,6924
Maximum distance centroid to	4411,1143	6130,7732	8466,6668	4800,0001
	Belgium	Bulgaria	Denmark	Greece
	Germany	Czech Republic	Norway	Spain
	Ireland	Estonia	Switzerland	Italy
	France	Croatia		Cyprus
	Netherlands	Latvia		Slovenia
	Austria	Lithuania		United Kingdom
	Finland	Hungary		
	Sweden	Malta		
	Iceland	Poland		
		Portugal		
		Romania		
		Slovakia		
		Turkey		

2015				
	GDP/fő	Felsőoktatási kiadások/GDP	Hallgató/oktató	Hallgatók/lakosság
Min	6500,00	0,300	8,862	0,027
Max	73000,00	1,900	74,500	0,078
Átlag	28274,19	1,045	18,714	0,043
Class	GDP/fő	Felsőoktatási kiadások/GDP	Hallgató/oktató	Hallgatók/lakosság
1 (France)	33400,000	0,6000	18,6000	0,0365
2 (Lithuania)	13500,0	1,2000	16,5000	0,0481

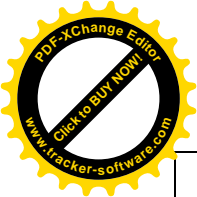

	000			
3 (Iceland)	45700,0 000	1,6000	8,9953	0,0605
4 (Norway)	64000,0 000	1,2000	10,5000	0,0519
Results by class:				
Class	Fejlettek	Fejlődő	Lemaradók/ Felzárkózók	Kiemelke- dők
Objects	6	16	6	3
Sum of weights	6	16	6	3
Within-class variance	3257468 5,1393	23334778,5292	15341674,580 1	65880051, 6923
Minimum distance centroid to	666,668 7	612,5306	2283,3360	600,0091
Average distance to centroid	4622,22 40	3937,5450	3450,0011	5600,0050
Maximum distance centroid to	8733,33 44	8587,5097	4883,3337	8400,0015
	Belgium	Bulgaria	Denmark	Ireland
	Germany	Czech Republic	Netherlands	Norway
	Spain	Estonia	Austria	Switzerland
	France	Greece	Finland	
	Italy	Croatia	Sweden	
	United Kingdom	Cyprus	Iceland	
		Latvia		
		Lithuania		
		Hungary		
		Malta		
		Poland		
		Portugal		
		Romania		
		Slovenia		
		Slovakia		
		Turkey		

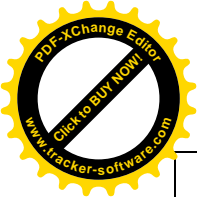
8. számú melléklet - Klaszteranalízis outputok alapján

2001	Munkanélküliségi ráta	Felsőoktatási kiadások/ GDP	Diplomások aránya	Foglalkoztatottság a felsőfokú végzettségűek esetében
Belgium	6,60	1,34	35,20	85,00
Bulgaria	19,50	0,81	23,60	65,80
Czech	8,10	0,76	13,30	82,80
Denmark	4,50	2,71	32,90	82,60
Germany	7,80	1,10	25,50	81,00
Estonia	13,00	1,03	28,50	72,10
Ireland	3,90	1,21	30,60	86,10
Greece	10,70	1,07	25,00	63,80
Spain	10,60	0,97	31,30	78,20
France	7,80	1,21	29,50	76,40
Croatia	15,90	0,59	16,20	63,00
Italy	9,00	0,79	12,20	64,80
Cyprus	3,90	1,15	32,70	82,70
Latvia	13,50	1,14	16,30	72,20
Lithuania	17,40	1,33	21,20	72,70
Hungary	5,60	1,09	14,80	81,20
Malta	7,60	0,84	12,90	92,80
Netherlands	3,10	1,36	27,20	91,50
Austria	4,00	1,36	20,90	85,40
Poland	18,30	1,04	13,20	64,00
Portugal	5,10	0,99	11,70	82,90
Romania	7,40	0,78	8,80	73,90
Slovenia	6,20	1,28	18,10	73,40
Slovakia	19,50	0,82	10,70	65,00
Finland	9,10	2,00	41,60	77,00
Sweden	5,80	1,98	26,60	80,40
United Kingdom	5,00	0,79	29,90	87,70
Iceland	3,30	1,07	31,00	92,10
Norway	3,40	1,84	42,20	88,80
Switzerland	6,50	1,24	27,30	87,80
Turkey	8,80	0,87	11,60	56,10

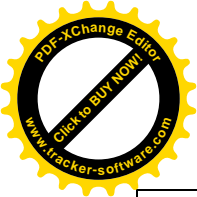
2007	Munkanélkü- liségi ráta	Felsőoktatási kiadások/ GDP	Diplomások aránya	Foglalkoztatott- ság a felsőfokú végzettségűek esetében
Belgium	7,5	1,30	41,5	82,1
Bulgaria	6,9	0,64	26	72,3
Czech	5,3	1,03	13,3	87,6
Denmark	3,8	2,28	38,1	90,9
Germany	8,5	1,14	26,5	84,2
Estonia	4,6	1,04	33,5	86,4
Ireland	4,7	1,15	43,3	88
Greece	8,4	1,1	26,3	68
Spain	8,2	0,99	40,9	86
France	8,0	1,23	41,4	79,7
Croatia	9,9	0,80	16,8	72,7
Italy	6,1	0,75	18,6	66,2
Cyprus	3,9	1,62	46,2	82,3
Latvia	6,1	0,94	25,7	81,3
Lithuania	4,3	1,01	36,4	83,9
Hungary	7,4	1,04	20,6	80
Malta	6,5	0,93	20,8	93,4
Netherlands	4,2	1,46	36,4	94,4
Austria	4,9	1,48	20,9	89,7
Poland	9,6	0,93	27	74,8
Portugal	9,1	1,16	19,5	81,2
Romania	6,4	1,12	13,9	79,3
Slovenia	4,9	1,21	31	81,6
Slovakia	11,2	0,79	14,8	81
Finland	6,9	1,85	47,3	82,8
Sweden	6,1	1,79	41	85,3
United	5,3	0,92	38,3	85,7
Iceland	2,3	1,39	36,3	92,9
Norway	2,5	2,13	43,7	88,8
Switzerland	5,5	1,14	36,5	89
Turkey	9,1	0,91	12,3	56,6

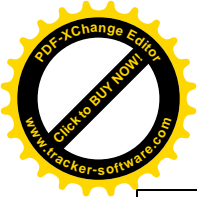
2009	Munkanélkü- liségi ráta	Felsőoktatási kiadások/GDP	Diplomások aránya	Foglalkoztatott- ság a felsőfokú végzettségűek esetében
Belgium	7,9	1,47	42	81
Bulgaria	6,8	0,95	27,9	73,6
Czech	6,7	1,01	17,5	84,5
Denmark	6,0	2,42	40,7	87,9
Germany	7,6	1,34	29,4	85,3
Estonia	13,5	1,33	36,3	67,7
Ireland	12,0	1,53	48,9	75,1
Greece	9,6	1,33	26,6	65,2
Spain	17,9	1,15	40,7	73
France	9,1	1,34	43	77,3
Croatia	9,2	0,83	21,3	76,3
Italy	7,7	0,86	19	60,6
Cyprus	5,4	2,06	45	81,1
Latvia	17,5	0,78	30,5	69,7
Lithuania	13,8	1,14	40,4	73
Hungary	10,0	1,13	24	75,5
Malta	6,9	1,16	21,9	92,9
Netherlands	4,4	1,63	40,5	92,9
Austria	5,3	1,57	23,4	87,9
Poland	8,1	1,07	32,8	78,4
Portugal	10,7	1,07	21,3	82,4
Romania	6,5	1,20	16,8	77,6
Slovenia	5,9	1,38	31,6	82,3
Slovakia	12,1	0,81	17,6	74,4
Finland	8,2	2,16	45,9	77,8
Sweden	8,3	2,04	43,9	81,6
United	7,6	0,80	41,4	80,1
Iceland	7,2	1,59	41,7	84,4
Norway	3,2	2,20	47	88,8
Switzerland	8,1	1,35	43,4	86,7
Turkey	13,0	1,54	14,7	58,1

2015	Munkanélkü- liségi ráta	Felsőoktatási kiadások/GDP	Diplomások aránya	Foglalkoztatott -ság a felsőfokú végzettségűek esetében
Belgium	8,5	0,90	42,70	79,50
Bulgaria	9,2	0,80	32,10	74,60
Czech	5,1	0,80	30,10	82,20
Denmark	6,2	1,70	47,60	81,70
Germany	4,6	0,80	32,30	90,40
Estonia	6,2	1,30	45,30	80,60
Ireland	9,4	0,70	52,30	75,30
Greece	24,9	0,90	40,40	45,20
Spain	22,1	0,60	40,90	65,20
France	10,4	0,60	45,00	72,40
Croatia	16,3	1,20	30,90	62,60
Italy	11,9	0,40	25,30	48,50
Cyprus	15,0	1,30	54,50	68,90
Latvia	9,9	1,00	41,30	78,80
Lithuania	9,1	1,20	57,60	82,10
Hungary	6,8	0,90	34,30	80,40
Malta	5,4	1,00	27,80	95,10
Netherlands	6,9	1,40	46,30	88,20
Austria	5,7	0,80	38,70	86,90
Poland	7,5	1,50	43,40	77,40
Portugal	12,6	1,00	31,90	72,20
Romania	6,8	0,80	25,60	68,10
Slovenia	9,0	1,00	43,40	71,50
Slovakia	11,5	0,70	28,40	75,20
Finland	9,4	1,90	45,50	75,50
Sweden	7,4	1,10	50,20	85,90
United	5,3	0,30	47,90	85,80
Iceland	4,0	1,60	47,10	92,00
Norway	4,4	1,20	50,90	90,90
Switzerland	4,60	1,40	51,40	84,90
Turkey	10,30	1,59	23,60	61,90

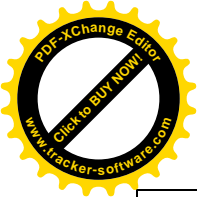

2001				
Min	0,59	3,10	8,80	56,10
Max	2,71	19,50	42,20	92,80
Átlag	1,18	8,74	23,31	77,72
Class	Felsőoktatási kiadások/GDP	Munkanélküliségi ráta	Diplomások aránya	Foglalkoztatottság a felsőfokú végzettségűek esetében
1 (Cyprus)	1,1500	3,9000	32,7000	82,7000
2 (Croatia)	0,5900	15,9000	16,2000	63,0000
3 (Czech Republic)	0,7600	8,1000	13,3000	82,8000
4 (Italy)	0,7900	9,0000	12,2000	64,8000
Results by class:				
Class	Kiemelkedők	Fejlődő	Fejlettek	Lemaradók/Felzárkózók
Objects	14	8	5	4
Sum of weights	14	8	5	4
Within-class variance	58,2077	67,1197	37,3662	87,7852
Minimum distance to centroid	2,5879	5,3578	3,3297	2,5749
Average distance to centroid	6,6550	7,4324	5,1351	7,5059
Maximum distance to centroid	12,6458	10,7520	8,1351	11,0437
	Belgium	Bulgaria	Czech Republic	Italy
	Denmark	Estonia	Hungary	Romania
	Germany	Greece	Malta	Slovenia

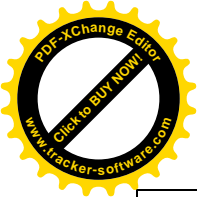
	Ireland	Croatia	Austria	Turkey
	Spain	Latvia	Portugal	
	France	Lithuania		
	Cyprus	Poland		
	Netherlands	Slovakia		
	Finland			
	Sweden			
	United Kingdom			
	Iceland			
	Norway			
	Switzerland			

2007				
Min	0,6	2,3	12,3	56,6
Max	2,3	11,2	47,3	94,4
Átlag	1,2	6,4	29,8	82,2
Class	Felsőoktatási kiadások/GDP	Munkanélküliségi ráta	Diplomások aránya	Foglalkoztatottság a felsőfokú végzettségűek esetében
1 (Sweden)	1,79	6,10	41,00	85,30
2 (Italy)	0,75	6,10	18,60	66,20
3 (Portugal)	1,16	9,10	19,50	81,20
4 (Switzerland)	1,14	5,50	36,50	89,00
Results by class:				

Class	Kiemelkedők	Lemaradók/Felzárkózók	Fejlődő	Fejlettek
Objects	8	6	9	8
Sum of weights	8	6	9	8
Within-class variance	20,5317	83,7458	51,5940	27,0987
Minimum distance to centroid	2,3722	4,0712	3,5080	1,6138
Average distance to centroid	4,1115	7,5706	6,5699	4,4789
Maximum distance to centroid	5,6862	14,8066	9,3274	8,1061
	Belgium	Bulgaria	Czech Republic	Denmark
	Ireland	Greece	Germany	Estonia
	Spain	Croatia	Latvia	Lithuania
	France	Italy	Hungary	Netherlands
	Cyprus	Poland	Malta	Slovenia
	Finland	Turkey	Austria	United Kingdom
	Sweden		Portugal	Iceland
	Norway		Romania	Switzerland
			Slovakia	

2009				
Min	0,8	3,2	14,7	58,1
Max	2,4	17,9	48,9	92,9
Átlag	1,4	8,9	32,8	78,5
Class	Felsőoktatási kiadások/GDP	Munkanélküliségi ráta	Diplomások aránya	Foglalkoztatottság a felsőfokú végzettségűek esetében
1 (Sweden)	2,0400	8,3000	43,9000	81,6000
2 (Portugal)	1,0700	10,7000	21,3000	82,4000
3 (Estonia)	1,3300	13,5000	36,3000	67,7000
4 (Italy)	0,8600	7,7000	19,0000	60,6000
Results by class:				
Class	Kiemelkedők	Fejlettek	Fejlődő	Lemaradók/ Felzárkózók
Objects	12	12	4	3
Sum of weights	12	12	4	3
Within-class variance	40,7860	70,4110	35,0548	56,6112
Minimum distance to centroid	1,6992	3,9708	3,8938	2,7581
Average distance to centroid	5,3521	7,7608	5,0066	5,7587

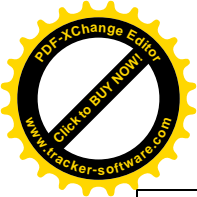

Maximum distance to centroid	10,8720	12,1718	6,8324	7,5972
	Belgium	Bulgaria	Estonia	Greece
	Denmark	Czech Republic	Spain	Italy
	Ireland	Germany	Latvia	Turkey
	France	Croatia	Lithuania	
	Cyprus	Hungary		
	Netherlands	Malta		
	Finland	Austria		
	Sweden	Poland		
	United Kingdom	Portugal		
	Iceland	Romania		
	Norway	Slovenia		
	Switzerland	Slovakia		

2015				
Min	0,3	4,0	23,6	45,2
Max	1,9	24,9	57,6	95,1
Átlag	1,0	9,2	40,5	76,8

Class	Felsőoktatási kiadások/GDP	Munkanélküliségi ráta	Diplomások aránya	Foglalkoztatottság a felsőfokú végzettségűek esetében
1 (Finland)	1,9000	9,4000	45,5000	75,5000
2 (Croatia)	1,2000	16,3000	30,9000	62,6000
3 (Germany (until 1990 former territory of the FRG))	0,8000	4,6000	32,3000	90,4000
4 (Sweden)	1,1000	7,4000	50,2000	85,9000
Results by class:				
Class	Fejlettek	Lemaradók/Felzárkózók	Fejlődő	Kiemelkedők
Objects	8	9	5	9
Sum of weights	8	9	5	9
Within-class variance	41,2388	190,7602	53,9980	42,4772
Minimum distance to centroid	0,8077	2,6202	3,5392	1,2518
Average distance to centroid	5,0472	11,8269	6,2826	5,3826
Maximum distance to centroid	12,7520	23,4735	9,4377	10,5871

	Belgium	Bulgaria	Czech Republic	Denmark
	Estonia	Greece	Germany	Ireland
	France	Spain	Hungary	Lithuania
	Cyprus	Croatia	Malta	Netherlands
	Latvia	Italy	Austria	Sweden
	Poland	Portugal		United Kingdom
	Slovenia	Romania		Iceland
	Finland	Slovakia		Norway
		Turkey		Switzerland

9. számú melléklet - Beszámolók elemzése

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
KIADÁSOK								
Tervezés megalapozottsága	116,50%	114,41%	114,78%	74,88%	126,06%	121,09%	130,30%	118,96%
Módosítás %-a	204,10%	118,63%	122,24%	141,58%	141,50%	136,07%	150,12%	147,47%
Pénzügyi teljesítés %-a	57,08%	96,44%	93,90%	52,89%	89,08%	88,99%	86,80%	86,99%
Indokoltság	49,00%	84,29%	81,81%	70,63%	70,67%	73,49%	66,61%	73,12%
BEVÉTELEK								
Tervezés megalapozottsága	123,40%	113,00%	121,86%	143,63%	142,37%	135,13%	147,49%	144,82%
Módosítás %-a	204,10%	118,63%	122,24%	141,58%	141,50%	136,07%	150,12%	147,47%
Pénzügyi teljesítés %-a	98,35%	95,25%	99,69%	101,45%	100,61%	99,31%	98,24%	98,80%
Indokoltság	79,70%	84,29%	81,80%	70,63%	70,67%	73,49%	66,61%	68,22%